

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ:ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ,ΙΣΤΟΡΙΑ,ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**«Μηχανισμοί αντιμετώπισης της βίας στα ελληνικά γήπεδα. Η Διαρκής
Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας (Δ.Ε.Α.Β.) και η Έκθεσή της προς την
Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων»**

Πατσιούρα Ανδρονίκη

Επιβλέπων καθηγητής: Βαφέας Νικόλαος

Πάτρα, Φεβρουάριος 2019

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Μηχανισμοί αντιμετώπισης της βίας στα ελληνικά γήπεδα. Η Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας (Δ.Ε.Α.Β.) και η έκθεσή της προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Βαφέας

«Επιβλέπων Α' Ε.Α.Π.»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Κοταρίδης

«Επιβλέπων Β' Ε.Α.Π.»

Πάτρα, Φεβρουάριος 2019

Στους γιους μου, Δημήτρη και Πέτρο

για την αμέριστη υποστήριξή τους.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί ερευνητική μελέτη που πραγματεύεται το θέμα της βίας στα γήπεδα και τους μηχανισμούς που αναπτύσσονται για την αντιμετώπιση της από επίσημους εθνικούς ή υπερεθνικούς φορείς. Η προσέγγιση της εν λόγω προβληματικής γίνεται υπό το θεωρητικό πρίσμα ότι η βία στον αθλητισμό είναι ένα πολυεπίπεδο, πολυπρισματικό και παγκόσμιας εμβέλειας κοινωνικό φαινόμενο, και ότι βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε χωροχρόνου. Σε κάθε περίπτωση, η γηπεδική βία ή αλλιώς χουλιγκανισμός, δημιουργεί περιοδικά πολιτική και δημόσια ανησυχία σε πολλές ευρωπαϊκές και μη χώρες.

Παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται διαχρονικά και τους πόρους που επενδύθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, το εν λόγω φαινόμενο εξακολουθεί να θεωρείται από την πολιτική ηγεσία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τους κοινωνικούς επιστήμονες και πολλούς άλλους ως ανησυχητική παθογένεια του κοινωνικού γίνεσθαι. Θέματα όπως είναι η κατανόηση, η εξήγηση ή η ερμηνεία της συμπεριφοράς του οπαδού που ασκεί βία, τα αίτια στα οποία πρέπει να αναζητηθεί η απαρχή της καθώς και ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η υλοποίηση μιας στρατηγικής πρόληψης και αντιμετώπισής της, εξακολουθούν να προκαλούν το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων, οι οποίοι αναζητούν άμεσες απαντήσεις.

Στο παρόν πόνημα, σε πρώτο επίπεδο, γίνεται η εννοιολογική αποσαφήνιση και η σφαιρική ανάλυση του φαινομένου της γηπεδικής βίας, υπό τον όρο «χουλιγκανισμός», μέσα από βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές, και σε δεύτερο επίπεδο εξετάζεται η Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας (Δ.Ε.Α.Β.) προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων. Η εργασία στοχεύει στο να καταδείξει ότι η επιλογή των κατάλληλων μηχανισμών καταπολέμησης του χουλιγκανισμού είναι μια εξαιρετικά απαιτητική διαδικασία, που επιτάσσει τη σύμπραξη όλων, την επίδειξη υψηλού επιπέδου επαγγελματισμού και κυρίως την ανάγκη επικέντρωσης στην ουσία του προβλήματος, με διατήρηση ανοιχτών οριζόντων προς κάθε κατεύθυνση. Το κεντρικό συμπέρασμα της

ερευνητικής προσπάθειας είναι ότι οι προθέσεις της ΔΕΑΒ δεν ξεφεύγουν από τις τετριμμένες πρακτικές των τελευταίων δεκαετιών και ότι το φαινόμενο της βίας στον αθλητισμό είναι πράγματι πολυδιάστατο, που εξαρτάται από πολλαπλές μεταβλητές.

Λέξεις Κλειδιά

Βία στον αθλητισμό

Γηπεδική Βία

Βία στο ποδόσφαιρο

Χουλγκανισμός

Χούλγκαν

Οπαδική κουλτούρα

Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας

Μηχανισμοί αντιμετώπισης αθλητικής βίας

Abstract

The current paper is a research study about the violence on sports fields and the mechanisms that are developed by the corresponding national or international institutions. Our approach towards this issue, is filtered through the theoretical framework according to which violence in sports is a global multidimensional and multi-faceted social phenomenon, related to the special social, chronological and geographical features. Nevertheless, violence at sports, or in other words ‘hooliganism’, is a matter of particular concern to the political and public sphere in many European and non-European countries.

Despite the efforts which have been made over time and the resources that have been invested the past decades, this phenomenon is still considered by the political leaders, the media and the social scientists to be a worrying trouble for the current social processes and affairs. Issues such as the comprehension, the interpretation or the justification of a hooligan’s behavior, the motives behind it, as well as the development of a preventive strategy towards hooliganism’s confrontation still stimulate the interest of the social scientists who are seeking for immediate answers.

This essay is constructed in two levels. At the first level, we attempt to clarify the semantics of hooliganism and to perform a spherical analysis based on the relevant literature. At the second level, we examine the Review of the Standing Committee on Violence Confrontation (SCVC) addressed to the Committee on Educational Issues of the Hellenic Parliament. This work strives to show that the development of effective mechanisms to tackle hooliganism consists a challenging process that demands the partnership of all the stakeholders, high level of professionalism and even more the need of focusing on the problem’s substance, while in the meantime retaining an open spirit. The main outcome of this dissertation, is that the SCVC’s intentions are not different compared to the usual practices used during the past decades and that hooliganism is indeed a multidimensional problem which depends on several variables.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	5
Εισαγωγή.....	10
Μέρος Α: Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	14
Κεφάλαιο 1 ^ο : Βία στα γήπεδα: Έννοιες, θεωρίες και Πλαίσιο	14
1.1 Το φαινόμενο του «χουλιγκανισμού»	14
1.2 Η ανατομία του χουλιγκανισμού στη μεταπολιτευτική Ελλάδα	21
1.3 Ο χουλιγκανισμός και η οπαδική κουλτούρα ως παγκόσμια φαινόμενα.....	24
1.4 Η τυπολογία του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού	31
1.5 Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του χουλιγκανισμού και οι περιορισμοί τους	36
1.6 Πτυχές της βίας των χούλιγκανς.....	40
1.6.1 Ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός και η κοινωνική ταυτότητα.....	40
1.6.2 Ο χουλιγκανισμός του ποδοσφαίρου ως σημαντική δράση	42
1.6.3 Η διασκέδαση της βίας	44
1.6.4 Οι παράγοντες «εφηβεία» και «αρρενωπότητα» στον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό	46
1.6.5 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός	49
Κεφάλαιο 2 ^ο : Τρόποι αντιμετώπισης της βίας στα γήπεδα	51
2.1 Γενικά	51
2.1.1 Κοινωνική και εκπαιδευτική καθοδήγηση των οπαδών	51
2.1.2 Σημασία καλής φιλοξενίας και συνοδείας θεατών	52
2.1.3 Ανάγκη βελτίωσης των σχέσεων των οπαδών και ενίσχυσης του κοινωνικού ρόλου των λεσχών τους	53
2.1.4 Ανάγκη συμμετοχής των εθνικών και τοπικών αρχών	54
2.2 Πρωτοβουλίες και μέτρα πρόληψης της βίας	54
2.2.1 Εκπαίδευση οπαδών	54
2.2.2 Πρεσβείες οπαδών.....	58
2.2.3 Συνοδείες προσώπων	60
2.2.4 Σχέσεις μεταξύ συλλόγων και οπαδών.....	62
2.2.5 Ο ρόλος των συλλόγων στο κοινωνικό περιβάλλον	63
2.2.6 Ο ρόλος των τοπικών αρχών.....	64
Μέρος Β΄: Εμπειρικό μέρος	67
Κεφάλαιο 3 ^ο : Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας	67

3.1 Γενικά	67
3.2 Έκθεση ΔΕΑΒ προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής.....	69
Κεφάλαιο 4 ^ο : Συζήτηση-Συμπεράσματα-Προτάσεις	83
Βιβλιογραφία	91

Εισαγωγή

Οι κοινωνικές επιστημονικές έρευνες υποστηρίζουν ότι η αθλητική βία είναι ένα παγκόσμιο και διακρατικό φαινόμενο, που εμφανίζει ισοδύναμα σε χώρες τόσο διαφορετικές και τόσο απομακρυσμένες μεταξύ τους. Για παράδειγμα, κρούσματα γηπεδικής βίας σημειώνονται στο Περού, στην Αργεντινή, στην Αυστραλία και την Ελλάδα. Ωστόσο, παρά την υφιστάμενη ακαδημαϊκή συναίνεση για την παγκόσμια φύση του εν λόγω φαινομένου, η πραγματικότητα καταδεικνύει ότι εξακολουθεί να είναι σοβαρό και ότι οι ερευνητικές προσπάθειες δεν έχουν αποδώσει τα αναμενόμενα στην αντιμετώπισή του.

Υπάρχουν μελετητές που ασκούν κριτική στην επιδίωξη των κοινωνικών επιστημόνων να διερευνήσουν τη βία στα γήπεδα περαιτέρω, καθώς θεωρούν ότι το φαινόμενο του χουλιγκανισμού ανθεί. Η άνθιση αυτή οφείλεται στο ότι έχει δοθεί πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα σε αυτό, αφήνοντας στο περιθώριο την αξιόλογη ποδοσφαιρική κουλτούρα του ποδοσφαίρου αυτού καθαυτού, με αποτέλεσμα να επηρεάζουν την κοινή γνώμη αρνητικά. Υπό το ίδιο πρίσμα, η βία στα γήπεδα θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως μικρό μέρος των παραβατικών δράσεων που λαμβάνουν χώρα στον αθλητισμό, και κατ' επέκταση θα πρέπει να θεωρείται ένα ασήμαντο μέρος της συνολικής κοινωνικής εγκληματικότητας. Παράλληλα, υποστηρίζουν ότι το φαινόμενο της βίας στους αθλητικούς χώρους προσεγγίζεται από ποικίλες, και συχνά παραπλανητικές απόψεις και πεποιθήσεις, γεγονός που επιδρά αποπροσανατολιστικά από την πραγματική του ουσία. Ενισχυτικά προς αυτό συμβάλλει η μη ύπαρξη ενός σαφούς και ρητού ορισμού του (Dunning, 2000:142; Frosdick & Marsh, 2005:2).

Σε αντίθεση με τα ανωτέρω, εντοπίζονται λόγοι που καθιστούν επιβεβλημένη τη διερεύνηση του φαινομένου της βίας στον αθλητισμό και που το συμπεριλαμβάνουν στα σημαίνοντα θέματα που απασχολούν την κοινωνική επιστημονική έρευνα. Ο χουλιγκανισμός δεν μπορεί να εξαιρεθεί από το κοινωνικό γίγνεσθαι και όσο προκαλεί προβλήματα στην ομαλή λειτουργία των τοπικών κοινοτήτων, διαιωνίζει έχθρες, προσβάλλει την ατομική ιδιαιτερότητα και προάγει τη βία, τη σύγκρουση και

το μίσος, δεν είναι δυνατό να τεθεί στο περιθώριο του ενδιαφέροντος των κρατών. Αναμφισβήτητο το υπόβαθρο της βίας στον αθλητισμό είναι κοινωνικό και δεν μπορεί παρά να εκληφθεί ως ένα χαρακτηριστικό, μια έκφανση ή μια παθογένεια της κοινωνίας. Στην Ελλάδα, η βία, παράλληλα με την επικρατούσα αναξιοπιστία των πρωταθλημάτων όλων σχεδόν των ομαδικών αθλημάτων, με τη μη τήρηση των νομοθεσιών και των κανονισμών, και με την περιρρέουσα αντίληψη για διαφθορά μεγάλου μέρους των εμπλεκόμενων, συνθέτουν ένα εκρηκτικό σκηνικό, που λειτουργεί ανασταλτικά ως προς τη γενικότερη στρατηγική που επιχειρεί να επιβάλει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα εθνικά πρωταθλήματα. Την ίδια στιγμή πλήττεται το κύρος του ελληνικού αθλητισμού, επαγγελματικού και ερασιτεχνικού, γεγονός που επιτάσσει την ανάληψη αποφασιστικών μέτρων από την κεντρική ηγεσία.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το εμπειρικό. Το πρώτο, αφορά στη βιβλιογραφική επισκόπηση και ολοκληρώνεται σε δύο κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά στην εννοιολογική αποσαφήνιση του φαινομένου της βίας στα γήπεδα, μέσα από την εξέταση του όρου «χουλιγκανισμός», καθώς επίσης εξετάζονται οι θεωρίες που σχετίζονται με αυτό και με το πλαίσιο που το θεμελιώνει. Συγκεκριμένα, ορίζεται το φαινόμενο, ο χουλιγκανισμός και η οπαδική κουλτούρα προσεγγίζονται ως παγκόσμια φαινόμενα, παρατίθεται η τυπολογία του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, καθώς επίσης καταγράφονται οι κοινωνιολογικές του εκφάνσεις. Στο ίδιο κεφάλαιο, αναλύονται οι πτυχές και η κοινωνική ταυτότητα των οπαδών που προκαλούν βίαια επεισόδια στα γήπεδα, γίνεται προσπάθεια συσχετισμού της βίας με τη διασκέδαση και το αίσθημα του «υψηλού» καθήκοντος που μεταβιβάζει στους οπαδούς, καθώς επίσης προσεγγίζονται οι παράγοντες «εφηβεία» και «αρρενωπότητα» στην ενίσχυση του φαινομένου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του ίδιου μέρους, επιχειρείται η καταγραφή εναλλακτικών τρόπων αντιμετώπισης της βίας στα γήπεδα, όπως αυτοί προκύπτουν από τις προτάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Απώτερος στόχος για την επιλογή του εν λόγω κειμένου ήταν να έρθει σε ευθεία αντιπαραβολή με τις πρακτικές που προτείνει η ΔΕΑΒ στο εμπειρικό μέρος της έρευνας, και έτσι ο αναγνώστης να

συνειδητοποιήσει τη διάσταση των ιδεολογικών προσανατολισμών των δύο μερών. Στο εν λόγω κεφάλαιο, παρατίθενται τρόπο καταπολέμησης της βίας που σχετίζονται με την κοινωνική και την εκπαιδευτική καθοδήγηση των οπαδών, με τη σύσταση ομάδων συνοδείας και καλής φιλοξενίας του, με την ανάγκη βελτίωσης των σχέσεων μεταξύ του και της ενίσχυσης του κοινωνικού τους ρόλου, με τη σύμπραξη των αρχών και με την ανάπτυξη πρωτοβουλιών. Ως προς αυτές, εξετάζεται η πρακτική της εκπαίδευσης οπαδών, οι πρεσβείες και οι συνοδείες οπαδών, η σχέση συνεργασίας οπαδών-συλλόγων, η δραστηριοποίηση των τοπικών αρχών και η κοινωνική ενεργοποίηση των σωματείων.

Το δεύτερο μέρος αποτελεί την εμπειρική μελέτη της εργασίας. Αποτελείται από ένα κεφάλαιο, στο οποίο παρατίθενται βασικές πληροφορίες για τη λειτουργία, τις δικαιοδοσίες και τις αρμοδιότητες της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας (Δ.Ε.Α.Β.) και στη συνέχεια εξετάζεται αναλυτικά το περιεχόμενο της Έκθεσης προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την καταγραφή των συμπερασμάτων και των διαπιστώσεων, όπως προέκυψαν κυρίως από την εμπειρική, αλλά και τη θεωρητική προσέγγιση της θεματικής. Στο τέλος υπάρχει λίστα βιβλιογραφικών αναφορών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2018-2019 στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Αθλητικές Σπουδές-Κοινωνιολογία-Ιστορία-Ανθρωπολογία της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Επιβλέπων Καθηγητής ήταν ο κύριος Βαφέας Νικόλαος.

Επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες στον καθηγητή μου, κύριο Βαφέα Νικόλαο για την εμπιστοσύνη που επέδειξε προς το πρόσωπό μου και για τη συμπαράσταση και την καθοδήγηση που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κύριο Μαστρογιαννάκη Διαμαντή και τους καθηγητές μου στα μαθήματα του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών για τις ποικίλες γνώσεις που μου πρόσφεραν, αλλά και που επιβεβαίωσαν με τον καλύτερο τρόπο την ορθότητα της επιλογής μου να έρθω σ' επαφή με τον γεμάτο ενδιαφέρον και εκπλήξεις κόσμο των Κοινωνικών Επιστημών.

Μέρος Α: Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Κεφάλαιο 1^ο: Βία στα γήπεδα: Έννοιες, θεωρίες και Πλαίσιο

1.1 Το φαινόμενο του «χουλιγκανισμού»

Ο χουλιγκανισμός στα αθλητικά γήπεδα είναι ένα δυναμικό και περίπλοκο φαινόμενο, που συνδέεται παραδοσιακά με βίαιη συμπεριφορά, η οποία εκδηλώνεται με ποικίλες μορφές και σε πολλαπλά επίπεδα. Αν και είναι ευρέως διαδεδομένο και παγκόσμιας εμβέλειας, μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ορισμένο νομικό πλαίσιο που να το προσδιορίζει. Ο όρος «χουλιγκανισμός» δημιουργήθηκε από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, και ιδίως από τα έντυπα μέσα, στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Αν και ο χουλιγκανισμός εμφανίστηκε ως παθογένεια των αγγλικών γηπέδων και ως μια «ασθένεια» που ταλανίζει τον αθλητισμό στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύντομα επεκτάθηκε και σε άλλα κράτη, με αποτέλεσμα να καταστεί σταδιακά διεθνές πρόβλημα. Στην έννοια του χουλιγκανισμού περιλαμβάνεται κάθε είδος λεκτικής και φυσικής βίας, όπως είναι η υβριστική γλώσσα, η βιοπραγία, η ρίψη αντικειμένων σε αθλητές και φιλάθλους, η πρόκληση σοβαρών ή μη σωματικών βλαβών, η καταστροφή ιδιωτικής περιουσίας, συμπεριλαμβανομένης και αυτής των αθλητικών ομάδων, η οπλοκατοχή, η οπλοχρησία κ.ά. (Dunning et al., 1988:43).

Πολλοί ερευνητές, από ποικίλα ακαδημαϊκά και επιστημονικά πεδία, έχουν επιχειρήσει να διερευνήσουν τη συσχέτιση αθλητισμού και βίας, όπως για παράδειγμα οι Coakley (1978), Atyeo (1979), Smith (1983), Goldstein (1983), Elias και Dunning (1986), Guttman (1986), Wann, Melnick, Russell και Pease (2001), Peiser και Minten (2003), Kerr (2005) κ.ά. Στον κοινωνικό επιστημονικό διάλογο, όροι όπως είναι η *αθλητική βία* και η *βία που συνδέεται με το ποδόσφαιρο*, συχνά χρησιμοποιούνται για να αναφερθούν σε ποικίλες μορφές βίας, η οποία εκδηλώνεται σε αθλητικούς χώρους ή σε αθλητικά γεγονότα. Ωστόσο, οι εν λόγω όροι είναι ετερογενείς και απατούν περαιτέρω εννοιολογική αποσαφήνιση. Όσον αφορά στη δεύτερη, μπορεί να γίνει μια αναλυτική διάκριση μεταξύ της βίαιης συμπεριφοράς των παικτών, εντός του αγωνιστικού χώρου, και εκείνης που ασκούν οι θεατές, εκτός αυτού. Οι δύο αυτές μορφές βίας που σχετίζονται με το ποδόσφαιρο, είναι σκόπιμο να αποσαφηνιστούν, παρότι πολλές φορές εκλαμβάνονται ως ταυτόσημες, καθώς συχνά η βία που ξεσπά ανάμεσα στους

φιλάθλους προκαλείται από τη βία που εκδηλώνεται στο γήπεδο. Η διάκριση μεταξύ της βίας των παικτών και των θεατών, είναι μόνο ένα πρώτο στάδιο, στη διαδικασία νοηματοδότησης της σχετιζόμενης βίας με το ποδόσφαιρο.

Η βία των θεατών ενός αγώνα είναι επίσης μια ετερογενής έννοια που συγκεντρώνει διαφορετικούς τύπους βίαιης συμπεριφοράς μεταξύ των ατόμων, που βρίσκονται στις κερκίδες ενός γηπέδου. Ο Elias (1971) υποστήριξε ότι η βία των θεατών πρέπει να νοηθεί ως εγγενές χαρακτηριστικό του αθλήματος, δεδομένου ότι το σύγχρονο ποδόσφαιρο έχει, σε ποικίλο βαθμό, συνδεθεί με τη βία των οπαδών των ομάδων ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του στην Αγγλία. Καθ' όλη την ιστορική πορεία ανάπτυξης του αθλήματος, καταγράφονται περιστατικά άσκησης βίας από τους θεατές, αν και εντοπίζονται πολλές διακυμάνσεις ως προς αυτό. Αυτό που πρέπει να καταστεί σαφές είναι ότι από τη πρώτη στιγμή της δημιουργίας του, το ποδόσφαιρο βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τη βία.

Αν όμως γίνει αποδεκτό αυτό το γενικού τύπου επίπεδο βίας των θεατών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες, εγείρονται ερωτήματα όσον αφορά στις μορφές της, στον χρόνο που εκδηλώνονται ή στη συσχέτιση του χώρου και του χρόνου. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να αναλυθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια οι διαφορετικές μορφές βίας των θεατών σε αγώνες ποδοσφαίρου, ο οποίος έχει οριστεί ως ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός. Όπως προαναφέρθηκε, ο όρος δεν ορίζεται νομικά, όπως το ίδιο αδιευκρίνιστη παραμένει και η ιδιότητα του μέλους, η οποία χρησιμοποιείται για την ανάληψη ποικίλων δράσεων που λαμβάνουν χώρα σε περιβάλλοντα περισσότερο ή λιγότερο άμεσα συνδεδεμένα με το ποδόσφαιρο (Dunning, 2000:142; Williams, 2001:1)

Η έκθεση *Ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ), που δημοσίευσε το Συμβούλιο της ΕΕ (2002), συγκεντρώνει μια σειρά αδικημάτων υπό τον όρο «χουλιγκανισμός ποδοσφαίρου», συμπεριλαμβανομένης της βίας κατά προσώπων, της πρόκλησης υλικών ζημιών, της κατανάλωσης αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών, της παραβίασης της ειρήνης, της κλοπής και του λαθρεμπορίου εισιτηρίων αγώνων. Σύγχρονοι μελετητές, όπως οι Frostdick και Marsh (2005:27-29), αναγνωρίζουν τα προβλήματα στον ορισμό του χουλιγκανισμού ποδοσφαίρου, αλλά αποφεύγουν κάθε προσπάθεια να προτείνουν έναν ορισμό του. Από τα ανωτέρω γίνεται βάσιμη η υπόθεση ότι ο όρος «ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός» μπορεί να εκληφθεί ως

μια έννοια που εισήχθη από τα μέσα ενημέρωσης και από τον πολιτικό λόγο, παρά ότι αποτελεί μια κοινωνική, επιστημονική αντίληψη. Συνήθως, αξιοποιείται στην προσπάθεια συμπερίληψης όλων των μορφών βίας, που κυμαίνονται από ελάχιστον ως σημαίνουσας σημασίας και προκαλούνται από οπαδούς ποδοσφαιρικών ομάδων. Οποιαδήποτε είδος βίας προέρχεται από αυτές της ομάδες, θεωρείται ότι πλήττει την κοινωνία και αλλοιώνει τον ιστό και τη συνοχή της. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κοινωνιολόγοι έχουν μελετήσει τους τρόπους με τους οποίους οι αποκλίσεις και τα κοινωνικά προβλήματα πλαισιώνονται από ισχυρούς θεσμούς και ορισμούς για σκοπούς δημόσιας ρύθμισης (Cohen, 1972; Pearson, 1998).

Στην προσπάθεια αναζήτησης ενός ακριβούς ορισμού για τον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό, μπορεί να γίνει μια τυπική διάκριση ανάμεσα στα αυθόρμητα περιστατικά βίας από θεατές αγώνων και σε συμπεριφορές κοινωνικά οργανωμένων οπαδών ομάδων, που εμπλέκονται σε μια διαδικασία ανταγωνιστικής βίας. Αυτή κατά κύριο λόγο εκδηλώνεται σε άλλες ομάδες οπαδών, αντίπαλων ποδοσφαιρικών συλλόγων (Giulianotti, 2001:141; Spaaij, 2005:1). Η διάκριση ανάμεσα στις αυθόρμητες μορφές βίας και σε εκείνες που είναι είτε προμελετημένες είτε κοινωνικά οργανωμένες, είναι απόρροια του μετασχηματισμού των βίαιων πράξεων που απευθύνονταν σε αξιωματούχους του αγώνα, σε αστυνομικούς ή σε παίκτες των ομάδων (Dunning, 1994:136).

Σε παγκόσμιο επίπεδο, καταγράφονται τρία στάδια εξέλιξης του φαινομένου του χουλιγκανισμού: το πρώτο αφορούσε κυρίως σε σποραδική άσκηση βίας, η οποία στρεφόταν σε διαιτητές και σε παίκτες, μέσω της υιοθέτησης πρακτικών όπως είναι η καθύβριση και η εισβολή στους αγωνιστικούς χώρους από οπαδούς με επιθετικές διαθέσεις για τους αγωνιζόμενους και για τους διαιτητές. Το επόμενο στάδιο σχετίζονταν συνήθως με την άσκηση βίας μεταξύ των οπαδών των αντίπαλων ομάδων και μεταξύ των οπαδών και των αστυνομικών που περιφρουρούσαν τα γήπεδα και φρόντιζαν για την τήρηση της τάξης, καθώς και με την πρόκληση επεισοδίων εντός του αγωνιστικού χώρου. Το τρίτο και τελευταίο στάδιο αφορά στις συγκρούσεις μεταξύ οπαδών αντίπαλων ομάδων, οι οποίες διεξάγονται σε χώρους εκτός των γηπέδων και χωρίς να σχετίζονται οι συμπλοκές αυτές με κάποιο αθλητικό γεγονός, όπως είναι η διεξαγωγή ενός αγώνα. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του χουλιγκανισμού είναι ότι περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε επίπεδο συλλόγων, δηλαδή ομάδων, χωρίς να

επεκτείνεται και σε επίπεδο εθνικών ομάδων. Θεωρείται ότι οι υποστηρικτές των εθνικών ομάδων συμπεριφέρονται καλύτερα (Dunning, 1994:136). Η μετατόπιση που περιγράφηκε ανωτέρω, έχει λάβει χώρα σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Ο χουλιγκανισμός ορίζεται σε αυτό το σημείο ως ανταγωνιστική βία κοινωνικά οργανωμένων ομάδων οπαδών ποδοσφαίρου, οι οποίες κατευθύνονται κατά κύριο λόγο εναντίον άλλων τέτοιων ομάδων. Για την εκδήλωση τέτοιας βίας είναι απαραίτητη η ύπαρξη τουλάχιστον μιας αντίπαλης ιδεολογικά ομάδας.

Σύμφωνα με έρευνα που διενέργησε ο αθλητικός σύλλογος Leicester για την ιστορία του χουλιγκανισμού στο ποδόσφαιρο βάσει των επίσημων αρχείων και των εκθέσεων της Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας, καθώς και δημοσιευμάτων του τύπου, καταδείχθηκε ότι πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα κρούσματα βίας ήταν πολλά σε αριθμό. Ύφεση της βίας σημειώθηκε κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1950. Στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των κρουσμάτων βίας στα γήπεδα, που αποτέλεσε απόρροια της παρακμής των ηθικών αξιών και της γενικότερης κοινωνικής διάβρωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σε αυτό το κοινωνικό κλίμα παρατηρήθηκε αύξηση των εγκλημάτων και της εγκληματικότητας των νέων, φυλετική ένταση και δημιουργία περιθωριακών μικρών κοινωνικών ομάδων, όπως είναι οι Teddy Boys, οι skinheads κ.α., οι οποίοι εκδήλωναν μια άκρως παραβατική και βίαιη συμπεριφορά. Από το 1965 και έπειτα, το ποδοσφαιρικό γήπεδο στο Ηνωμένο Βασίλειο μετατράπηκε σε χώρο που κάθε έφηβος ή ενήλικος άνδρας, που ήταν ενταγμένος στις ανωτέρω, αλλά κι άλλες κοινωνικές ομάδες, ή που προέρχονταν από τα χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα της κοινωνίας, μπορούσε να εκδηλώσει ανενόχλητος την επιθετικότητά του (Holt, 1990:343). Υπό αυτό το πρίσμα, ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός στη σύγχρονή του έννοια, αναφέρεται στην κοινωνική γένεση των ξεχωριστών υποομάδων οπαδών και την εμπλοκή τους στη τακτική και συλλογική βία, κυρίως με τις ανταγωνίστριες υποομάδες.

Την ίδια χρονική περίοδο, οι «χούλιγκανς» αποτέλεσαν μια νεοεμφανιζόμενη υποκοουλτούρα, που έδωσε τη διέξοδο στους νέους της εργατικής τάξης να εκτονώνουν την πίεση από τα ουσιαστικά και σοβαρά προβλήματα της ζωής τους στις ποδοσφαιρικές αντιπαραθέσεις. Αυτές ξεκίνησαν από βιοπραγίες σώμα-σώμα ως

επιθέσεις με χρήση όπλων. Χαρακτηριστικά είναι τα μαχαίρια *Stanley*, που έγιναν σταδιακά ένα απαραίτητο εργαλείο των χούλιγκανς. Η βιαιότητα των συγκρούσεων μεταξύ οπαδών ποδοσφαιρικών ομάδων, προσέλυσε το ενδιαφέρον των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, γεγονός που επιδείνωσε περαιτέρω την κατάσταση, καθώς η βίαιη και περιθωριακή συμπεριφορά των χούλιγκανς άρχισε να προκαλεί και να γοητεύει το ευρύ κοινό (Redhead, 2007). Τότε είναι που το πρόβλημα του χουλιγκανισμού συμπεριλήφθηκε στην πολιτική ατζέντα των κυβερνήσεων, ώστε οι αθλητικές και κυρίως οι ποδοσφαιρικές αρχές, να αναλάβουν δράση για περιορίσουν, αν όχι να εξαλείψουν το φαινόμενο. Το επικρατέστερο μέτρο που επιβλήθηκε και εφαρμόστηκε μετά τη μεγάλη έκταση που έλαβαν τα περιστατικά χουλιγκανισμού, ήταν ο διαχωρισμός των οπαδών των αγωνιζόμενων ομάδων. Αυτό σήμαινε, την τοποθέτησή τους σε διαφορετικά σημεία του γηπέδου και την εγκατάσταση μεταλλικών κιγκλιδωμάτων για τη διασφάλιση ότι οι οπαδοί δεν θα μπορούσαν να μεταβούν στην «αντίπαλη» περιοχή των κερκίδων του γηπέδου. Η εν λόγω στρατηγική πολιτική καταπολέμησης της βίας στα γήπεδα, δηλαδή ο εγκλεισμός των οπαδών ανάμεσα σε μεταλλικά κάγκελα, δεν υπήρξε καθόλου αποτελεσματική, καθώς τότε είναι που η φύση του χουλιγκανισμού στα ποδοσφαιρικά γήπεδα άλλαξε δραματικά (Dunning et al., 1986).

Σοβαρή συνέπεια της αναποτελεσματικής τακτικής του διαχωρισμού των οπαδών, μέσω του εγκλεισμού τους σε περιφραγμένα τμήματα των κερκίδων του γηπέδου ήταν οι δύο τραγωδίες που σημειώθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980, στο Heysel και το Hillsborough αντίστοιχα. Τότε ήταν που το φαινόμενο του χουλιγκανισμού κατέγραψε απότομη και μεγάλη μείωση, εφόσον λήφθηκαν σκληρά μέτρα από πλευράς πολιτικής ηγεσίας. Τα δύο αυτά γεγονότα, συνέβησαν την εποχή που ο χουλιγκανισμός είχε επεκταθεί από το Ηνωμένο Βασίλειο στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης, όπου άρχισαν να καταγράφονται σοβαρά κρούσματα βίας στα γήπεδα. Το δυστύχημα στο Heysel των Βρυξελλών, το 1985, κατά τη διάρκεια του τελικού του Ευρωπαϊκού Κυπέλου, αποτελεί την καμπή στην ιστορία του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού και τη χειρότερη τραγωδία στην Ευρώπη, που σχετίζεται με το φαινόμενο του χουλιγκανισμού. Αξίζει να αναφερθεί ότι στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ο χουλιγκανισμός εκλαμβάνονταν ως κατεξοχήν συμπεριφορά των Άγγλων οπαδών, που είχε αρχίσει να υιοθετείται ευρέως από τους οπαδούς όλης της Ευρώπης (Williams et al., 1984).

Τα σοβαρά επεισόδια που ξέσπασαν στο στάδιο Heysel, στις 29 Μαΐου του 1985, ανάμεσα στους οπαδούς της ιταλικής Juventus και της αγγλικής Liverpool, πριν από την έναρξη του αγώνα, είχαν ως αποτέλεσμα την κατάρρευση ενός ελαττωματικού τοίχου. Η τραγωδία προκλήθηκε από την απότομη μετατόπιση των οπαδών της Liverpool, οι οποίοι παραβίασαν ένα κιγκλίδωμα που τους διαχώριζε από εκείνους της Juventus. Οι τελευταίοι άρχισαν να οπισθοχωρούν και να ασκούν πίεση στον τοίχο, με αποτέλεσμα την ποδοπάτηση μέρους του πλήθους και την κατάρρευση του τοίχου. 39 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και πολλοί άλλοι τραυματίστηκαν, ενώ η UEFA απαγόρευσε στο σύνολο των αγγλικών συλλόγων να συμμετάσχουν σε διεθνείς διοργανώσεις για τα επόμενα 5 χρόνια. Για το ίδιο γεγονός, η ομάδα της Liverpool τιμωρήθηκε με 10 χρόνια αποκλεισμού.

Παρ' όλο που μετά την τραγωδία, αναγνωρίστηκε η κακή οργάνωση εντός του γηπέδου, ο ανεπαρκής διαχωρισμός των φιλάθλων και η ατελέσφορη αστυνομική ανάπτυξη, ως τα κύρια αίτια, τα πάντα επιρρίφθηκαν στο φαινόμενο του χουλιγκανισμού. Μετά από το Heysel ο όρος χουλιγκανισμός έγινε συνώνυμος της «αγγλικής ασθένειας» και έτσι εδραιώθηκε στη συνείδηση της παγκόσμιας κοινής γνώμης και στο ποδοσφαιρικό λεξικό. Η «αγγλική ασθένεια» έστρεψε για πρώτη φορά το ενδιαφέρον της πρωθυπουργίας, για τη σοβαρή και επί της ουσίας αντιμετώπιση του προβλήματος.

Αποκορύφωμα αποτέλεσε η τραγωδία στο Hillsborough της πόλης Sheffield, στις 15 Απριλίου του 1989. Πρόκειται για το τραγικότερο γεγονός που συνέβη σε αγγλικό γήπεδο, στο οποίο εμπλέκονται και πάλι οι οπαδοί της Liverpool. Ένας σημαντικός αριθμός παραγόντων, σχετιζόμενων με το φαινόμενο του χουλιγκανισμού οδήγησε στο θάνατο 96 ανθρώπων και στον τραυματισμό άλλων 776. Η ύπαρξη των κιγκλιδωμάτων και του περιορισμού των οπαδών μέσα σε αυτά, το γεγονός ότι οι οπαδοί στέκονταν όρθιοι για να παρακολουθήσουν τον αγώνα, η εσφαλμένη κατανομή τους στις κερκίδες, η προχειρότητα που συνόδευσε την απαγόρευση της κατανάλωσης αλκοόλ εντός του γηπέδου, η οποία «κράτησε» στις pubs έναν πολύ μεγάλο αριθμό οπαδών μέχρι την τελευταία στιγμή πριν την έναρξη του αγώνα, καθώς και η πλήρης κακοδιαχείριση μιας εκτάκτου ανάγκης κατάστασης, οδήγησε στο υπεράριθμο της βόρειας κερκίδας του Hillsborough. Λόγω της τρομερής πίεσης που ασκούνταν σε αυτούς που μπήκαν πρώτοι στο γήπεδο και λόγω της παρερμηνείας από πλευράς της

αστυνομίας της προσπάθειας των οπαδών να εγκαταλείψουν την περιφραγμένη κερκίδα, ως εισβολή στον αγωνιστικό χώρο, πολλοί άνθρωποι ποδοπατήθηκαν ανάμεσα στα κιγκλιδώματα. Μόνο όταν αυτά κατέρρευσαν, κατάφεραν και οι άνθρωποι να διαφύγουν με ασφάλεια.

Αμέσως μετά την τραγωδία του Hillsborough, διενεργήθηκαν έρευνες για τα αίτια της καταστροφής και αποφασίστηκε η αναγκαιότητα πάταξης του φαινομένου του χουλιγκανισμού. Οι πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν σε επίπεδο πολιτικής ηγεσίας, δεν επηρέασαν μόνο την κατάσταση στο βρετανικό ποδόσφαιρο, αλλά σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Η έκθεση του Λόρδου Taylor του Gosworth, που συντάχθηκε για τα γεγονότα στο Hillsborough, καταγράφει τα αίτια της τραγωδίας και προτείνει τρόπους αντιμετώπισης, που σχετίζονται με την αύξηση των μέτρων ασφαλείας σε αθλητικές εκδηλώσεις και σε αθλητικούς χώρους στο μέλλον. Στην έκθεση επισημάνθηκε η λανθασμένη στρατηγική και η ανεπάρκεια των ελέγχων της αστυνομίας, προτάθηκε η εγκατάσταση καθισμάτων και απαγορεύτηκε οι θεατές να παρακολουθούν τον αγώνα μη καθήμενοι ή μην έχοντας κάθισμα. Με την έκθεση του Taylor άλλαξε η συμπεριφορά των φιλάθλων, αλλά και η όψη των γηπέδων. Τα κιγκλιδώματα ως τρόπος καταπολέμησης της βίας αφαιρέθηκαν και αποδομήθηκαν, η επιθετική αστυνόμευση αντικαταστάθηκε από την εποικοδομητική επικοινωνία και αναπτύχθηκε μια νομοθεσία, η οποία προβλέπει πολύ αυστηρές κυρώσεις, όχι μόνο για την τιμωρία της επιθετικής συμπεριφοράς, αλλά και για την προσπάθεια αποτροπής της (Pearson, 2002).

Εκτός από την αλλαγή των μεθόδων αστυνόμευσης, η έκθεση του Taylor επίσπευσε την απομάκρυνση των περιμετρικών χαλύβδινων περιφράξεων από το έδαφος, διατυπώνοντας ότι είναι πολύ πιθανό η αφαίρεση των «κλουβιών» να ωθήσει τους οπαδούς να εκδηλώνουν συμπεριφορές πολύ περισσότερο μη ζώδεις (Taylor, 1991). Η αγγλική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία, εκτός από την απομάκρυνση των κιγκλιδώματων, απαίτησε από όλους τους συλλόγους να συμμορφωθούν με τις υποδείξεις του Λόρδου Taylor μέχρι τα μέσα του 1994, γεγονός που τέθηκε άμεσα σε εφαρμογή. Ένα οι περισσότεροι σύλλογοι αποφάσισαν και προέβησαν σε ανακαινίσεις των γηπέδων τους, υπήρξαν και εκείνοι που προχώρησαν σε κατασκευή νέων και σε διαφορετικές τοποθεσίες. Ως μέτρο για την αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού προτάθηκε και εφαρμόστηκε η τοποθέτηση κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης, μέσω

του οποίου διεξάγονται συνεχείς έλεγχοι για την αποτροπή συμπεριφορών που ενδεχομένως θα ήταν επικίνδυνες για την ασφάλεια της αναμέτρησης και των υπόλοιπων θεατών. Το 1989, το κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου, επί πρωθυπουργίας της Margaret Thatcher ψήφισε την πράξη Football Spectators Act, με σκοπό να αναγνωρίζονται τα άτομα, που είναι γνωστό ότι προκαλούν προβλήματα με την επιθετική ή παραβατική τους συμπεριφορά, τόσο στα αθλητικά γεγονότα όσο και γύρω από αυτά. Η πράξη αυτή εν τέλει εφαρμόστηκε το 1991 και προβλεπόταν να λειτουργήσει συμπληρωματικά στη δημιουργία του Football Intelligence Unit.

1.2 Η ανατομία του χουλιγκανισμού στη μεταπολιτευτική Ελλάδα

Στην ελληνική βιβλιογραφία, που σχετίζεται με τα φαινόμενα χουλιγκανισμού και βίας στα εγχώρια γήπεδα, δεσπόζει μια μεγάλη κοινωνιολογική έρευνα, η οποία διενεργήθηκε από τους Βαφέα και Κοταρίδη. Η εν λόγω ερευνητική προσπάθεια διερευνά τα περιστατικά βίας που σημειώθηκαν στο πλαίσιο της διεξαγωγής αγώνων των ελληνικών ομάδων από το 1974 ως το 2004, μέσω της αποδελτίωσης του αθλητικού τύπου της εποχής, της δημιουργίας βάσης δεδομένων και της στατιστικής ανάλυσης των ευρημάτων. Από την επεξεργασία των δεδομένων προέκυψε ότι σε 711 αγώνες ποδοσφαίρου, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, έλαβαν χώρα περισσότερα του ενός επεισόδια άσκησης φυσικής βίας προς έναν ορισμένο αποδέκτη-στόχο (Βαφέας & Κοταρίδης, 2015).

Στην έρευνα καταδείχθηκε ότι τα περισσότερα βίαια περιστατικά χουλιγκανισμού στην Ελλάδα σημειώθηκαν κατά τις ποδοσφαιρικές περιόδους 1985-1986 και 1987-1988, σε 45 και 55 αγώνες αντίστοιχα. Σε ένα υψηλό, αλλά σαφώς κατώτερο επίπεδο, κυμάνθηκαν οι περίοδοι 1978-1979, 1998-1999, 1997-1998, 1991-1992 και 1993-1994, σε 33, 32, 31, 30 και 29 αγώνες αντίστοιχα. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τις δύο κορυφαίες σε επεισοδιακούς αγώνες περιόδους στα ελληνικά πρωταθλήματα, το ποσοστό προσιδιάζεται με τις ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες ο χουλιγκανισμός είναι κατεξοχήν πρόβλημα, όπως η Αγγλία, η Ολλανδία, η Γερμανία και η Ιταλία. Ωστόσο, τα αίτια της εμφάνισης και ενίσχυσης του φαινομένου της βίας στα ελληνικά γήπεδα δεν εντοπίζονται σε κοινωνικούς μετασχηματισμούς, σε οικονομικές ανακατατάξεις ή

σε μακροχρόνιους ιστορικούς καταναγκασμούς, γεγονός που ισχύει στα άλλα κράτη. Στην Ελλάδα, ο χουλιγκανισμός προέκυψε μάλλον ως απόρροια των αλλαγών στο νομικό πλαίσιο σε επίπεδο αθλητισμού και κυρίως στη νομοθεσία που καθιέρωσε την επαγγελματικοποίηση του ποδοσφαίρου και νομιμοποίηση τη συγκρότηση των οργανωμένων οπαδικών συνδέσμων (Βαφέας & Κοταρίδης, 2015).

Από την ίδια έρευνα διαπιστώθηκε επίσης ότι η ποδοσφαιρική βία στην Ελλάδα, είναι συλλογικού τύπου, καθώς στη συντριπτική πλειοψηφία των καταγεγραμμένων περιστατικών βίας που συμπεριλήφθηκαν στα ερευνητικά αποτελέσματα, οι εμπλεκόμενοι είναι πολλοί περισσότεροι των 10 ατόμων. Παράλληλα με αυτό, καταδείχθηκε ότι κατά την άσκηση βίας, οι εμπλεκόμενοι στις συγκρούσεις χρησιμοποιούν εργαλεία, με επικρατέστερα, τα πρόχειρα όπλα (λοστοί, καδρόνια κ.ά.) με μικροαντικείμενα (αναπτήρες, μπουκάλια κ.ά.), ακόμα και όπλα (μαχαίρια, σουγιάδες κ.ά.). Από τα ανωτέρω ευρήματα καθίσταται σαφές ότι ο χουλιγκανισμός στην Ελλάδα είναι οργανωμένος και συνεπώς βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τον μετασχηματισμό της συμπεριφοράς των φιλάθλων-οπαδών (Βαφέας & Κοταρίδης, 2015).

Όσον αφορά στις υλικές ζημιές ή τις φθορές που προκλήθηκαν κατά τα καταγεγραμμένα συγκρουσιακά περιστατικά, γίνεται λόγος για μικρού, μεσαίου και μεγάλου μεγέθους, οι οποίες παρουσιάζουν μια σχετική ισορροπία. Παράλληλα με αυτές, καταγράφονται και τραυματισμοί, είτε ελαφρείς, είτε βαρείς, ακόμα και θανάσιμοι. Τα βίαια επεισόδια στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα, λαμβάνουν χώρα εντός του γηπέδου και στα περίξ αυτού. Συγκεκριμένα, σε παρόμοια ποσοστά, έχουν καταγραφεί συγκρούσεις στον αγωνιστικό χώρο, στις εξέδρες και τον περιβάλλοντα χώρο του γηπέδου. Μικρότερες είναι οι περιπτώσεις που οι οπαδικές συμπλοκές διαδραματίζονται σε δρόμους και πλατείες, στα αποδυτήρια, στους συνδέσμους των οπαδών και στα μέσα μαζικής μεταφοράς. Χαρακτηριστικό είναι όμως ότι με το πέρασμα των ετών διαφοροποιήθηκε το σκηνικό ως προς τον χώρο των συμπλοκών. Έτσι άρχισαν να περιορίζονται σημαντικά τα βίαια επεισόδια στον αγωνιστικό χώρο και να πολλαπλασιάζονται εκείνα στις εξέδρες, στα περίξ του γηπέδου, της ευρύτερης περιοχής και στα μέσα μαζικής μεταφοράς (Βαφέας & Κοταρίδης, 2015).

Ανάλογου τύπου διαφοροποίηση με το πέρασμα των χρόνων παρατηρήθηκε και ως προς τον χρόνο διεξαγωγής των βίαιων επεισοδίων. Αρχικά, δηλαδή στα πρώτα χρόνια

της υπό εξέταση περιόδου, πολύ λίγες συγκρούσεις λάμβαναν χώρα πριν αρχίσει ο ποδοσφαιρικός αγώνας ή μετά τη λήξη του. Κατά την πενταετία 1985-1990 το εν λόγω φαινόμενο βρίσκεται σε έξαρση, ενώ φυσικά δεν λείπουν οι περιπτώσεις που επεισόδια βίας ξεσπούν και κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης ή κατά την ανάπαυλα μεταξύ των δύο ημιχρόνων. Η αλλαγή αυτή στον χρονικό ορίζοντα των βιαιοπραγιών σχετίζεται άμεσα με τη διαφοροποίηση του φορέα τους. Για παράδειγμα, κατά την πρώιμη περίοδο του ερευνώμενου διαστήματος, πολλά επεισόδια ξεσπούσαν από τους παίκτες των ομάδων, φαινόμενο που διαφοροποιήθηκε άρδην κατά τις επόμενες δεκαετίες. Σήμερα, ίσως λόγω του έντονου επαγγελματισμού τους, ελάχιστες είναι οι καταγεγραμμένες περιπτώσεις που λειτουργούν ως υποκινητές βιαιοπραγιών. Εκ διαμέτρου αντίθετος είναι ο ρόλος της αστυνομίας στην πρόκληση επεισοδίων βίας στα γήπεδα. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ερευνητικά ότι οι προκλήσεις των αστυνομικών οργάνων σημειώνονται και εντείνονται από το 1986 και μετά, όταν και ψηφίστηκε ο πρώτος αυστηρός και εξειδικευμένος νόμος περί καταπολέμησης της βίας στους αθλητικούς χώρους (Βαφέας & Κοταρίδης, 2015).

Ένα από τα βασικά πορίσματα της έρευνας, που περιγράφει την πορεία της εξέλιξης του χουλιγκανισμού στη μεταπολιτευτική Ελλάδα είναι ότι καθοριστικός σταθμός αποτέλεσε η επαγγελματοποίηση του ποδοσφαίρου. Εξαιτίας αυτού, οι φορείς της γηπεδικής βίας έπαψαν να είναι οι ποδοσφαιριστές και τη σκυτάλη ανέλαβαν οι φίλαθλοι-οπαδοί και οι αστυνομικοί. Υπό αυτό το πρίσμα, η ποδοσφαιρική βία μετασχηματίστηκε, απέκτησε τη δική της δυναμική και λογική, έγινε οργανωμένη και έπαψε να είναι εξαρτώμενη από τα τεκταινόμενα της αγωνιστικής αναμέτρησης και από τις ψυχοσυναισθηματικές διακυμάνσεις του ποδοσφαιρικού παιχνιδιού. Από τα ανωτέρω, γίνεται κατανοητό ότι η ποδοσφαιρική βία στην Ελλάδα, εμφανίζει πολλά κοινά στοιχεία με τον χουλιγκανισμό ως παγκόσμιο φαινόμενο, καθώς εμπλέκει μεγάλο αριθμό ατόμων, τα οποία οργανώνουν και εκδηλώνουν μια ιδιότυπη κουλτούρα βίας και περιθωρίου, σε όλη την επικράτεια της χώρας. Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας είναι η στάση, η δράση και η νοοτροπία των επαγγελματιών και των παραγόντων που ασχολούνται με το επαγγελματικό και το ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο, καθώς επίσης η σχέση συναλλαγής που αναπτύσσουν με τους οργανωμένους οπαδούς και τους συνδέσμους τους. Η μόνη διαφοροποίηση που παρουσιάζεται μεταξύ του ελληνικού και του «ξένου» χουλιγκανισμού είναι τα αίτια της απαρχής του, που δεν φαίνεται να σχετίζονται με αμιγώς κοινωνικούς λόγους.

1.3 Ο χουλιγκανισμός και η οπαδική κουλτούρα ως παγκόσμια φαινόμενα

Έξω από τα γεωγραφικά όρια του Ηνωμένου Βασιλείου, ο χουλιγκανισμός «άνθισε» κατά ανάλογο τρόπο. Ο Dunning και οι συνεργάτες (2002), στην έκδοση *Fighting Fans: Football Hooliganism as a World Phenomenon*, καθώς και ο Hua (2004:88), υποστηρίζουν ότι ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός πρέπει να εκλαμβάνεται ως φαινόμενο παγκόσμιων προεκτάσεων, αν και δεν καταγράφονται ανάλογης σοβαρότητας περιστατικά σε όλον το κόσμο. Λαμβάνοντας υπόψη όμως τον ορισμό που προτάθηκε ανωτέρω, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι ο χουλιγκανισμός υπάρχει όπου παίζεται το ποδόσφαιρο. Συνεπώς, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για παγκόσμιο φαινόμενο, καθώς οι βίαιες εκδηλώσεις των οπαδών των ποδοσφαιρικών ομάδων είναι πολύ συχνές και πολύ σφοδρές στην Ευρώπη και στη Λατινική Αμερική κυρίως (Young, 2000; Bodin et al., 2005; Frosdick & Marsh, 2005). Υπό αυτό το πρίσμα, η βία που εκδηλώνεται στον χώρο του αθλητικού, και κυρίως του ποδοσφαίρου, είναι παγκόσμιο φαινόμενο. Αντίθετα ο χουλιγκανισμός είναι κατεξοχήν ευρωπαϊκό και νοτιοαμερικάνικο φαινόμενο.

Από τη διεθνή βιβλιογραφία, καθίσταται σαφές ότι η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κρατών, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, έχουν πληγεί σημαντικά από την υποκουλτούρα του χουλιγκανισμού. Συγκεκριμένα, πολύ δυναμική είναι η παρουσία των χούλιγκαν στον χώρο του αγγλικού, του σκοτσέζικου, του γερμανικού και του ολλανδικού ποδοσφαίρου, όπου κατά κάποιο τρόπο έχει δημιουργηθεί ένα είδος παράδοσης (Dunning, 1999; Giulianotti, 1999a; Dwertmann & Rigauer, 2002; Spaaij, 2005). Ωστόσο, σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Τσέχικη Δημοκρατία, η Σλοβακία, η Ισπανία, η Γαλλία, η Ελλάδα, η Σουηδία, η Δανία και η πρώην Γιουγκοσλαβία, καταγράφονται περιστατικά σχηματισμού και δράσης ιδιόμορφων υποομάδων χούλιγκανς (Horak, 1991; Courakis, 1998; Andersson & Radmann, 1998; Colovic, 1999; Vrcan & Lalic, 1999; Mignon, 2001; Mignon, 2002; Colovic, 2002; Astrinakis, 2002; Duke & Slepicka, 2002; Dwertmann και Rigauer, 2002; Roversi & Balestri, 2004; Pintér & Van Gestel, 2002; Hare, 2003; Roversi & Balestri, 2004; Spaaij, 2005; Beiu, 2005; Hirsányi, 2005; Spaaij & Viñas, 2005).

Σε χώρες της Ευρώπης, όπως η Νορβηγία, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, δεν καταγράφεται δράση υποομάδων χούλιγκανς, τουλάχιστον σε εκτεταμένο βαθμό. Συγκεκριμένα, στην Πορτογαλία, υπάρχουν οι επονομαζόμενες *clagues* ομάδες νεαρών οπαδών ποδοσφαιρικών συλλόγων, οι οποίες επιδίδονται σε άσκηση βίας, εκκινούμενες όμως από αυθορμητισμό και συναισθηματισμό. Οι εκδηλώσεις αυτές βίας, απευθύνονται κατά κύριο λόγο σε διαιτητές ή σε αξιωματούχους των αγώνων (Marivoet, 2002:172-173). Τις διαφορές στις συμπεριφορές των οπαδών των σκανδιναβικών ποδοσφαιρικών ομάδων επισημαίνουν και εξετάζουν οι Andersson και Radmann (1998:151). Συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι στη Σουηδία και τη Δανία αναπτύσσονται και δρουν υποομάδες χούλιγκανς, σε αντίθεση με τη Νορβηγία, που τα περιστατικά χουλιγκανισμού είναι σχεδόν μηδαμινά. Σε αρκετά χαμηλά ποσοστά κυμαίνεται ο χουλιγκανισμός τόσο στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας όσο και στη Βόρεια Ιρλανδία, αν και η τελευταία εντάσσεται διοικητικά στο Ηνωμένο Βασίλειο. Μάλιστα, οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι Glentoran και Linfield στο EIRE, αν και βρίσκονται σε μια αντιπαλότητα που φτάνει στα όρια του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, δεν καταγράφονται σοβαρά περιστατικά άσκησης βίας (Bainer, 2002:123).

Στη Λατινική Αμερική, και ιδίως στην Αργεντινή και τη Βραζιλία, οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ αντιτιθέμενων οπαδών ομάδων είναι αρκετά συνηθισμένες (Archetti & Romero, 1994; Alabarces, 2002; Alabarces et al., 2005). Η εμφάνιση ομάδων οπαδών στο αργεντινικό ποδόσφαιρο, όπως οι Hinchadas ή Barras Bravas, χρονολογείται περίπου τη δεκαετία του 1940 και 1930 αντίστοιχα, και φαίνεται ότι αποτελούν τους προδρόμους των ευρωπαϊκών ισοδύναμών τους (Duke & Crolley, 1996:276). Ο χουλιγκανισμός στην Αργεντινή άρχισε να κλιμακώνεται σημαντικά από 1960, με καταγραφή ακραία βίαιων συμπεριφορών από πλευράς οπαδών. Σύμφωνα με τους Duke και Crolley (2001:108), κατέστη εξαιρετικά συχνή η διενέργεια δολοφονιών, σχετιζόμενων με το ποδόσφαιρο, καθώς υπολογίζονταν ότι διαπράττεται ένας φόνος σε διάστημα τριών μηνών. Στη Βραζιλία, οι πρώτες ομάδες Torcidas Organizadas στο ποδόσφαιρο εμφανίστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του 1970, και ουσιαστικά επικράτησαν έναντι των πρότερων, περισσότερο ειρηνικών και καρναβαλικών στο στυλ και τη διάθεση οπαδών Charangas. Αυτοί είχαν εμφανιστεί ήδη από τη δεκαετία του 1940. Η ανταγωνιστική οπαδική βία εντάθηκε μεταξύ των αντιπάλων Torcedores κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και

κλιμακώθηκε στις αρχές του 1990, όταν οι εν λόγω ομάδες στρατολογούσαν έναν πολύ μεγάλο αριθμό νέων ατόμων.

Η παράδοση του χουλιγκανισμού στο ποδόσφαιρο στη Λατινική Αμερική, φυσικά δεν περιορίζεται στην Αργεντινή και τη Βραζιλία, καθώς εντοπίζονται ανάλογες ομάδες οπαδών σε χώρες όπως η Ουρουγουάη, η Χιλή, η Κολομβία και το Περού. Στο τελευταίο, η σοβαρή πολιτική και οικονομική κρίση που ξέσπασε κατά τη δεκαετία του 1980 και συντηρήθηκε μέχρι τα μέσα του 1990, οδήγησε στην κατάλυση της έννομης τάξης και στην αύξηση των παραβατικών συμπεριφορών. Σε αυτό το δυσχερές κλίμα, οι ομάδες Barras Bravas απαρτίζονταν από μέλη, που προέρχονται από τα πιο χαμηλά, φτωχά και περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα. Οι νέοι των κοινωνικών αυτών τάξεων, αποκλείονταν από τις περισσότερες ευκαιρίες εκπαίδευσης, επαγγελματικής απασχόλησης και από τις πιθανές οδούς κοινωνικής κινητικότητας. Ως εκ τούτου, οι βασική τους ταυτότητα περιορίζονταν στην περιθωριοποιημένη γειτονιά τους και στους ποδοσφαιρικούς τους συλλόγους (Panfichi & Thieroldt, 2002:157).

Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, το ποδόσφαιρο πρόσφερε ολοένα και περισσότερο ευκαιρίες εξωτερίκευσης και εκδήλωσης κάθε μορφής ανταγωνιστικής βίας σε ολοένα και μεγαλύτερο πληθυσμό νέων. Μετά την επικράτηση του φαινομένου σε Ευρώπη και Λατινική Αμερική, λιγότερο έντονες μορφές χουλιγκανισμού άρχισαν να καταγράφονται στο αυστραλέζικο ποδόσφαιρο, δηλαδή το ράγκμπι. Ο γενικότερα βίαιος χαρακτήρας των αυστραλιανών αθλημάτων, όπως είναι το ράγκμπι, καθιστά τη βία ανάμεσα στους θεατές, ένα θέαμα και μια κατάσταση καθόλου νέα (Vamplew, 1992; Warren, 1993; Vamplew, 1994α). Το αυστραλιανό ποδόσφαιρο εδώ και αρκετές δεκαετίες συνδέεται με τον χουλιγκανισμό, αν και σύμφωνα με τον Hughson (2002:38) η εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών στο πλαίσιο των ποδοσφαιρικών αγώνων έχει υπερπροβληθεί από τα μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, υπάρχουν κι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι οι περιπτώσεις βίας στο αυστραλιανό ποδόσφαιρο και ράγκμπι, έχουν προσελκύσει πολύ λιγότερο το ενδιαφέρον της δημοσιότητας (Mosely, 1997:168) και ότι η δημοφιλής εικόνα της ποδοσφαιρικής βίας στην Αυστραλία θα πρέπει να αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο της προσέλευσης των μεταναστών, μέσω της συμμετοχής τους στον αθλητισμό, κυρίως με την έκφραση της εθνικής τους ταυτότητας και της εθνικιστικής τους πίστης (Mosely, 1995; Vamplew, 1994; Mosely, 1997; Hay, 2001).

Η βία που ξεσπάει μεταξύ των θεατών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες στην Αυστραλία, πολύ συχνά αποδίδεται στην εθνοτική ένταση, λόγω του υψηλού βαθμού συμμετοχής των εθνοτικών κοινοτήτων στον αθλητισμό καθ' όλη την πορεία της ιστορίας της (Warren, 1995:123). Η εν λόγω εθνοτική ένταση θεωρείται γενικά προβληματική και σε αντίθεση με τις έννοιες της αφομοίωσης και της αυστραλοποίησης των μειονοτικών εθνοτικών κοινωνικών ομάδων, και για αυτό τα τελευταία χρόνια σχεδιάζονται, οργανώνονται και υλοποιούνται στρατηγικές που αποσκοπούν στην αποεθνοτικοποίηση του αθλητισμού, και κυρίως εκείνων που είναι μαζικά. Στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής πολιτικής, απαγορεύονται η χρήση εθνικών συμβόλων και η σύσταση εθνικών ομάδων (Mosely, 1997:169-170; Hughson, 2002:39). Χαρακτηριστικό δείγμα εθνοτικής έντασης σε ποδοσφαιρικούς αγώνες αποτελεί η περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, όπου έχουν καταγραφεί πολλές συγκρούσεις μεταξύ οργανωμένων οπαδών και πολλές συλλήψεις (Hughson, 2002:38).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έκαναν την εμφάνισή τους νεανικές ομάδες οπαδών αυστραλιανών ποδοσφαιρικών συλλόγων, που είχαν πολλά κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία με τους χουλιγκανικούς σχηματισμούς και τα χουλιγκανικά μορφώματα της Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής. Οι εν λόγω οπαδικές ομάδες συγκροτήθηκαν σε μια εποχή, όπου το διεθνές ενδιαφέρον για το αγγλικό ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό ήταν στα ύψη, και για τον λόγο αυτό εκλήφθηκαν ως απόρροια της απομιμητικής τάσης που επικράτησε σε διεθνές επίπεδο (Hay, 2001:88-89). Ο Hughson (2002:40) διατύπωσε ότι ένα βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των αυστραλιανών χουλιγκανικών μορφωμάτων υπήρξε η υιοθέτηση και η χρήση των χρωματισμών που αντανακλούν εκείνα της εθνοτικής κοινότητας, στην οποία ανήκουν ή με την οποία συνδέονται. Σε γενικές γραμμές, οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των αντιπάλων οπαδικών ομάδων στην Αυστραλία είναι μάλλον περιστασιακές, καθώς λαμβάνουν χώρα σπάνια (Warren, 2003). Σύμφωνα με τον Hughson (2002:41) οι οπαδικές «μάχες» στο αυστραλιανό ποδόσφαιρο είναι κατά κάποιο τρόπο μια «έξτρα» μορφή χουλιγκανικής βίας.

Στη Βόρεια Αμερική, η βία των θεατών στο ποδόσφαιρο αξιολογείται ως σπάνια και για αυτό δεν μπορεί να γίνει λόγος για ισοδύναμο αυτού που έχει ονομαστεί χουλιγκανισμός σε άλλα μέρη του κόσμου. Σε γενικές γραμμές, ενώ η βία των θεατών στα βορειοαμερικανικά αθλήματα δεν είναι ούτε ασυνήθιστη, αλλά ούτε και νέα, δεν

έχει λάβει τη μορφή της ανταγωνιστικής βίας μεταξύ των αντιτιθέμενων οπαδικών ομάδων, ως χουλιγκανικά μορφώματα ή σχηματισμούς χουλιγκανισμού (Guttman, 1986; Murphy et al., 1990; Dunning, 1999). Ο Young (2002:209) υποστήριξε ότι η πλειονότητα των περιστατικών βίας που καταγράφονται σε αθλητικές συναντήσεις της Βόρειας Αμερικής, σχετίζεται με άτομα ή μικρές ομάδες υποστηρικτών, οι οποίοι εμπλέκονται σε επεισόδια λόγω μέθης και σε συγκρούσεις με την αστυνομία. Πολύ λιγότερα είναι τα περιστατικά βίαιων συμπλοκών μεταξύ των υποστηρικτών των ομάδων.

Σε χώρες της Ασίας, η βία σε ποδοσφαιρικούς αγώνες έχει μακρά ιστορία, αλλά δεν φαίνεται και σε αυτή την περίπτωση να εντοπίζονται ισοδύναμα αυτοδύναμων χουλιγκανικών μορφωμάτων, που επιδίδονται σε βίαιες αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις. Ο Dimeo (2001) και οι Majumdar και Bandyopadhyay (2005) κατέδειξαν μέσω ερευνητικών μελετών ότι το ινδικό ποδόσφαιρο έχει να «επιδείξει» μια πληθώρα βίαιων συμπλοκών, κυρίως ανάμεσα σε αντίπαλους οπαδού του Mohun Bagan της Ανατολικής Βεγγάλης, Μια από τις χειρότερες τραγωδίες του ποδοσφαίρου της Ινδίας, σημειώθηκε στις 16 Αυγούστου 1980, κατά τη διάρκεια ενός αγώνα πρωταθλήματος μεταξύ δύο ομάδων στην πόλη της Καλκούτας. Οι ανταλλαγές πυρών και οι μάχες των οπαδών σώμα με σώμα είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο 16 οπαδών (Dimeo, 2001:114-115; Bandyopadhyay, 2005:77; Goortu, 2005:698).

Στη περιοχή της Μέσης Ανατολής, οι βαθιές εθνικές και πολιτικές αντιπαλότητες, περιστασιακά οδηγούν σε βίαιη αντιπαραθέση μεταξύ των αντιτιθέμενων οπαδικών ομάδων. Για παράδειγμα, στο Ισραήλ, οι αντιπαλότητες εκπορεύονται από τις διαφορετικές εθνικιστικές και εθνοτικές ταυτότητες. Ορισμένες ομάδες οπαδών, έχουν μακρά ιστορία βίαιης συμπεριφοράς και για τον λόγο αυτό, στους αγώνες που αξιολογούνται ως υψηλού κινδύνου, διενεργούνται εντατικοί και σε βάθος έλεγχοι, προκειμένου να αποφευχθεί η επέκταση των επεισοδίων και η πρόκληση δραματικών καταστάσεων (Ben-Porat, 2001). Παρ' όλα αυτά, οι αυτόνομες οπαδικές ομάδες που εμφανίστηκαν στο ισραηλινό ποδόσφαιρο, φαίνεται ότι λειτουργούν ειρηνικά σε πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ όταν εγείρονται σοβαρά ζητήματα ξεσπάσματος βίαιων συμπεριφορών, αυτές γίνονται κατά κάποιο τρόπο αυθόρμητα και ανοργάνωτα, γεγονός που συμβάλλει θετικά στην αποτελεσματική αντιμετώπιση και καταστολή τους. Σε αυτό ακριβώς οι δράσεις τους διαφέρουν από εκείνες που αναπτύσσουν οι

χούλιγκανικοί σχηματισμοί της Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής. Οι Stevenson και Alaug (2001:181) υποστηρίζουν ότι, όταν εμφανίζονται διαταραχές του οπαδικού πλήθους στο πλαίσιο αθλητικών διοργανώσεων, όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι είναι περιστασιακές και ευκαιριακές, παρά εσκαμμένες, προκαθορισμένες ή προερχόμενες από μακροχρόνιες εχθροπραξίες και αντιπαλότητες.

Στα ιαπωνικά ποδοσφαιρικά γήπεδα, η οπαδική βιαιότητα μεταφράζεται με εισβολές θεατών στον αγωνιστικό χώρο, καθώς και με ρίψεις αντικειμένων. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, είναι εξαιρετικά σπάνια η πρόκληση συγκρούσεων μεταξύ αντιτιθέμενων οπαδικών σχηματισμών (Shimizu, 2001; Takahashi, 2002). Μέχρι σήμερα, δεν υπάρχουν αναγνωρίσιμες ομάδες χούλιγκαν στο ποδόσφαιρο ή τον αθλητισμό της Ιαπωνίας. Όσον αφορά στην κινεζική ποδοσφαιρική κουλτούρα, ο Hua (2004:92) υποστηρίζει ότι παρ' όλο που κοινωνικές αναταραχές, σχετιζόμενες με το ποδόσφαιρο, έχουν καταγραφεί στο παρελθόν, και μάλιστα σε αξιοσημείωτη συχνότητα, τα τοπικά μέσα ενημέρωσης εξακολουθούν να αναγνωρίζουν την ύπαρξή τους και να τα επισημαίνουν, ώστε να ενημερώνεται η κοινή γνώμη. Τα περιστατικά βίας από τους θεατές σε αγώνες ποδοσφαίρου των κινεζικών πρωταθλημάτων, προκαλούνται συνήθως από τα τεκταινόμενα που λαμβάνουν χώρα εντός του γηπέδου. Οι βίαιες συμπεριφορές είναι και σε αυτή την περίπτωση αυθόρμητες και ανοργάνωτες, γεγονός που διαφοροποιεί τη βία των Κινέζων οπαδών από εκείνη των Ευρωπαίων και των Λατινοαμερικάνων χούλιγκανς. Στην ίδια μελέτη του ο Hua (2004:90-91), αν και αναφέρεται στο φαινόμενο του κινέζικου χούλιγκανισμού, αναγνωρίζει ότι δεν είναι καλά οργανωμένος και ότι δεν προκύπτει από καλά σχεδιασμένες πρακτικές βίας, καθώς και ότι οι ομάδες των κινέζων χούλιγκανς απαρτίζονται από νεαρούς, που επηρεάζονται από την ατμόσφαιρα του γηπέδου. Οι κινέζοι οπαδοί ποδοσφαίρου σπάνια αποσκοπούν στο να προκαλέσουν πρόβλημα εσκεμμένα, και υπό αυτό το πρίσμα η εκδήλωση βίαιας συμπεριφοράς είναι απόρροια αυθόρμητων συναισθηματικών ξεσπασμάτων,

Στην Αφρική, το ποδόσφαιρο έχει μια μακρά ιστορία βίας και συγκρούσεων. Η ανεπαρκής οργάνωση και τα ελλιπή μέτρα ασφαλείας στους αθλητικούς χώρους, διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στην πρόκληση επεισοδίων, που πολύ συχνά οδηγούν σε σωματικές βλάβες, σε υλικές φθορές, ακόμα και σε θανάσιμους τραυματισμούς (Alegi, 2004:244). Στις 9 Ιουλίου 2000, 13 άτομα έχασαν τη ζωή τους

κατά τη διάρκεια ενός προκριματικού αγώνα του Παγκοσμίου Κυπέλου, μεταξύ της Ζιμπάμπουε και της Νότιας Αφρικής στο Χαράρε. Οκτώ λεπτά πριν από τη λήξη της αναμέτρησης, ένας παίκτης της ομάδας της Νότιας Αφρικής δέχτηκε στο κεφάλι ένα πλαστικό μπουκάλι που ρίχτηκε από τις κερκίδες, με αποτέλεσμα να διακοπεί ο αγώνας. Προκλήθηκαν εκτεταμένα επεισόδια από πλευράς των οπαδών και η αστυνομία απάντησε με χρήση δακρυγόνων. Εκτός από τους ανθρώπους που έχασαν τη ζωή τους στις συμπλοκές, πολλοί ήταν αυτοί που τραυματίστηκαν (Madzimbamuto, 2003).

Ένα περίπου χρόνο αργότερα, στις 9 Μαΐου 2001, 126 άτομα σκοτώθηκαν και δεκάδες τραυματίστηκαν σε ποδοσφαιρικό αγώνα στην Γκάνα. Αμέσως μετά την επίτευξη δύο τερμάτων από τη γηπεδούχο ομάδα Hearts of Oak, στα τελευταία λεπτά της αναμέτρησης, με τα οποία κατάφερε να κερδίσει την Asante Kotoko, μερικοί από τους απερχόμενους οπαδούς της φιλοξενούμενης ομάδας, άρχισαν να καταστρέφουν τα πλαστικά καθίσματα του γηπέδου και να τα ρίχνουν εντός του αγωνιστικού χώρου. Και σε αυτή την περίπτωση, η αστυνομία πυροδότησε δακρυγόνα και τα εκτόξευσε στο πλήθος, με αποτέλεσμα να προκληθεί πανικός και πολλά άτομα να ποδοπατηθούν μέχρι θανάτου. Έναν μήνα νωρίτερα, σε ακόμη μια ποδοσφαιρική τραγωδία, 43 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, λόγω του μεγάλου συνωστισμού που προκλήθηκε στις υπεράριθμες κερκίδες του γηπέδου Ellis Park στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νότιας Αφρικής (Alegi, 2004).

Τα δραματικά περιστατικά βίας σε αγώνες ποδοσφαίρου στη Νότια Αφρική, δεν σχετίζονται μόνο με τις ανεπαρκείς γηπεδικές υποδομές ή με την κακή διαχείριση των ζητημάτων ασφάλειας. Οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των αντιπάλων ομάδων οπαδών αν και είναι σχετικά συχνές σε συχνότητα, δεν είναι ανάλογες των ευρωπαϊκών ή λατινοαμερικάνικων χουλιγκανικών μορφωμάτων, καθώς δεν αφορούν σε κάποια υποκοουλτούρα νεολαίας και δεν είναι κοινωνικά οργανωμένες. Στο πλαίσιο αυτό, ο Burnett (2002:182-185), διατύπωσε ότι οι νοτιοαφρικανοί χούλιγκανς ποδοσφαίρου δεν φέρουν σχεδόν κανένα κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα με εκείνους των άλλων χωρών, αλλά αποτελούν «προϊόντα» μιας κοινωνίας που πλήττεται από φτώχεια και που υπάρχουν πολυπληθείς ομάδες, οι οποίες περιθωριοποιούνται σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο. Σε άλλες περιοχές της Αφρικής, η βίας στους ποδοσφαιρικούς αγώνες φαίνεται να είναι απόρροια αυθόρμητης εξωτερίκευσης, ενώ

την ίδια στιγμή είναι ανοργάνωτη και μη σχεδιασμένη εκ των προτέρων. Για τους λόγους αυτούς, θεωρείται ότι διαφέρει από τις χουλιγκανικές υποκουλτούρες της Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής. Για παράδειγμα, στη Λιβερία της Δυτικής Αφρικής, η βία των οπαδών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες δεν εκλαμβάνεται ως κοινωνικό πρόβλημα. Ο Armstrong (2002:481) έχει σημειώσει ότι η συγκρούσεις μεταξύ των οπαδών, ταυτίζεται με την εκδήλωση επιθετικότητας μεταξύ των υποστηρικτών των αντιτιθέμενων ομάδων, χωρίς να έχουν κοινωνικοπολιτικές ή εθνοτικές προεκτάσεις. Σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή, στη Λιβερία δεν τίθεται ζήτημα χουλιγκανισμού, αλλά ένα είδος περιορισμένης εμβέλειας άσκησης βίας, η οποία προκαλείται σε ορισμένες περιστάσεις και οφείλεται είτε στις λανθασμένες αποφάσεις των διαιτητών είτε στη διαφθορά ορισμένων παικτών, που επηρεάζει την έκβαση των αγώνων. Στις περιπτώσεις αυτές, συνήθως οι αγώνες διακόπτονται και οι διαιτητές αποχωρούν από τον αγωνιστικό χώρο. Σύμφωνα με τους Edensor και Augustin (2001:28), η ποδοσφαιρική βία στον Άγιο Μαυρίκιο έχει μακρά παράδοση. Αύξηση των περιστατικών καταγράφηκε τις δεκαετίες 1980-1990, τα οποία αφορούσαν πρόκληση σωματικών και υλικών ζημιών, επιθέσεις σε αντίπαλους παίκτες και οπαδούς, επιθέσεις σε διαιτητές και σε αξιωματούχους των αγώνων, συγκρούσεις με τις αστυνομικές δυνάμεις κ.ά. Κατά ανάλογο τρόπο με τις περιπτώσεις που παρατέθηκαν ανωτέρω, η ποδοσφαιρική βία στον Άγιο Μαυρίκιο δεν είναι ανάλογη του ευρωπαϊκού και του λατινοαμερικανικού χουλιγκανισμού, καθώς είναι αυθόρμητη και ανοργάνωτη. Μάλιστα θεωρείται ότι εντάσσεται στο γενικότερο πρόβλημα ανάμεσα στους εθνοτικούς πληθυσμούς που κατοικούν στη νησιωτική χώρα.

1.4 Η τυπολογία του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού

Η σύντομη επισκόπηση της βίας των οπαδών και του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού σε ποδοσφαιρικούς αγώνες σε παγκόσμιο επίπεδο, κατέδειξε ότι πρόκειται για ένα φαινόμενο, που απασχολεί κατά κύριο λόγο τις ευρωπαϊκές και τις λατινοαμερικάνικες χώρες. Το θεωρητικό επιχείρημα ότι η βία στα γήπεδα αποτελεί μια ξεχωριστή και νέα μορφή συλλογικής βίας και νεανικής υποκουλτούρας, βασίζεται σε δύο υποθέσεις: 1. οι συγκρούσεις μεταξύ των ανταγωνιστικών συμμοριών δεν είναι σε καμία περίπτωση ένα νεοεμφανιζόμενο κοινωνικό φαινόμενο (Pearson, 1983), καθώς στην Αγγλία, ανάλογες συμπλοκές λάμβαναν χώρα σε δημόσιους χώρους και σε μεγάλη συχνότητα,

στις εργατικές κυρίως περιοχές. Απλώς, από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, το ποδοσφαιρικό γήπεδο και οι τοποθεσίες γύρω από αυτό, έγιναν το επίκεντρο των συγκρούσεων των υποομάδων των νέων (Williams et al., 1986:363). Υπό αυτό το πρίσμα, ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένδειξη της αύξησης του επιπέδου της κοινωνικής βίας, αλλά μάλλον μια μετατόπιση ή εκτόπιση της δράσης των ομάδων, των οποίων τα μέλη είναι προετοιμασμένα ανά πάσα στιγμή να ασκήσουν βία (Dwertmann & Rigauer, 2002). 2. Σε περιορισμένο αριθμό καταγεγραμμένων περιπτώσεις, φαίνεται ότι η παράδοση του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού στην Ευρώπη, υπήρχε ήδη πριν από τη δεκαετία του 1960. Για παράδειγμα, στη Σκωτία, οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των αντίπαλων οπαδικών ομάδων των Glasgow Celtics και Glasgow Rangers άρχισαν να λαμβάνουν χώρα στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα (Murray, 1984). Στα μέσα του 1950, το γιουγκοσλαβικό ποδόσφαιρο βρέθηκε στο επίκεντρο ένοπλων συγκρούσεων μεταξύ αντίπαλων οπαδικών ομάδων (Dunning et al, 1981:342), ενώ στην Καταλονία, ο βαθύς ανταγωνισμός που καλλιεργήθηκε μεταξύ των ομάδων FC Barcelona και RCD Espanol ή τώρα RCD Espanyol, χρονολογείται τη δεκαετία του 1920.

Η καταλανική αυτή ποδοσφαιρική αντιπαλότητα, προέκυψε ως απόρροια της ύπαρξης δύο αντιτιθέμενων πολιτικών ιδεολογιών: της φιλο-ισπανικής/ενωτικής και της αντι-ισπανικής/χωριστικής. Η λέσχη οπαδών της RCD Espanol *Peña Deportiva Ibérica*, ιδρύθηκε το 1923 στους φασιστικούς κύκλους της Βαρκελώνης, και αποσκοπούσε όχι μόνο στην παροχή υποστήριξης στον ποδοσφαιρικό σύλλογο, αλλά κυρίως στην ενίσχυση των αρχών της εθνικής ενότητας σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής. Δύο χρόνια αργότερα από τη συγκρότησή της, η λέσχη μετασηματίστηκε από αθλητικό fan club σε πολιτικό σώμα, που επιδίωκε με κάθε μέσο να προωθήσει την «ισπανικότητα» (Hispanidad), σε όλη την καταλανική κοινωνία (Artells, 1972:190). Η εν λόγω λέσχη είχε αρχικά μερικές εκατοντάδες μέλη, μεταξύ των οποίων ήταν κυρίως δημόσιοι υπάλληλοι, φοιτητές και στρατιωτικοί αξιωματούχοι. Μια από τις βασικές δραστηριότητές της ήταν η καταπολέμηση της χωριστικής ή αντι-ισπανικής πολιτικής της αντίπαλης FC Barcelona, τόσο όσον αφορά στην ιδεολογία όσο και σε υλικό επίπεδο. Αρχικά, οι οργανωμένοι οπαδοί της RCD Espanol, απέκτησαν φήμη λόγω των ένοπλων αντιπαραθέσεών τους σε τοπικά «ντέρμπι», που ως συνήθως οδηγούσαν σε σοβαρούς τραυματισμούς μεταξύ των θεατών των αγώνων. Από την άλλη, στην FC Barcelona, η λέσχη *Peña Ardèvol*, καθοδηγούμενη από τον πρωταθλητή

ελληνορωμαϊκής πάλης Emili Ardènovi, εκφόβιζε τακτικά και επιτίθετο στους οπαδούς κυρίως της España, αλλά και σε εκείνους των αντιπάλων ομάδων.

Οι πρώιμες αυτές παραδόσεις του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, διαφέρουν από τα σύγχρονα ισοδύναμά τους, καθώς είναι κυρίως τοπικής ή περιφερειακής εμβέλειας και δεν αφορούν στην τακτική ή τη μαζική συμμετοχή μεγάλου αριθμού νεαρών ατόμων. Ο ορισμός που προτάθηκε για την εννοιολογική αποσαφήνιση του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, ως άσκηση ανταγωνιστικής βίας από κοινωνικά οργανωμένες ομάδες οπαδών, στοιχειοθετείται βάσει των κριτηρίων που εισήγαγαν οι Duke και Crolley (1996:289-291). Με την αξιοποίηση των εν λόγω κριτηρίων, τα οποία είναι δύο στον αριθμό, οι δύο μελετητές επιχείρησαν να κατηγοριοποιήσουν τη βία που συνδέεται με το ποδόσφαιρο, σε διαφορετικές κοινωνίες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Το πρώτο είναι ο βαθμός οργάνωσης των ομάδων που προβαίνουν σε πράξεις βίας, δηλαδή το κατά πόσο αυτές μπορούν να διακριθούν σε αυθόρμητες ή προσχεδιασμένες ενέργειες των οπαδών, και το δεύτερο είναι η ίδια η φύση της βίας, δηλαδή αν αυτή απευθύνεται στους παίκτες, στις αστυνομικές δυνάμεις ή στους αντίπαλους οπαδούς.

Η θέση των Duke και Crolley ωστόσο, εκλαμβάνεται από άλλους θεωρητικούς ως ατελής, καθώς από τη μια, δεν φαίνεται να λαμβάνει υπόψη κατά την ερμηνεία του φαινομένου του χουλιγκανισμού, τον παράγοντα «αποκλίνουσα συμπεριφορά», και από την άλλη, εστιάζει σημαντικά στις μεταβλητές «συντονισμός» και «συγχρονισμός». Υπό αυτό το πρίσμα, ένας χούλιγκαν είναι δυνατό να εκδηλώνει βίαιη συμπεριφορά στα αθλητικά γήπεδα, λόγω των ατομικών του χαρακτηριστικών και χωρίς να υπόκειται στις υποδείξεις των υπόλοιπων μελών της υποομάδας των οπαδών. Αυτό σημαίνει ότι η βίαιη πράξη συμβαίνει λόγω της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της ενστικτώδους ή αυθόρμητης εκδήλωσης της επιθετικότητας, ανεξάρτητα αν το άτομο/οπαδός εντάσσεται σε ένα κοινωνικά οργανωμένο μόρφωμα χουλιγκανισμού (Giulianotti & Armstrong, 2002).

Η μέση αυτή ερμηνευτική οδός του φαινομένου του χουλιγκανισμού, συμβάλλει στην σφαιρικότερη εξέτασή του, την οποία απαλλάσσει από το αυστηρό δίπολο αυθόρμητη συμπεριφορά-οργανωμένη αντίδραση. Μέσω αυτή της οδού, είναι δυνατό να αποδοθεί η πολύπλοκη και ετερογενής φύση του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, να προκληθούν επικοινωνιακοί προβληματισμοί και εν τέλει να προταθούν αποτελεσματικότερες λύσεις. Η αναγκαιότητα της ολοκληρωμένης προσέγγισης του

φαινομένου προκύπτει από πέντε κυρίως λόγους: 1. από το ότι η βία στα γήπεδα, δεν αφορά μόνο στην ανταγωνιστική βία μεταξύ των οπαδών, αλλά επεκτείνεται σε βανδαλισμούς, σε οπλοχρησία, σε επιθέσεις εναντίων των αστυνομικών δυνάμεων, σε ρατσιστικές επιθέσεις και προκλήσεις σωματικών βλαβών. 2. Από το ότι η βίαιη συμπεριφορά των οπαδικών ομάδων εκδηλώνεται όχι μόνο εντός των αγωνιστικών χώρων, αλλά και σε δημόσιους χώρους, γεγονός που θέτει σε κίνδυνο και τον υπόλοιπο πληθυσμό. 3. Από το ότι ο χουλιγκανισμός στο ποδόσφαιρο συνεπάγεται μια μεγάλη και συμβολική αντιπαράθεση, που λαμβάνει διαστάσεις τελετουργικής επιθετικότητας, η οποία εύκολα συγχέεται με την πραγματική βία (Marsh, 1978). Για πολλούς οπαδούς, που αυτοπροσδιορίζονται ως χούλιγκανς, η βία δεν είναι τόσο κεντρική για τους ίδιους, αλλά έρχεται ως αποτέλεσμα της συμμετοχής τους στο «παιχνίδι της οπαδικής αντιπαράθεσης», σύμφωνα με το οποίο απαιτείται ο μετασχηματισμός της συμβολικής αντιπαλότητας σε φυσική σύγκρουση (Armstrong & Harris, 1991:434).

4. Από το ότι, ακόμα και αν οι αυτοαποκαλούμενοι χούλιγκανς αισθάνονται δεσμευμένοι να ασκήσουν βία, η συμπεριφορά τους μπορεί να ενεργοποιηθεί από τυχαία ή ενστικτώδη ερεθίσματα, όπως είναι η επιθετική συμπεριφορά των αστυνομικών ή οι λανθασμένες υποδείξεις των διαιτητών της αναμέτρησης. Σε ανάλογο τύπου περιπτώσεις, ο όρος «οργανωμένος» δεν μπορεί να περιγράψει ορθώς τον τρόπο που σκέφτηκε και ενέργησε ένας οπαδός. Συνεπώς, θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως παραπλανητικός. Αυτό είναι ένα κοινό, αλλά και επικίνδυνο λάθος, στο οποίο υποπίπτουν οι δημοσιογράφοι και οι αστυνομικοί κύκλοι, και δίνουν πολύ μεγαλύτερη έμφαση στη μεταβλητή «οργάνωση». Με τον τρόπο αυτό, οι ομάδες των χούλιγκανς παρομοιάζονται εφάμιλλες των παραστρατιωτικών οργανώσεων, οι οποίες καθοδηγούνται από τους επικεφαλής, που ξεκινούν και συντονίζουν τις ταραχές και τις συγκρούσεις. Στην πραγματικότητά όμως, ο βαθμός οργάνωσης που σχετίζεται με τον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό, φαίνεται ότι ποικίλει μεταξύ των κρατών, ανάλογα με το πολιτιστικό τους υπόβαθρο και την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση. 5. Από το ότι οι ανισότητες μεταξύ των χωρών, περιπλέκουν σε μεγάλο βαθμό το νόημα του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού. Αυτοαποκαλούμενες ομάδες χούλιγκανς έχουν αντίστοιχους ομολόγους σε όλη τη Βόρεια και την Κεντρική Ευρώπη. Αρκετά διακριτά οπαδικά μορφώματα υπάρχουν σε περισσότερα μέρη της Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής. Σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία, οι λεγόμενοι ultras είναι οι μαχητικοί οπαδοί των ομάδων, αλλά οι διαφορές τους ως προς την εκδήλωση της βίας

ποικίλουν σημαντικά (Giulianotti, 2001:142; Spaaaj & Viñas, 2005:80-81). Πολλές ομάδες ultras οπαδών φέρουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενός τυπικού οργανισμού, όπως για παράδειγμα είναι η επίσημη ιδιότητα του μέλους, το συμβούλιο/ηγεσία και οι διαδικασίες στρατολόγησης (De Biasi, 1998:216-218). Η βασική τους στοχοθέτηση είναι να παρέχουν κάθε μορφή υποστήριξης στην ομάδα τους, και για τον λόγο αυτό, συνήθως, δεν εγείρονται προβλήματα εσωτερικών αντιπαλοτήτων, επιβολής, εκφοβισμού ή άσκησης βίας μεταξύ των μελών (Mignon, 2001:173; Giulianotti, 2001:142).

Οι ultras οπαδοί των λατινοαμερικανικών ομάδων, αν και συγκεντρώνουν πολλά κοινά στοιχεία με εκείνους των ευρωπαϊκών αθλητικών συλλόγων, διαφέρουν στο ότι πολύ συχνά εμπλέκονται με την πολιτική και ενορχηστρώνουν βίαιες συγκρούσεις με αντίπαλα οπαδικά μορφώματα ανάλογου τύπου (Duke & Crolley, 1996:286-289). Για παράδειγμα, οι Barras Bravas λειτουργούν ως παραστρατιωτικές ομάδες εργασίας και εκτελούν παράνομες πράξεις, μέσω άσκησης βίας και καταναγκασμούς. Για τον λόγο αυτό μάλιστα, αξιολογούνται από σημαίνονται πολιτικά ή αθλητικά πρόσωπα για την ικανοποίηση των ιδιοτελών σκοπών τους (Alabarces, 2002:34). Η ιδιαιτερότητά αυτή της λειτουργίας των λατινοαμερικανικών οπαδικών σχηματισμών, έρχεται σε αντιδιαστολή με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που υποστηρίζουν την εξάπλωση του χουλιγκανισμού από την Αγγλία, όπως αυτός είχε εκδηλωθεί τη δεκαετία του 1960, στην εν λόγω γεωγραφική περιοχή. Αξίζει λοιπόν να επισημανθεί ότι η εξέλιξη του φαινομένου του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού στη Λατινική Αμερική υπήρξε ξεχωριστή και μοναδική (Duke & Crolley, 1996:289).

1.5 Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του χουλιγκανισμού και οι περιορισμοί τους

Βασικό στοιχείο της επιστημονικής συζήτησης που επικεντρώνεται στο ζήτημα της κοινωνικής διάστασης του φαινομένου του χουλιγκανισμού, είναι η επικράτηση των θεωρητικών προσεγγίσεων που εστιάζουν αποκλειστικά στις μορφές βίας που εκδηλώνονται από τους οπαδούς σε ποδοσφαιρικούς αγώνες της Αγγλίας. Η βρετανική, σχετική με θέματα συμπεριφοράς των οπαδών ποδοσφαίρου, βιβλιογραφία, εξετάζει την εν λόγω προβληματική πολυπρισματικά και την προσεγγίζει κοινωνιολογικά, εθνογραφικά, ανθρωπολογικά, ψυχολογικά, ηθολογικά, όπως επίσης από τη σκοπιά της εγκληματολογίας, της πολιτικής επιστήμης, της επιστήμης της επικοινωνίας και των πολιτιστικών σπουδών. Αντίθετα, η βιβλιογραφία των εκτός Βρετανίας ερευνητών είναι πολύ περιορισμένη και δεν εμφανίζει συσχετισμούς με άλλα επιστημονικά ή θεωρητικά πεδία (Young, 2000:388). Ανάμεσα στις κοινωνιολογικές μελέτες που σχετίζονται με τη βία στα γήπεδα και συγκεκριμένα με τον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό, διακρίνονται τρεις ξεκάθαρα οριοθετημένες θεωρητικές προσεγγίσεις. Η πρώτη είναι η μαρξιστική προσέγγιση του John Clark και του Ian Taylor, η δεύτερη είναι η μορφική προσέγγιση της σχολής του Leicester και η τρίτη είναι η μετανεωτερική ή μεταμοντέρνα προσέγγιση των Redhead και Giulianotti.

Ο Taylor (1971) προσπάθησε να εξηγήσει την εμφάνιση του χουλιγκανισμού στη βάση των οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών που συντελέστηκαν τόσο στην κοινωνία όσο και στο ποδόσφαιρο. Όσον αφορά στο δεύτερο, ως σημείο-σταθμό αναγνωρίζει ο Taylor την προσπάθεια της κυρίαρχης τάξης να απομακρύνει από το ποδόσφαιρο τους οπαδούς που προέρχονταν από τους εργατικούς κύκλους της κοινωνίας, παραβλέποντας το γεγονός ότι το ποδόσφαιρο υπήρξε παραδοσιακά το κατεξοχήν άθλημα των εργατικών κοινωνικών στρωμάτων. Κυριότερος λόγος για την αλλαγή αυτή υπήρξε η επιδίωξη των οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά ισχυρών να το εμπορευματοποιήσουν, να το διεθνοποιήσουν και να εξειδανικεύσουν. Το αίσθημα της απόρριψης και του αποκλεισμού που βίωσαν οι οπαδοί από την εργατική τάξη και μάλιστα από το «δικό» τους παιχνίδι, εντάθηκε και επιδεινώθηκε περαιτέρω, όταν επιβλήθηκαν αλλαγές στην αγορά εργασίας και όταν έγινε προσπάθεια αποσύνθεσης των παραδοσιακών κοινοτήτων των εργατών. Υπό αυτό το πλαίσιο, ο Taylor (1971:369) υποστήριξε ότι ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός θα πρέπει να ερμηνευτεί

ως ένα είδος αντίστασης των εργατών, ως μια δημοκρατική απάντηση από την υποκοουλτούρα του ποδοσφαίρου στις δυνάμεις εκείνες που αποσκοπούσαν στην «μπουρζουαζοποίηση» του.

Στην ίδια φιλοσοφία κινήθηκε και ο Clark (1978:50), ο οποίος υποστήριξε ότι ο χουλιγκανισμός προέκυψε από τον τρόπο που οι παραδοσιακές μορφές ποδοσφαίρου συμπλέχθηκαν με τις αρχές και τις μεθόδους της επαγγελματοποίησης και θεαματοποίησής του. Ουσιαστικά, ο χουλιγκανισμός είναι απόρροια της μεταβαλλόμενης σχέσης του παραδοσιακού κοινού του ποδοσφαίρου με το ίδιο το άθλημα. Ο Clarke διατύπωσε ότι με την επικράτηση της υποκοουλτούρας του χουλιγκανισμού, δόθηκε η ευκαιρία στους νέους άνδρες της εργατικής τάξης, να επιλύουν συγκρουσιακά τα προβλήματα της ζωής τους. Οι μεταπολεμικές νεανικές υποκοουλτούρες αποτελούν παραδείγματα των συμβολικών προσπαθειών επίλυσης των δομικών και οικονομικών προβλημάτων. Ο χουλιγκανισμός του ποδοσφαίρου, που συνδέεται άρρηκτα με την υποκοουλτούρα των skinhead κατά τις δεκαετίες του 1960-1970, αποτελεί μια τέτοια συμβολική προσπάθεια. Αμφότερες οι θεωρητικές προσεγγίσεις του Clarke και του Taylor έχουν επικριθεί ως κερδοσκοπικές που δεν βρίσκουν κανενός είδους εμπειρική επιβεβαίωση. Αργότερα, ο Taylor ανέπτυξε μια διαφορετική θεωρητική άποψη για το φαινόμενο του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού. Αναδιαμορφώνοντας τις πρότερες θέσεις του, υποστήριξε ότι η άνοδος του νέου χούλιγκαν συνέβαλε στη δημιουργία της σύγχρονης ξενοφοβικής και ρατσιστικής οπαδικής συμπεριφοράς (Williams, 1991:173).

Ο Eric Dunning και οι συνεργάτες του στο Πανεπιστήμιο του Leicester, ανέπτυξαν μια εναλλακτική εξήγηση του φαινομένου του χουλιγκανισμού, την αποκαλούμενη μορφική ή μορφολογική κοινωνιολογική προσέγγιση, η οποία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις βασικές θέσεις της θεωρίας των πολιτικών διαδικασιών του Norbert Elias. Μια από τις βασικές υποθέσεις αυτής της θεωρίας είναι ότι στην πρόσφατη ιστορία, οι αξίες της πολιτισμένης συμπεριφοράς έχουν διεισδύσει στις κοινωνικές τάξεις στην Ευρώπη. Ωστόσο, δεν έχουν ακόμη διεισδύσει πλήρως στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, όπως είναι και εκείνο της εργατικής τάξης. Η μορφική προσέγγιση ερμηνεύει τον χουλιγκανισμό του ποδοσφαίρου βάσει των όρων της δομής των κατώτερων τάξεων της κοινωνίας και των παραδοσιακών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών αυτών των στρωμάτων και του ίδιου του ποδοσφαίρου. Σύμφωνα

με τους Dunning και συνεργάτες, η μάχη, η σύγκρουση, είναι μια από τις λίγες πηγές εκτόνωσης, νοηματοδότησης και υπόστασης που παρέχεται στους άνδρες, που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η συγκεκριμένη επιθετική αρρενωπότητα, δεν απορρέει απλώς από τον τρόπο με τον οποίο οι κοινότητες των εργατών ενσωματώνονται στην κοινωνία γενικότερα. Τα μέλη των κοινοτήτων αυτών τείνουν να υιοθετούν τα πρότυπα, τις μορφές δηλαδή εκείνες που αναπαράγονται στα χαμηλά στρώματα, τα οποία ευνοούν, προάγουν και ανέχονται πολύ περισσότερο την επιθετικότητα στις κοινωνικές και τις ατομικές σχέσεις, συγκριτικά με τα μεσαία ή ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Υπό αυτό το πρίσμα, τα σκληρότερα τμήματα των κοινοτήτων της χαμηλής εργατικής τάξης, δείχνουν να ανατροφοδοτούνται, προκειμένου να ενθαρρυνθούν να εγκαταλείψουν την επιθετική συμπεριφορά σε πολλές εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, και ιδίως από την πλευρά των ανδρών.

Εν συντομία, οι μελετητές του πανεπιστημίου του Leicester, αν και υπογραμμίζουν ότι οι νέοι από την κατώτερη εργατική τάξη δεν είναι οι μόνοι χούλιγκαν ποδοσφαίρου, φαίνεται ότι από αυτή την ομάδα της κοινωνίας προκύπτουν οι περισσότεροι παραβάτες, όσον αφορά στην πρόκληση επεισοδίων και την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς σε ποδοσφαιρικούς αγώνες (Dunnint et al., 1986:240). Η θεωρητικές προσεγγίσεις της σχολής του Leicester αποτελούν σήμερα την πιο γνωστή έρευνα για τα αίτια και τη φύση της ποδοσφαιρικής βίας (Robson, 2000:29), και έχει αποτελέσει πηγή επηρεασμού και έμπνευσης για πολλούς ευρωπαίους μελετητές, όπως οι King (2002:4) και Young (2000:388). Βέβαια, δεν λείπουν και οι θεωρητικοί που έχουν ασκήσει δριμεία κριτική στη μεθοδολογία που εφαρμόζουν οι Dunning και συνεργάτες, καθώς έχει υποστηριχθεί ότι η θεωρητική τους προσέγγιση είναι πολύ γενικεύσιμη, πολύ περισσότερο από όσο θα έπρεπε, και ουσιαστικά τείνει να επιβληθεί ως μια αναμφισβήτητη θεωρία που μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς περιορισμούς σε παγκόσμιο επίπεδο (Williams, 1991:177). Ωστόσο ο King (2002:4) υποστηρίζει ότι μια τέτοια βεβαιότητα και ένας τόσο μεγάλος βαθμός γενικευσιμότητας, οδηγεί σε μια ουτοπική τελεολογία.

Οι ερευνητικές μελέτες του Steve Redhead, από μια άλλη οπτική, υπογραμμίζουν τις μετανεωτερικές ή μεταμοντέρνες επιρροές που δέχτηκε το ποδόσφαιρο, ως αναπόσπαστο μέρος της πολιτισμικής κουλτούρας. Ο Redhead θεωρεί ότι δεν είναι πια δυνατό να εξηγήσει κάποιος τον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό, μέσα από ένα κλασικό

πρίσμα ηθικής τάξης. Ισχυρίζεται ότι στις δεκαετίες 1980-1990, σημειώθηκαν πολλές και σημαντικές αλλαγές στην «αρρενωπή» ποδοσφαιρική κουλτούρα. Η βία στα γήπεδα, σταδιακά εξαφανίστηκε, ως ένα φάντασμα της προηγούμενης περιόδου, σηματοδοτώντας έτσι τον μετασχηματισμό του ποδοσφαίρου και της κουλτούρας που αυτό συνεπάγεται. Σύμφωνα με αυτό, η ποδοσφαιρική κουλτούρα έγινε συνώνυμη του πολιτισμού των πολιτών, έγινε μαζική και εξαιρετικά δημοφιλής. Στο έργο του, ο Redhead επικεντρώνεται στη συνάφεια που ενυπάρχει μεταξύ του στυλ των οπαδών και τις υποκουλτούρας της ποπ μουσικής, στην οποία εντοπίζει την απαρχή του πολέμου του στυλ, μεταξύ των ποδοσφαιρικών οπαδών.

Ο Giulianotti, έδωσε στις μελέτες του περισσότερο εθνογραφικού τύπου λεπτομερείς περιγραφές της συμπεριφοράς οπαδού. Όπως ο Redhead, ισχυρίζεται ότι ο χουλιγκανισμός στο ποδόσφαιρο με τη σύγχρονή του έννοια, έχει εξελιχθεί σε ένα μεταμοντέρνο φαινόμενο. Για παράδειγμα, ο Giulianotti υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά των Σκωτσέζων οπαδών, εκπορεύεται από συγκεκριμένες πολιτιστικές και ιστορικές δυνάμεις, παρά από κοινωνικούς διαρθρωτικούς παράγοντες. Οι Σκωτσέζοι οπαδοί, και ιδίως εκείνοι που ακολουθούν την εθνική τους ομάδα, θεωρείται ότι προσπαθούν να αποστασιοποιηθούν από την ετικέτα των «Βρετανών χουλιγκανς» και η συμπεριφορά τους να μη συσχετιστεί με την απείθαρχη συμπεριφορά των Άγγλων φιλάθλων στο εξωτερικό. Υπό αυτό το πρίσμα, εξωτερικεύοντας οι Σκωτσέζοι οπαδοί την αντι-αγγλικότητά τους, τους βοήθησε να διαμορφώσουν ένα φιλικότερο προφίλ για τους ίδιους, στο εξωτερικό. Όπως ο Redhead, έτσι και ο Giulianotti χρησιμοποιεί τον όρο μετά-οπαδοί (post-fans), προκειμένου να εξηγήσει τον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό. Οι μετά-οπαδοί αντιπροσωπεύουν ένα είδος παύσης στην ιστορική συνέχεια των παλαιότερων μορφών ποδοσφαίρου, οι οποίοι είναι γνώστες της κατασκευασμένης φύσης της οπαδικής φήμης και των τεχνασμάτων των μέσων ενημέρωσης να εφευρίσκουν ή να κατασκευάζουν ταυτότητες (Giulianotti, 1999:148).

Ο Giulianotti ισχυρίζεται ότι η μεταμοντέρνα ή μετανεωτερική εποχή του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, σηματοδοτείται σαφώς από τις αλλαγές της φιλοσοφίας και της πολιτικής των μέσων ενημέρωσης. Αν και ο μελετητής στο έργο του, δεν αναλύσει με ακρίβεια και με σαφήνεια το αν και το σε ποιο βαθμό οι μεταμοντερνιστικές επιρροές έχουν αντικαταστήσει ή συνυπάρχουν με τις σύγχρονες μορφές ποδοσφαιρικής βίας, ανάλογα πάντα από το που και το πότε εκδηλώνονται. Ο

Giulianotti υποστηρίζει ότι οι ποδοσφαιρικές θεωρίες μπορούν να διακριθούν σε παραδοσιακές, σε σύγχρονες και σε μεταμοντέρνες, αλλά αναγνωρίζει ότι στην υπερίσχυση της μιας ή της άλλης, καταλυτικό ρόλο η κουλτούρα των χωρών και των πολιτών τους. Ο ίδιος επισημαίνει ότι στην Αγγλία, η προσπάθεια να κατασκευαστεί μια ομαλοποιημένη και ειρηνική μετά-οπαδική (μετά-χούλιγκαν) ταυτότητα, αναστέλλεται από τις συνεχιζόμενες βίαιες δράσεις των ποδοσφαιρικών χούλιγκαν, στο εξωτερικό (Giulianotti, 1999:64).

1.6 Πτυχές της βίας των χούλιγκανς

Αν και εφόσον γίνεται αποδεκτό ότι ο χουλιγκανισμός του ποδοσφαίρου παρουσιάζεται ανομοιογενής, εγείρεται το ερώτημα αν είναι δυνατό να εντοπιστούν κοινές πτυχές του και να εξεταστεί συνολικά ή απλώς να γίνουν μεμονωμένες περιγραφές και αξιολογήσεις. Αν και τα τοπικά ή εθνικά χαρακτηριστικά είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση της ακριβούς φύσης και της εξέλιξης του φαινομένου της βίας στα γήπεδα, όπως αυτό εκδηλώνεται σε διαφορετικές χώρες, σε διαφορετικούς συλλόγους και σε διαφορετικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες, είναι δυνατό να εντοπιστούν ορισμένες κοινές εκδοχές του χουλιγκανισμού. Αυτές οι πτυχές ή οι εκφάνσεις, θα πρέπει να εκληφθούν ως βασικό στοιχείο του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού ως διακρατικό φαινόμενο.

1.6.1 Ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός και η κοινωνική ταυτότητα

Σύμφωνα με τον Dunning (2000) είναι πολύ σημαντικό να γίνεται εστίαση στις μορφές που λαμβάνουν οι ποδοσφαιρικές αντιπαλότητες. Οι εν λόγω μορφές είναι καταλυτικής σημασίας για την κατανόηση της κατασκευής, την ενίσχυσης και της διατήρησης των ταυτοτήτων των χούλιγκανς. Σε μια ανθρωπολογική μελέτη που διεξήγαγε ο Armstrong (1998:3) με δείγμα μια ομάδα χούλιγκαν της Sheffield United, με την επωνυμία *the blades*, τονίζει τη σημασία του σχηματισμού ταυτότητας στον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό, καθώς όλοι όσοι συμμετέχουν σε αυτόν αναλαμβάνουν ρόλους. Τα μορφώματα των χούλιγκαν συνθέτουν τις συλλογικές τους ταυτότητες μεταξύ του εαυτού και του άλλου. Η διαμόρφωση της κοινωνικής ταυτότητας έγκειται στον εντοπισμό και στην επισήμανση των διαφορών. Αυτές οι διαφορές προκύπτουν και

επιβεβαιώνονται πάντα σε σχέση με τον άλλο, ο οποίος συνήθως αποτελεί και τη μεγαλύτερη απειλή. Οι ομάδες των οπαδών υπογραμμίζουν τις διαφορές μεταξύ των ίδιων και των αντιπάλων τους με δύο τρόπους: ο πρώτος αφορά στην αρρενοποίηση, δηλαδή στην επίδειξη του πόσο πραγματικοί και σκληροί άνδρες είναι, και ο δεύτερος σχετίζεται με ζητήματα πόλης, περιοχής, γειτονιάς, θρησκείας, εθνότητας, πολιτικής συμμαχίας κ.ά. Όσον αφορά στο τελευταίο, οι δεσμεύσει μπορούν να μετατοπιστούν ή να ανασταλούν. Αυτό φαίνεται από αυτό που ονόμασε ο Harrison (1974:604) «σύνδρομο βεδουίνων», που στο ποδοσφαιρικό γίνεσθαι αναφέρεται στην τάση δημιουργίας συμμαχίες υπό τη μορφή «ο εχθρός του εχθρούς σα είναι φίλος σας, ο φίλος του φίλου σας είναι φίλος σας, ο φίλος μιας στιγμής μπορεί να γίνει ο εχθρός σας και αντιστρόφως».

Υπάρχει επομένως, ένα κοινό πλαίσιο αλληλεπίδρασης, στο οποίο οι οπαδοί συνεργάζονται και έρχονται σε επαφή, καθώς που έχει σημασία δεν είναι η πρόκληση μιας βαθιάς σύγκρουσης συμφερόντων, δεδομένου ότι αμφότερα τα δύο μέρη είναι δεσμευμένα να συμμετάσχουν σε βίαιες αντιπαραθέσεις, τονίζοντας τις μικρές, αλλά σε κάθε περίπτωση θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ τους. Κοινά στοιχεία των μελών των οπαδικών μορφωμάτων είναι η ηλικία, το φύλο, η εθνικότητα, την κοινωνική τάξη, την εκπαίδευση, τη γλώσσα, το ντύσιμο, ο τρόπος διασκέδασης και εκτόνωσης κ.ά. (Blok, 1997:164; Giulianotti & Armstrong, 2002:216). Ωστόσο, όσο πιο πολύ όμοιοι είναι οι άνθρωποι, τόσο περισσότερο οι μικρές διαφορές τους θα αποτελέσουν την αφορμή να την καλλιέργεια ενός έντονου αισθήματος αποστροφής της ετερότητας (Ignatieff, 1998:48).

Είναι πολύ σημαντικό το ότι ο ναρκισσισμός των μικρών διαφορών δεν οδηγεί αυτόματα στην άσκηση βίας, γεγονός που καταδεικνύεται και στο πλαίσιο του ποδοσφαίρου, όπου η οπαδική αντιπαλότητα είναι μέρος του παιχνιδιού και δεν οδηγεί πάντα σε συγκρούσεις. Η βία προκύπτει ως δέσμευση των οπαδών να την ασκήσουν σε διαμάχες ανταγωνισμού, έτσι ώστε να γίνει ο διαχωρισμός τους από του μη χούλιγκαν φιλάθλους. Με άλλα λόγια, η βία αποτελεί την αναγκαστική μορφή κοινωνικής επαφής, από την οποία προκύπτει η κοινωνική αυτή υπό-ομάδα (King, 2001:571-572). Οι διακυμάνσεις στο επίπεδο και τον βαθμό σοβαρότητας των βιαιοπραγιών, ενδέχεται να προκύψουν από διαφορές στις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, μεταξύ άλλων παραγόντων. Για παράδειγμα, η θνησιμότητα που

σχετίζεται με το φαινόμενο του χουλιγκανισμού στην Αργεντινή, θα πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο της κρατικής και της κοινωνικής βίας που επικρατούν στη χώρα (Alabarces, 2002:33-34).

1.6.2 Ο χουλιγκανισμός του ποδοσφαίρου ως σημαντική δράση

Η βία του οπαδού, όπως κι άλλες μορφές διαπροσωπικής βίας (Blok, 2000:24), δεν πρέπει να θεωρείται ως άλογη ή παράλογη, αλλά ως μεταβαλλόμενη μορφή αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας, ως ιστορικά αναπτυγμένη πολιτισμική μορφή ουσιαστικής δράσης. Στις συγκρούσεις των χούλιγκαν, διακυβεύονται πάρα πολλά παρά ένας συγκεκριμένος στόχος. Αν έχουν οριστεί κάποια συγκεκριμένη σκοποθεσία, είναι δυνατό να επιτευχθεί μόνο με έναν προκαθορισμένο και τελετουργικό τρόπο. Παρόλο που η βία μπορεί να στοχεύει κατά κύριο λόγο στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, όπως είναι ο τραυματισμός ή η φυσική εξόντωση ενός αντιπάλου, είναι αδύνατο να κατανοηθούν οι βίαιες ενέργειες μόνο με αυτούς τους εύκολα αναγνωρίσιμους στόχους. Υπάρχουν συχνά πιο αποτελεσματικοί τρόποι επίτευξής τους (Blok, 2000:28).

Μια βασική παραδοχή των κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών μελετών του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού είναι ότι η βία μπορεί να διαβαστεί, να εκτιμηθεί και να αποκρυπτογραφηθεί. Υπό αυτό το πρίσμα, οι θεωρίες που υποστηρίζουν ότι η βία στα γήπεδα είναι απόρροια του παραλογισμού ή της ψυχολογίας του όχλου, ή ατομική παθολογία, θα πρέπει να απορριφθούν ως ανεπαρκείς να εξηγήσουν τις κοινωνικές σημασίες της βίας (Downes, 1982:29). Παρά την κοινή αυτή υπόθεση, οι κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές μελέτες του χουλιγκανισμού, αποκλίνουν τόσο στις θεωρητικές όσο και στις μεθοδολογικές τους προσεγγίσεις, αλλά συμφωνούν ότι οι οπαδοί έχουν αναπτύξει μια περίπλοκη κουλτούρα εδώ και αρκετές δεκαετίες. Η έντονη συναισθηματική προσήλωση στο συλλογικό, είναι ένα κεντρικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας των χούλιγκανς, η οποία παράγεται και αναπαράγεται μέσω των συγκεκριμένων διαδικασιών. Η αίσθηση της ύπαρξης, η υπόσταση του χούλιγκαν, αποτελεί το βασικό στοιχείο της εν λόγω κοινωνικής ταυτότητας, και εν τέλει ο χουλιγκανισμός είναι κάτι που κάνουν με πάθος, καθώς ταυτίζεται με το ίδιο τους το είναι (O' Neill, 2005:26).

Ο ποδοσφαιρικός χούλιγκανισμός είναι μια υποκουλτούρα νέων με διακριτά σχήματα, η οποία περιστρέφεται γύρω από ορισμένες δραστηριότητες, βασικές ανησυχίες και τόπους (Clarke et al., 1976:14). Κατεξοχήν χώρος που εκδηλώνεται είναι το γήπεδο ποδοσφαίρου, με το οποίο οι οπαδοί συνδέονται συναισθηματικά. Το γήπεδο της ομάδας που υποστηρίζουν είναι ο «τόπος» τους, ο «χώρος» τους, το οποίο καλούνται να προασπίσουν σε κάθε περίπτωση. Παρ' όλα αυτά, οι βίαιες συναντήσεις μεταξύ των αντίπαλων οπαδικών ομάδων μετατοπίζονται σε ουδέτερες τοποθεσίες, κυρίως ως λόγω των περιοριστικών μέτρων ασφάλειας εντός και γύρω από το γήπεδο ποδοσφαίρου. Σύμφωνα με τους Giulianotti και Armstrong (2002:224) η ανωτέρω διαδικασία μετατόπισης είναι μια από τις συνέπειες της συνεχιζόμενης αλληλεπίδρασης μεταξύ των αντιτιθέμενων οπαδικών ομάδων και των μέτρων επιβολής του νόμου.

Η ιδιαιτερότητα της ταυτότητας των χούλιγκανς έγκειται στο ότι οι οργανωμένοι οπαδοί δεν επιδιώκουν να υιοθετήσουν την εξιδανικευμένη εικόνα της συμμορίας των εφήβων, η οποία είναι όμως αποξενωμένη από τη μητρική κουλτούρα. Αντίθετα, εμφανίζονται ως υπέρμαχοι της παράδοσης του τόπου τους και αυτοπροσδιορίζονται ως συνεχιστές του, τονίζοντας τις προφανείς ιστορικές συνέχειες. Στο πλαίσιο αυτό, η κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των χούλιγκανς θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένα δυναμικός και πολυπρισματικός συνδυασμός διάκρισης, δηλαδή να είναι πιο σκληροί και πιο αρρενωποί από τους άλλους, και συμμόρφωσης, δηλαδή μέσω της ενσωμάτωσης με την κυρίαρχη κουλτούρα. Ενώ λοιπόν, στη βιβλιογραφία που σχετίζεται με τη βία στα γήπεδα, ο χούλιγκανισμός προβάλλεται ως υποκουλτούρα, στην πραγματικότητα, εκτός από την πρόκληση επεισοδίων κατά τη διάρκεια των ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων, οι οπαδοί κοινωνικοποιούνται ομαλώς σε χώρους όπως η οικογένεια, το επάγγελμα, το σχολείο κ.ά. Υπό αυτό το πρίσμα, ο χούλιγκαν καλείται να προσαρμόζεται ανάμεσα στο κοινωνικό γίνεσθαι και την οπαδική ταυτότητα, να συνδυάζει πολλαπλούς ρόλους στην κοινωνία και στην «κερκίδα», καθώς και να αποφασίζει αυτόνομα τον βαθμό εμπλοκής στις οπαδικές συγκρούσεις (Giulianotti & Armstrong, 2002:218).

Από τα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι η κουλτούρα του χούλιγκανισμού και η ταυτότητα του χούλιγκαν είναι ρευστές, δεν έχουν στενά όρια και προϋποθέτουν διαφορετικά επίπεδα δέσμευσης. Ακόμα κι αν θεωρηθεί ότι ο τρόπος συγκρότησης των οπαδικών

ομάδων παραμένει αναλλοίωτος, το ίδιο δεν συμβαίνει με το εξωτερικό κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο περιβάλλει τις ομάδες αυτές. Σε αυτό, θα πρέπει να προστεθεί και το διαφορετικό υπόβαθρο των οπαδών, όπως και οι εθνικές ή τοπικές συνθήκες που επικρατούν. Παρ' όλες αυτές τις διαφορές, που επισημαίνουν ότι οι οπαδικές ομάδες δεν είναι ομοιογενείς, είναι γενικά παραδεκτό ότι οι χούλιγκανς συνθέτουν μια κοινότητα, που διέπεται κυρίως από θεωρητικού τύπου χαρακτηριστικά, παρά από πρακτικού τύπου γνωρίσματα. Θεωρητικά όλοι οι οπαδοί είναι δεσμευμένοι υποστηρικτές του ποδοσφαίρου και του συλλόγου του, είναι τακτικοί θεατές των αγώνων, διακρίνονται από τη βούλησή τους να υπερασπιστούν την τιμή και τη φήμη της ομάδας τους στο μέγιστο, δηλαδή σε επίπεδο σωματικής δύναμης, δείχνουν αλληλεγγύη για τους συν-αδέλφους τους, είναι αφοσιωμένοι στον κοινό στόχο, είναι διατεθειμένοι να «εκδικηθούν» και να προκαλέσουν αντίποινα, επιδεικνύουν ξεκάθαρο ενδιαφέρον για την ανταγωνιστική βία των αντιπάλων οπαδικών ομάδων, νιώθουν πραγματικοί και ώριμοι «άνδρες», και αντιλαμβάνονται τη βία ως κάτι νόμιμο, υποχρεωτικό και σε καμία περίπτωση απορριπτέο. Κατά ανάλογο τρόπο, οι Giulianotti και Armstrong (2002:216) υποστηρίζουν ότι οι οπαδοί διαπνέονται από το ίδιο «όραμα» και τα ίδια «ιδανικά», όπως επίσης καλούνται να συμμορφώνονται σε κοινές απαγορεύσεις, οι οποίες έχουν κυρίως να κάνουν με ανεπίσημους κώδικες «νόμιμης» δράσης έναντι των άλλων οπαδών, των αστυνομικών και του «άμαχου» πλήθους. Οι περιπτώσεις ανυπακοής στους άρρητους αυτούς κανόνες, είναι δυνατό να οδηγήσουν σε κλιμάκωση της βίας, σε σοβαρούς ή θανάσιμους τραυματισμούς, σε σοβαρές υλικές ζημιές, χωρίς ωστόσο να προκληθούν κλυδωνισμοί στο εσωτερικό των ομάδων αυτών.

1.6.3 Η διασκέδαση της βίας

Μια κεντρική πτυχή του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού είναι ο έντονος ενθουσιασμός που συνδέεται με τη βίαιη αντιπαράθεση και σύγκρουση. Μέσα από μαρτυρίες των ίδιων των χούλιγκανς διαπιστώνεται ότι κατά τη διάρκεια που έρχονται αντιμέτωποι με αντίπαλους οπαδούς, αισθάνονται μια έκρηξη αδρεναλίνης (Giulianotti, 1999:52-53). Οι κοινωνικοί επιστήμονες περιγράφουν την εμπειρία αυτή χρησιμοποιώντας διαφορετικούς όρους, αλλά σχεδόν όλες καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα, το οποίο σχετίζεται με το αίσθημα του φόβου. Ο οπαδός που επιδίδεται σε πράξεις βίας, στην πραγματικότητα φαίνεται ότι προσπαθεί να υπερνικήσει τον φόβο του και σε αυτό το

πλαίσιο, το θάρρος δεν συνεπάγεται την απουσία του, αλλά την επαρκή προσήλωση και πειθαρχία στον στόχο, ο οποίος πρέπει να επιτευχθεί ακόμα και όταν ο ίδιος ο οπαδός φοβάται (Collins, 1995:189-190). Σύμφωνα με τον Foer (2004:102), οι οπαδοί κινούνται πάνω σε μια λεπτή διαχωριστική γραμμή, που τους διακρίνει σε ήρωες και σε δειλούς.

Αξίζει να αναφερθεί ότι συγκριτικά με τις λεκτικές επαφές και τις λεκτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ των αντίπαλων οπαδών, οι βίαιες συμπλοκές είναι πολύ σπανιότερες, και όταν ξεσπούν, είναι εξαιρετικά σύντομες. Για τον λόγο αυτό, πολλοί έχουν αναρωτηθεί τι είναι αυτό που οι νέοι άνδρες απολαμβάνουν στις συγκρούσεις στο πλαίσιο των ποδοσφαιρικών αγώνων, οι οποίες είναι σπάνιες και μικρής χρονικής διάρκειας (King, 2001:570). Ο King (2001:570-572) υποστηρίζει ότι η απάντηση είναι η ομαδική αλληλεγγύη. Οι αγώνες δεν προωθούν αυτόματα την ομαδική ενότητα, αφού είναι ανοιχτοί σε διαφορετικές ερμηνείες. Οι βίαιες επιχειρήσεις συμβάλλουν στη διατήρηση της συλλογικής μνήμης, η οποία μετασχηματίζει ένα τυχαίο γεγονός σε μια πάλη για τη διατήρηση της ομαδικής αλληλεγγύης. Συμφωνώντας σε μια κοινή εκδοχή των γεγονότων, οι οπαδοί αναδεικνύουν τα κοινά τους συμφέροντα και τους κοινούς τρόπους δράσης τους.

Η συλλογική μνήμη είναι κεντρικής σημασίας για την τιμή των οπαδικών ομάδων, καθώς υπογραμμίζει τους τρόπους με τους οποίους αυτή κερδίζεται και προστατεύεται. Όσον αφορά στην προάσπιση της τιμής, τα μέλη των ομάδων πρέπει να κάνουν τα πάντα, ακόμη και όταν απειλούνται με κίνδυνο σωματικού τραυματισμού, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα ωφελήσουν το σύνολο (King, 2001:574). Η τιμή των χούλιγκανς αποκτάται και διασφαλίζεται μέσα από τις ένοπλες συγκρούσεις, ανεξαρτήτως της έκβασής τους. Ακόμα και οι ηττημένες ομάδες, αναζητούν ελαφρυντικά για να εξασφαλίσουν την τιμή τους. Κατά κύριο λόγο αρνούνται ότι κακοποιήθηκαν περισσότερο από τους αντιπάλους τους (King & Knight, 1999:110; Giulianotti & Armstrong, 2002:218).

Ο ενθουσιασμός και ανυπομονησία των χούλιγκανς για να ασκήσουν βία έναντι των αντιπάλων, εγείρει σημαντικά ερωτήματα αναφορικά με τους σκοπούς της βίαιης συμπεριφοράς. Οι περισσότερες κοινωνιολογικές επιστημονικές μελέτες που σχετίζονται με τη βία, επικεντρώνονται στις αιτίες της και αποσκοπούν να απαντήσουν γιατί υπάρχει η βία. Σύμφωνα με τον Schinkel (2004:16), η εστίαση αυτή στην εξήγησή

της, οδηγεί στην παράβλεψη των βασικών χαρακτηριστικών της. Ακόμα κι όταν η άσκηση βίας αποδοθεί ως απόρροια της ορθολογικής επιλογής των ατόμων ή της ανάγκης τους να αποδείξουν την αρρενωπότητά τους, συνεπάγεται ότι ο ερευνητής αγνοεί την ίδια την ουσία της βίας. Η βία είναι αυτό που μένει ανεξήγητο όταν αποκαλυφθούν όλα τα αίτια, όλες οι εξωτερικές συνδέσεις και δομές που την προκαλούν. Ο Schinkel (2004:20-21) υποστηρίζει ότι η βία είναι μια πράξη καθαρά καταστροφική, χωρίς ηθικές διαστάσεις, που λαμβάνει χώρα από προσωπική βούληση του δράστη. Η βία έχει καθαρά αυτοτελικές πτυχές, όπου ο στόχος, τα μέσα και το τέλος ενοποιούνται πλήρως. Υπό αυτό το πρίσμα, η βίαιη σύγκρουση δεν επιλέγεται επειδή προωθεί ορισμένο σκοπό, αλλά γιατί είναι από μόνη της πράξη ελκυστική, που ενδεχομένως οδηγεί στην αυτοθεραπεία. Αυτή η διάσταση της βίας, μπορεί να θεωρηθεί μια από τις κυρίαρχες στις τάξεις των χούλιγκανς. Η υπόθεση του Schinkel για την άσκηση της βίας ως συναισθηματική διέγερση, αν και επιβεβαιώνεται σε πολλές περιπτώσεις, δεν αποτελεί τον κανόνα, καθώς, όπως έχει καταδειχθεί, η βία των οπαδικών ομάδων συμβάλλει στην επίτευξη ενός καθορισμένου σκοπού (Hughson, 2002:37).

1.6.4 Οι παράγοντες «εφηβεία» και «αρρενωπότητα» στον ποδοσφαιρικό χούλιγκανισμό

Ο ανθρωπολόγος Jon Abbink (1999:227), στο εθνογραφικό του έργο, υπενθυμίζει ότι η ανδρική τελετουργική μάχη είναι ένα ευρέως διαδεδομένο πολιτιστικό φαινόμενο, που συχνά οργανώνεται με βάση επιμέρους ανταγωνισμούς. Ο χούλιγκανισμός του ποδοσφαίρου περιλαμβάνει δύο τύπους ανταγωνισμού: οι συναντήσεις των οπαδικών ομάδων σχετίζονται ουσιαστικά με τον έλεγχο συγκεκριμένων χώρων, καθώς και με τις «ανδρικές» υποθέσεις που περιστρέφονται γύρω από την κατασκευή της σκληρής αρρενωπότητας. Οι επικρατούσες βρετανικές θεωρίες τονίζουν ότι κατά κύριο λόγο, στα εργατικά κοινωνικά στρώματα η βίαιη συμπεριφορά των ανδρών αναμένεται και νομιμοποιείται. Επομένως, η επιθετική αρρενωπότητα εκλαμβάνεται ως επιφανόμενο της κοινωνικής τάξης. Οι Dunning και συνεργάτες υποστήριξαν ότι το βίαιο αρσενικό στυλ των χούλιγκαν, διαμορφώνεται βάσει ειδικών δομικών χαρακτηριστικών των κοινοτήτων της κατώτερης εργατικής τάξης.

Οι Campbell και Dawson (2001:69-70) άσκησαν κριτική στην προσέγγιση των Dunning και συνεργατών, υποστηρίζοντας ότι η macho αρρενωπότητα εμφανίζεται με ποικίλες μορφές και σε άλλες κοινωνικές τάξεις. Σε ανάλογο πλαίσιο, ο Giulianotti (1999:156) σημείωσε ότι οι σύγχρονες αρρενωπότητες είναι πολυδιάστατες και δεν μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά σε ένα κοινωνικό στρώμα. Οι ποδοσφαιρικές κουλτούρες διαχρονικά επιτρέπουν την εξωτερίκευση και την ανάδειξη των διαφορετικών μορφών αρρενωπότητας. Μελετητές όπως ο Armstrong (1988:302), υποστηρίζουν ότι η παραδοσιακή αρσενική ταυτότητα έχει υποτιμηθεί στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Η εργασία ως πεδίο ανδρικής κοινωνικοποίησης, η οποία συνεπάγεται αυστηρά τη διαμόρφωση της σκληρής αρρενωπής ταυτότητας, έχει μετασηματιστεί, καθώς έχουν «παρακαμάσει» πολλά από τα πρώην «macho» επαγγέλματα. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ελεύθερος χρόνος και ιδιαίτερα το ποδόσφαιρο, αντικαθιστά την εργασία ως πεδίο κατασκευής σκληρής αρρενωπότητας, συνεπώς ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός δεν είναι τόσο ταξικό θέμα, αλλά ζήτημα «διαταραγμένης» αρρενωπότητας (Free & Hughson, 2003:139).

Είναι ωστόσο σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι ο ποδοσφαιρικός πολιτισμός δεν υφίσταται μόνος του ως πεδίο κατασκευή ή αμφισβήτησης της επιθετικής αρρενωπότητας, αλλά σε συνδυασμό με άλλους χώρους, όπως είναι το σχολείο, η οικογένεια, η αγορά εργασίας, τα μέσα ενημέρωσης, το νομικό σύστημα κ.ά. Στο ίδιο πλαίσιο, οι οπαδοί δεν αναπτύσσουν μόνο μια μορφή αρρενωπότητας, καθώς εκτός ποδοσφαίρου, υιοθετούν άλλους «αρσενικούς» ρόλους ως σύζυγοι, γονείς, παιδιά, εργαζόμενοι, φίλοι κ.ά. (Giulianotti, 1999:156). Σύμφωνα με τους Free και Hughson (2003:142) οι αρρενωπότητες είναι ποικίλες, μπορούν να συνυπάρχουν, να αλληλεπικαλύπτονται και να αλληλεπιδρούν μέσα σε μια ενιαία βιογραφία. Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, ο Connell (2000:10) διατύπωσε ότι δεν υπάρχει ένα μοναδικό μοτίβο αρρενωπότητας, που να εντοπίζεται παντού. Η ποικιλομορφία δεν είναι μόνο θέμα διαφοράς μεταξύ πολιτισμών, ιστορικών περιόδων ή τοπικών χαρακτηριστικών, αλλά είναι και απόρροια ενός δεδομένου περιβάλλοντος. Οι ανισότητες δεν είναι ομοιογενείς, απλές καταστάσεις, αλλά είναι εξελίξιμες, που παράγονται και αναπαράγονται αέναα.

Η σκληρή ετεροσεξουαλική αρρενωπή ταυτότητα των χούλιγκαν είναι κατασκευασμένη πρωτίστως σε σχέση με τον «άλλο», με τον διαφορετικό, με αυτόν

που δεν είναι «αρσενικό», και ενισχύεται μέσω της δυσφήμισης της σωματικής και ετεροφυλοφιλικής ανδρικής τους ικανότητας. Η ηγεμονική αρρενωπότητα επιβεβαιώνεται μέσω της άσκησης σωματικής βίας, η οποία αποτελεί για πολλά νέα αγόρια, μέρος της αίσθησης της αρρενωπότητας. Για τον λόγο αυτό επιθυμούν να τεθούν φυσικά στην πρώτη γραμμή των συγκρούσεων, ώστε να δοκιμάσουν την ηγεμονική τους αυτή αρρενωπότητα (Connell, 2000:218). Δεν είναι τυχαίο λοιπόν, ότι ερευνητικά καταδεικνύεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των χούλιγκανς είναι νέα αγόρια μεταξύ 15-25 ετών. Οι εν λόγω έρευνες σχετίζονται με την παρατήρηση της παραβατικότητας των ανηλίκων, και παράλληλα υπογραμμίζουν τη μακροχρόνια εμπλοκή των νέων αγοριών σε υποκοულτούρες του δρόμου, σε συμμορίες και σε πράξεις βίαιης εγκληματικότητας. Η συμμετοχή των εφήβων σε διάφορους τύπους παραβατικότητας πρέπει να γίνει κατανοητή από την άποψη της συγκεκριμένης φάσης της ζωής τους. Σε αυτή, επιδιώκουν να απομακρυνθούν από τους γονείς και τους ελέγχους που αυτοί ασκούν, διευρύνουν το κοινωνικό τους περίγυρο με φίλους, τους οποίους επιδιώκουν να κερδίσουν με την αύξηση του κύρους τους, μέσω της επίδειξης «σκληρής» και «ανδρικής» συμπεριφοράς (Junger-Tas, 1996).

Το επιχείρημα ότι η συμμετοχή στον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό παρέχει σε ορισμένους έφηβους άνδρες ένα αίσθημα ταυτότητας, ανήκειν και υπόστασης, προσεγγίστηκε από τους Marsh και συνεργάτες (1978). Στην προσπάθειά του, ο έφηβος να πετύχει την αναγνώριση και να νιώσει συγκινήσεις μακριά από τις ρουτίνες του σχολείου, της εργασίας και της οικογένειας, στρέφεται στο ποδόσφαιρο, όπου εκεί εισάγεται σε μια διαδικασία αποκάλυψης της προσωπικής αξίας και της ταυτότητάς του. Με την ένταξή του σε μια ομάδα οπαδών, ο νέος θεωρεί ότι αναπτύσσει τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά του και ότι λαμβάνει την ευκαιρία να αναγνωριστεί από τους συνομηλίκους του. Το βίαιο χάος και οι κανόνες διαταραχής που επικρατούν στις γηπεδικές κερκίδες, αποτελούν ένα ιδιότυπο είδος τελετουργίας μύησης των εφήβων, που ενώ αρχικά δεν ήταν σωματικά ζημιογόνα, στη συνέχεια μετασχηματίστηκε σε ένα επικίνδυνο πρότυπο συμπεριφοράς. Αυτό έγινε σχεδόν θανάσιμο με τη λήψη ακατάλληλων μέτρων καταπολέμησης του χουλιγκανισμού από πλευράς Πολιτείας, καθώς και με την εκτεταμένη και παραμορφωτική προβολή του φαινομένου από τα μέσα ενημέρωσης (Frosdick & Marsh, 2005:93-94). Σε κάθε περίπτωση όμως, είναι εσφαλμένο να θεωρηθεί ο χουλιγκανισμός αποκλειστική συμπεριφορά της εφηβικής ηλικίας.

1.6.5 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν για μεγάλο χρονικό διάστημα έναν τεράστιο αντίκτυπο στην κοινωνία και διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στη διαδικασία διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, του χειρισμού της και την προβολή των κυρίαρχων θέσεων, ανάλογα με το ποιον στόχο αποσκοπούν να υλοποιήσουν. Οι ρίζες της υποκουλτούρας του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού μπορούν να εντοπιστούν στον τρόπο το εν λόγω φαινόμενο προβλήθηκε από τα τότε κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης, τον τύπο και την τηλεόραση. Αν και δεν είναι δίκαιο να πιστωθούν αποκλειστικά τα μέσα ενημέρωση την εμφάνιση ή τη διόγκωση του φαινομένου κατά τις δεκαετίες 1960-1970, θα πρέπει να τους αποδοθεί το μερίδιο της ευθύνης τους. Ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης ήταν αυτό του ενορχηστρωτή ενός ηθικού πανικού που επικέντρωσε το πρόβλημα στην νεολαία της εργατικής τάξης, καθώς επίσης του εγκαθιδρυτή του μετανεωτερικού ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, που ανέπτυξε ο King (1977).

Το έργο των Dunning και συνεργατών, επισήμανε τον σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισε ο τρόπος κάλυψης των σχετιζόμενων με το ποδόσφαιρο διαταραχών, από την έντυπη δημοσιογραφία της εποχής, στο φαινόμενο του χουλιγκανισμού. Εξέτασαν τις περιγραφές των συγκρούσεων των αντιπαρατιθέμενων οπαδών και κατέδειξαν τις επιπτώσεις της δημοσιογραφικής τους κάλυψης στην ανάπτυξη της συμπεριφοράς του ποδοσφαιρικού πλήθους. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι το πλαίσιο, το περιεχόμενο και ο τόνος των δημοσιεύσεων του τύπου εμφανίζουν σημαντικές αποκλίσεις. Ενώ οι θεατές που εκδήλωναν παραβατικές συμπεριφορές των θεατών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες, φαινόμενο πολύ διαδεδομένο κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, περιγράφονταν από τον τύπο ως «θερμόαιμοι», ως άτομα που δεν κατάφερναν να συμμορφωθούν με τους ηθικούς κανόνες του αθλήματος και έχαναν τον αυτοέλεγχό τους, οι οπαδοί του 1960 παρουσιάστηκαν ως «βάρβαροι», «ζωώδεις», «άμυαλοι» και «φρενοβλαβείς». Οι Dunning και συνεργάτες (1988:108-109), αναγνώρισαν την τάση αυτή του τύπου ως ξεκάθαρη προσπάθεια από-ανθρωποποίησης των οπαδών.

Ο τρόπος με τον οποίο οι χούλιγκαν απεικονίστηκαν από τα μέσα ενημέρωσης, άλλαξε δραματικά από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα. Ο οπαδός ποδοσφαίρου της ίδιας

εποχής προβλήθηκε ως μια φιγούρα που κατήλθε στο επίπεδο του μη φυσιολογικού, που ζωοποιήθηκε και βαρβαροποιήθηκε (Dunning et al., 1988:583). Ωστόσο, παρ' όλο που η χρησιμοποίηση ζωδών χαρακτηριστικών βοήθησε στην απέκδυση των οπαδών από τα ανθρώπινα γνωρίσματά τους, όπως η λογική και ο συναισθηματισμός, όπως επίσης νομιμοποίησε την εφαρμογή αυστηρών μέτρων από πλευράς της Πολιτείας εναντίον τους (Hall, 1978:29). Ο τύπος της εποχής μετέτρεψε τον χούλιγκαν σε μια περιθωριακή κοινωνική φιγούρα, με αποτέλεσμα να τον καταστήσει ελκυστικό στα μάτια και τη συνείδηση μιας μεγάλης μερίδας του πληθυσμού. Την ίδια στιγμή, οι παράνομη και επικίνδυνη συμπεριφορά τους, έλαβε ανεξήγητη αξία και αποτέλεσε σταδιακά παράδειγμα προς μίμηση.

Παράλληλα με τον τύπο, στη γοητεία του χουλιγκανισμού στο ποδόσφαιρο, συνέβαλε ο κινηματογράφος, που μέσα από ταινίες και ντοκιμαντέρ, πρόβαλαν εκτενώς την υποκουλτούρα του χουλιγκανισμού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το *Green Street*, το *The Football Factory* και το *the Firm*, τα οποία επικεντρώθηκαν στις δράσεις της *Inter City Firm*, μιας λέσχης χούλιγκαν σχετιζόμενων με την ομάδα West Ham του Λονδίνου, η οποία ήταν ενεργή κατά τις δεκαετίες του 1970, 1980 ως τις αρχές του 1990. Σε κάθε περίπτωση, περιγράφουν με φαύλη ματιά τον κόσμο του εκστατικού χάους, στο οποίο εισερχόταν οι οπαδοί, το οποίο συνεπάγονταν την παραβίαση των κοινωνικών ορίων. Σήμερα, τα παραδοσιακά, αλλά και τα νέα μέσα πληροφορίας και ενημέρωσης, εξακολουθούν να διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στη διάδοση των τρεχουσών τάσεων στο πλαίσιο της υποκουλτούρας των χούλιγκανς.

Κεφάλαιο 2^ο: Τρόποι αντιμετώπισης της βίας στα γήπεδα

2.1 Γενικά¹

Μεγάλη ανάγκη θεσμοθέτησης προληπτικών μέτρων για την καταπολέμηση της βίας στον αθλητισμό, προέκυψε μετά την τραγωδία στο Heysel, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Τα πρώτα μέτρα ήταν προσανατολισμένα στην οργανωμένη αστυνομική δραστηριότητα, στη βελτίωση των γηπεδικών υποδομών, στον έλεγχο των θεατών και των εισιτηρίων, και στη λειτουργία κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, δίνει μεγάλη βαρύτητα στην πρόληψη, ως διεθνή στρατηγική πολιτική διαχείρισης χούλιγκαν, η οποία θα προσαρμόζεται κάθε φορά στο είδος των αθλητικών αναμετρήσεων και στις απαιτήσεις τους, καθώς επίσης και στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που θα απευθύνονται σε οπαδούς. Στο ίδιο αυτό πλαίσιο της πρόληψης, εκτός από τις κεντρικές διοικήσεις των κρατών, θα πρέπει να συμπράττουν τόσο οι αθλητικοί σύλλογοι όσο και οι τοπικές αρχές. Σε εθνικό επίπεδο, θα πρέπει να επιτευχθεί η συνολική συνοχή στην πολιτική πρόληψης και να υποστηριχθούν οι τοπικές πρωτοβουλίες, συγκεντρώνοντας τα ενδιαφερόμενα θεσμικά όργανα και τα εμπλεκόμενα μέρη στη διαχείριση του προβλήματος σε μια μόνιμη δομή. Η Ισπανία και η Πορτογαλία ακολούθησαν το αγγλικό παράδειγμα, δημιουργώντας ένα εθνικό συμβούλιο κατά της βίας στον αθλητισμό, ενώ στη Γαλλία λειτουργεί η κοινή εθνική επιτροπή για την ασφάλεια των ποδοσφαιρικών σταδίων. Στη Γερμανία υπάρχει μια εθνική επιτροπή για τον αθλητισμό και την ασφάλεια, η οποία συνεργάζεται με τους τοπικούς, περιφερειακούς και ομοσπονδιακούς φορείς για την αντιμετώπιση όλων των αθλητικών ζητημάτων.

2.1.1 Κοινωνική και εκπαιδευτική καθοδήγηση των οπαδών

Όταν έγινε αντιληπτό ότι οι χούλιγκανς άλλαζαν διαρκώς τη στρατηγική τους και εξέλιξαν τις δράσεις τους, μετατοπίζοντας το πεδίο των συμπλοκών από το γήπεδο σε δημόσιους χώρους, αποφασίστηκε η λήψη δραστικών εκπαιδευτικών μέτρων, μακροπρόθεσμου προσανατολισμού. Για τον λόγο αυτό, αποφασίστηκε ο σχεδιασμός,

¹ Το παρόν κεφάλαιο βασίζεται στις προτάσεις αντιμετώπισης της γηπεδικής βίας όπως προκύπτει από τη μελέτη «Comeron, M. (2002). The prevention of violence in sport (Hooliganism Prevention). Responses to violence in everyday life in a democratic society, Strasbourg: Council of Europe».

η οργάνωση και η εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με τη συμμετοχή κοινωνικών λειτουργών, που αποσκοπούν στη διεξαγωγή δραστηριοτήτων αποκλειστικά για οργανωμένους οπαδούς. Το μέτρο αυτό θεωρήθηκε δυναμικό, βασίστηκε σε μακροπρόθεσμες ή μεσοπρόθεσμες διαρκείς εργασίες και πραγματοποιήθηκε στα κράτη, όπου η πολιτική ηγεσία είχε το θάρρος να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του ανταγωνισμού σε βάθος χρόνου και όχι παροδικά.

2.1.2 Σημασία καλής φιλοξενίας και συνοδείας θεατών

Η βασική ιδέα για την άρτια οργάνωση ενός αθλητικού γεγονότος, είναι η προτεραιότητα στην ασφάλεια του θεατή, η οποία θα πρέπει να υπερισχύει της κερδοφορίας, και η ταυτόχρονη διατήρηση της εορταστικής και ευχάριστης φύσης του γεγονότος ή αγώνα. Οι γηπεδούχες ομάδες ή οι ιθύνοντες της αθλητικού γεγονότος θα πρέπει να επιδείξουν την απαραίτητη φιλοξενία και να αντιμετωπίσουν με σεβασμό τους αντίπαλους παίκτες, παράγοντες, αξιωματούχους και θεατές. Όσον αφορά στους τελευταίους, θα πρέπει να γίνει σαφής καθοδήγηση στις κατάλληλα οργανωμένες για τους φιλοξενούμενους εγκαταστάσεις υποδοχής, ενώ θα πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή μια πολυεπίπεδη στρατηγική για την οργάνωση και τη ρύθμιση των μέτρων που τους αφορούν. Τα μέτρα αυτά είναι δυνατό να περιλαμβάνουν διάφορες κατασταλτικές, διαρθρωτικές και προληπτικές ενέργειες, που σχεδιάζονται με τη διενέργεια διαβουλεύσεων όλων των εμπλεκόμενων. Η στρατηγική αυτή πολιτική, αν και μπορεί να είναι εθνικού ή διεθνούς χαρακτήρα, σε κάθε περίπτωση προϋποθέτει τη συναίνεση και τη σύμπραξη όλων, συμπεριλαμβανομένης και της αστυνομίας, καθώς η αποτελεσματική ή μη φιλοξενία καθορίζεται από την επιτυχή εμπλοκή των αστυνομικών αρχών και την επιτυχή υλοποίηση των ρυθμίσεων πρόληψης.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η προεργασία, πριν από τους αγώνες, είναι σημαίνουσα σημασίας, καθώς επιδρούν θετικά τόσο στη συμπεριφορά των οπαδών όσο και στην ατμόσφαιρα του γηπέδου. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, όλες οι πρακτικές πρόληψης, απευθύνονται προς όλους, τόσο τους φιλοξενούμενους όσο και τον τοπικό πληθυσμό, καθώς επίσης και στο σύνολο του πληθυσμού, χωρίς να υπάρχουν αποκλεισμοί για κοινωνικούς ή οικονομικούς λόγους, όπως οι μειονεκτικές ομάδες, οι προβληματικοί νέοι και τα άτομα του περιθωρίου. Η συμπερίληψη όλων στα αθλητικά και κυρίως στα ποδοσφαιρικά γεγονότα, μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά σε

φαινόμενα που η αστική βία μετατοπίζεται στο γήπεδο ή έξω από αυτό. Για παράδειγμα, στο Παγκόσμιο Κύπελλο της Γαλλίας και το Euro 2000, οι νέοι από τις λεγόμενες «δύσκολες» κοινωνικά γειτονιές, επιτίθεντο σε ξένους οπαδούς, προκαλώντας πρόσθετες δυσκολίες στους διοργανωτές και την τοπική κοινωνία. Μάλιστα, με την υπερέκθεση που ενδεχομένως θα λάβουν από τα μέσα ενημέρωσης, είναι δυνατό να θεωρήσουν ότι αυξάνεται το κύρος, το προφίλ και η φήμη τους, γεγονός που θα ενισχύσει εκ νέου τη θέση τους και θα λειτουργήσει παρεμποδιστικά στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου του χουλγκανισμού. Η τάση αυτή μπορεί να τεθεί υπό ορθή διαχείριση μόνο όταν μείζων στόχος του καθεστώτος πρόληψης προβλέπει τον συνδυασμό των αστυνομικών μέτρων και της πληροφόρησης του κοινού για το ακριβές καθήκον του.

2.1.3 Ανάγκη βελτίωσης των σχέσεων των οπαδών και ενίσχυσης του κοινωνικού ρόλου των λεσχών τους

Το ποδόσφαιρο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την κοινωνία και δεν είναι δυνατό να επιβιώσει μακριά από αυτή. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται επιβεβλημένη η ενίσχυση των υπαρχουσών ή των μελλοντικών σχέσεων μεταξύ του ποδοσφαίρου και του γενικού περιβάλλοντος, των οργανωμένων οπαδών και των τοπικών αρχών. Υπάρχει μια κοινή διάσταση ανάμεσα στο ποδόσφαιρο και το κοινωνικό γίγνεσθαι, η οποία πρέπει να παραμείνει: ο αντίκτυπος του περιβάλλοντος. Η κουλτούρα των οπαδών, τους παρέχει ένα πλαίσιο αναφοράς που επηρεάζει άμεσα τη συμπεριφορά τους. Για παράδειγμα, στη Σκωτία, στη Γερμανία και τις Σκανδιναβικές χώρες, έχει αναπτυχθεί μια θετική κουλτούρα για τους υποστηρικτές της εθνικής τους ομάδας, η οποία τους έχει μετατρέψει σε πραγματικούς πρεσβευτές της ανοχής του αληθινού παιχνιδιού. Στη Δανία, μέσω του προγράμματος *Fair Fans* προωθείται ο διάλογος μεταξύ των αντίπαλων οπαδών, ενώ στη Γερμανία εμβληματικές φιγούρες του αθλητισμού αναλαμβάνουν τον ρόλο των εθνικών πρεσβευτών της ανεκτικότητας και του δικαίου στον αθλητισμό.

Στο σύγχρονο ποδόσφαιρο, η απόσταση μεταξύ των συλλόγων και των οπαδών διευρύνεται, καθώς περισσότερο από ποτέ, οι υποστηρικτές θεωρούνται καταναλωτές. Ωστόσο, η κουλτούρα των οργανωμένων οπαδών εξακολουθεί να υφίσταται, και η δράση τους είναι ενεργή και συναισθηματικά φορτισμένη. Σε αυτό το πλαίσιο,

καλλιεργείται στους οπαδούς ένα αίσθημα μειωμένης ευθύνης, σε σχέση με το αθλητικό σωματείο, το οποίο γίνεται αντιληπτό ως μια αφηρημένη οντότητα, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ξεσπούν συχνά συγκρούσεις, τόσο απέναντι στους αντίπαλους οπαδούς, την αστυνομία και τους αξιωματούχους των αγώνων, όσο και εναντίον των παικτών και των παραγόντων της ίδιας της ομάδας. Για την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου, τα σωματεία καλούνται να μεριμνήσουν για την αύξηση του αισθήματος ευθύνης, μέσω μιας οργανωμένης στρατηγικής πολιτικής στήριξης των οπαδών, δημιουργώντας με αυτούς ισχυρούς κοινωνικούς δεσμούς.

2.1.4 Ανάγκη συμμετοχής των εθνικών και τοπικών αρχών

Θεωρείται διαχρονική η βεβαιότητα ότι οι εθνικές και τοπικές αρχές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πολιτική πρόληψη της βίας στον αθλητισμό. Η κατώτερη βαθμίδα των δημόσιων ιδρυμάτων, ιδίως των δημοτικών συμβουλίων, και η ανώτερη, όπως είναι τα υπουργεία, πρέπει να αποτελούν καταλύτη για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αφορούν σε αθλητικές οργανώσεις και ενώσεις. Η τοπική βαθμίδα μάλιστα, θεωρείται το ιδανικό επίπεδο για την ανάπτυξη διαβουλεύσεων μεταξύ των εταίρων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων βίας στον αθλητισμό. Για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική συνεργασία, με στόχο την κάλυψη απτών αναγκών, η συμμετοχή των εθνικών και των τοπικών αρχών, πρέπει να οδηγήσει σε συμβατικές δεσμεύσεις όσον αφορά στις πολιτικές πρόληψης.

2.2 Πρωτοβουλίες και μέτρα πρόληψης της βίας

2.2.1 Εκπαίδευση οπαδών

Η εκπαίδευση οπαδών εντάσσεται στην επιθετική κοινωνική πρόληψη και προϋποθέτει μια διαρκή προσπάθεια και μια συνεχιζόμενη κοινωνική εργασία, κατά τις περιόδους που οι οπαδοί και οι υποστηρικτές δεν παρίστανται σε αθλητικές οργανώσεις και σε ποδοσφαιρικές αναμετρήσεις. Η εκπαίδευση οπαδών γίνεται βάσει οργανωμένων δραστηριοτήτων, διαρθρωμένων και θεσμοθετημένων προσπαθειών όσον αφορά στην

καθοδήγηση των οπαδών. Τέτοιες δράσεις έλαβαν χώρα στη Γερμανία, στην Ολλανδία και το Βέλγιο. Η μόνιμη επιτροπή της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης για τη Βία των Θεατών, εξέτασε προσεκτικά το θέμα της εκπαιδευτικής και κοινωνικής εργασίας μεταξύ των νέων οπαδών, ήδη από το 1992, αφήνοντας όμως στα εθνικά κράτη την ευχέρεια να τις προσαρμόσουν στις δικές τους φιλοσοφίες και στην εσωτερική κοινωνική τους πραγματικότητα. Άλλωστε, η καθοδήγηση των οπαδών, πρέπει να είναι ευέλικτη και προσαρμόσιμη σε κάθε κατάσταση, ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες και τις εθνικές παραδόσεις. Όσον αφορά στη χρηματοδότηση των προγραμμάτων αυτών, οι κυβερνήσεις των κρατών καλούνται να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο, ταυτόχρονα με τους συλλόγους και τις τοπικές αρχές, οι οποίοι πρέπει να αναλάβουν τις οργανωτικές πτυχές και να μεριμνήσουν για την εφαρμογή τους.

Οι παρεμβάσεις πραγματοποιούνται κατά την εβδομάδα διεξαγωγής των αγώνων και κυρίως την ίδια μέρα των αναμετρήσεων, και είναι αποτελεσματικότερη όταν λαμβάνει χώρα με την καθοδήγηση προσωπικού αναγνωρισμένο από τα θεσμικά όργανα και αποδεκτό από τους οπαδούς, στο πεδίο δράσης τους. Με την παρουσία του, είναι δυνατό να ληφθούν προληπτικά μέτρα ή να υλοποιηθούν επί τόπου πρακτικές αποτροπής δυνητικά επικίνδυνων καταστάσεων. Το εν λόγω προσωπικό μεσολαβεί μεταξύ των οπαδών και της αστυνομία, καθώς και μεταξύ των οπαδών και των στελεχών των ομάδων ή των υπαλλήλων ασφαλείας. Λόγω της ιδιαίτερής του θέσης στο επίκεντρο των γεγονότων και της ανάπτυξης διαρκούς διαλόγου με τους εμπλεκόμενους, δύναται να εκτονώσει τους κινδύνους και να συμβάλλει στην αποφυγή βίαιων συγκρούσεων. Απώτερος στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι ένας διάυλος επικοινωνίας είναι ανοικτός μεταξύ των οπαδών και των υπόλοιπων εμπλεκόμενων.

Όσον αφορά στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια της εβδομάδας των αγώνων, περιλαμβάνουν στοχοθετημένες εργασίες, όπως είναι η οργάνωση αθλητικών δραστηριοτήτων με συμμετοχή οπαδών, για παράδειγμα η διοργάνωση ποδοσφαιρικών αγώνων σε μικρά γήπεδα 5x5 κ.ά. Μέσω αυτών, παρέχεται η δυνατότητα στους νέους οπαδούς 1. να αναδείξουν την αξία τους σε ένα θετικό πεδίο, αντιμετωπίζοντας αθλητικές προκλήσεις υπαίθρου και όχι προσφυγής σε πράξεις βίας, 2. να καταναλώνουν τη συσσωρευμένη ενέργειά τους, μέσω της δημιουργικής διέγερσης που έχουν ανάγκη, και να 3. υιοθετούν κατάλληλα πρότυπα. Στον πυρήνα της ουσίας των εν λόγω δραστηριοτήτων, έγκειται η ενίσχυση της

ευθύνης και η επίτευξη της συμμετοχής, όχι μόνο για να κρατούν απασχολημένους τους υποστηρικτές-καταναλωτές, αλλά για να τους παρέχουν ένα βήμα να εκφραστούν και να προβάλλουν τις δεξιότητές τους. Οι δράσεις αυτές, αποβαίνουν αποτελεσματικότερες και πολύ βοηθητικές για τα άτομα με κοινωνικές δυσκολίες ή για εκείνα που ανήκουν σε μειονεκτούσες ομάδες, που δεν έχουν τη δυνατότητα να υποστηριχθούν από συμβατικά ιδρύματα ή υπηρεσίες. Με τη βελτίωση της κοινωνικής κατάστασης των οπαδών, πετυχαίνεται μεγαλύτερος βαθμός αυτονομίας τους, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά ως προς την απεμπλοκή τους από την οπαδική υποκουλτούρα. Η δημιουργία δεσμών άμεσης και μόνιμης επαφής με τους οπαδούς, από πλευράς αρχών, είναι πολύ σημαντική για την ψυχοσυναισθηματική κατάστασή τους, και πετυχαίνεται μέσω της εργασίας στο δικό τους περιβάλλον. Εναλλακτικά, οι εργασίες μπορούν να πραγματοποιούνται σε ένα κέντρο εκπαίδευσης οπαδών, με την άμεση συμμετοχή παραγόντων και μελών των ποδοσφαιρικών συλλόγων, όπου θα διαμοιράζεται εκπαιδευτικό υλικό, θα γίνονται συζητήσεις και θα κτίζεται ένα κλίμα εμπιστοσύνης.

Ο αρχικός στόχος της εκπαίδευσης των οπαδών, είναι να επικεντρωθεί στις περιπτώσεις εκείνες που περιγράφονται ως υψηλού κινδύνου. Ορισμένα προγράμματα στοχεύουν στους οπαδούς που εκδηλώνουν μόνιμα βίαιη συμπεριφορά, δηλαδή στους χούλιγκανς, ενώ άλλα απευθύνονται στους παραδοσιακούς οπαδούς, που συμμετέχουν περιστασιακά σε περιπτώσεις άσκησης βίας εντός ή εκτός του γηπέδου. Αν και ο διαχωρισμός αυτών των οπαδών είναι σε μεγάλο βαθμό μια απαιτητική διαδικασία, είναι δυνατό να διευκολυνθεί με την επιλογή του κατάλληλου προσωπικού για την υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Το εν λόγω προσωπικό απαρτίζεται από επαγγελματίες που ειδικεύονται στην κοινωνική ή εκπαιδευτική εργασία, καθώς και στην ορθή ψυχοκοινωνική διαχείριση των επικίνδυνων υπο-ομάδων της κοινωνίας. Σε κάθε περίπτωση, η πρόσληψή τους θα πρέπει να εντάσσεται στο ευρύτερο πρόγραμμα πρόληψης ή αστικής ασφάλειας, που τίθεται σε εφαρμογή σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών.

Η εκπαίδευση των οπαδών που ενσωματώνεται σε μια οργανωμένη στρατηγική πρόληψης, μπορεί να είναι περαιτέρω αποτελεσματική, όταν εξασφαλίζεται η αρμονική συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές. Η θετική σύμπραξη μεταξύ της αστυνομίας και του υπεύθυνου προσωπικού για την εκπαίδευση των οπαδών είναι

καταλυτικής σημασίας για τη δόμηση μιας μακροπρόθεσμης επιτυχημένης πολιτικής πρόληψης, καθώς αμφότεροι έχουν ως βασική σκοποθεσία τους τη μείωση της βίας στα γήπεδα. Η συνεργασία των δύο μερών επιτυγχάνεται μέσω της σφαιρικής πληροφόρησης όσον αφορά στη μεθοδολογία, τους στόχους και τη φύση των κοινωνικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, μέσω του ακριβούς προσδιορισμού των ρόλων και μέσω του σχεδιασμού στρατηγικής παρέμβασης των αστυνομικών που υπηρετούν κατά τη διεξαγωγή των αγώνων, η οποία σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να λειτουργήσει ανασταλτικά στο συνολικό έργο. Για την τελεσφόρηση της συνεργασίας και των κοινών πρακτικών απαιτούνται δημόσιες δομές διαβούλευσης, όπου ανταλλάσσονται απόψεις, διενεργείται εποικοδομητικός διάλογος και λαμβάνονται αποφάσεις για κοινή δράση. Οι εκπαιδευτές θα πρέπει να αποδεχτούν ότι η αστυνομική εργασία είναι χρήσιμη για την κοινωνία και για την ασφάλεια των θεατών/οπαδών, και για τον λόγο αυτό θα πρέπει να ενεργούν ευθυγραμμισμένα με τα αστυνομικά και τα θεσμικά όργανα.

Καθοριστικό στοιχείο της όλης διαδικασίας είναι η συνειδητοποίηση από πλευράς αστυνομικών, του σημαίνοντα ρόλου τους στη διατήρηση της τάξης και της ηρεμίας μεταξύ των θεατών ενός αγώνα, χωρίς όμως αυτό να θέτει σε κίνδυνο το εκπαιδευτικό έργο, τους οποίους θα πρέπει να αναγνωρίζουν ως ισότιμους εταίρους. Είναι επίσης χρήσιμο, οι εκπρόσωποι της αστυνομίας να συμμετέχουν, μόνο με την ιδιότητα του συμβούλου, στις εργασίες της επιτροπής διαχείρισης των εκπαιδευτικών θεμάτων για τους οπαδούς. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν οι αστυνομικές δομές αναλαμβάνουν την υλοποίησή τους, τα αποτελέσματα είναι μάλλον αρνητικά. Βασική προϋπόθεση για την καλλιέργεια ενός κλίματος εμπιστοσύνης, που μπορεί να εξασφαλίσει την αίσια έκβαση των εκπαιδευτικών και κοινωνικών εργασιών, είναι η συλλογή πληροφοριών από το εξειδικευμένο προσωπικό και η μεταβίβασή τους στις αστυνομικές αρχές, χωρίς όμως να αφορούν σε ατομικό επίπεδο ή να είναι προσωποποιημένες. Σε καμία περίπτωση το εκπαιδευτικό προσωπικό δεν λειτουργεί ως πληροφοριοδότης της αστυνομίας, γεγονός που θα προκαλούσε την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών από πλευράς των οπαδών.

Δεδομένου ότι το ποδόσφαιρο και ο χουλιγκανισμός έχουν διεθνή διάσταση, η προσέγγιση της εκπαίδευσης οπαδών, θα πρέπει να επεκταθεί σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ανάλογα πάντα με τις τοπικές ή τις εθνικές ανάγκες. Ως προς αυτό, θετικά θα

συμβάλλει ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής εκπαίδευσης οπαδών, που θα φέρει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά και θα είναι σχετικά τυποποιημένη, προκειμένου να επιτευχθεί η συνεκτικότητα της διεθνούς στρατηγικής πρόληψης της βίας στα γήπεδα. Οι βασικές αρχές της επιθετικής κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, θα πρέπει να αφορούν στη διαρκή ανάπτυξη σχεδίων και προγραμμάτων, γεγονός που θα εξασφαλίζει ότι το προσωπικό, είτε το νέο είτε το παλιό, θα καταρτίζεται και θα επιμορφώνεται συνεχώς, και θα προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις. Ο κόσμος του αθλητισμού, του ποδοσφαίρου και των οπαδών αλλάζει, και για τον λόγο αυτό η εκπαίδευσή τους θα πρέπει να εκσυγχρονίζεται, προκειμένου να είναι αποδοτική. Τα διεθνή εκπαιδευτικά προγράμματα για οπαδούς θα πρέπει να επικεντρώνονται στην ανταλλαγή εμπειριών, ώστε να ενισχυθεί και να εμπλουτιστεί η πρακτική κάθε χώρας. υπάρχει ανάγκη να αλληλοσυνδεθούν οι τοπικές κοινωνικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, μέσω μιας εθνικής πλατφόρμας, συνδεδεμένης με τον διεθνή οργανισμό συντονισμού, ο οποίος θα διαχέει τις αναγκαίες πληροφορίες. Έτσι, κάθε χώρα θα πρέπει να ορίσει έναν εθνικό ανταποκριτή που θα κατευθύνει την ανωτέρω διαδικασία προς το εσωτερικό, και κυρίως προς τους υποστηρικτές των συλλόγων.

2.2.2 Πρεσβείες οπαδών

Η έννοια των πρεσβειών οπαδών εισήχθη από την εποχή της Football Supporters Association, που έδρασε σε διάφορα διεθνή τουρνουά, και αφορά στη σύσταση, στη συγκρότηση και τη λειτουργία ειδικών συνοδειών οπαδών εθνικών ομάδων. Τέτοιες πρεσβείες συγκροτήθηκαν και λειτούργησαν στο Παγκόσμιο Κύπελλο της Γαλλίας το 1998, όπου αγγλικές και γερμανικές συνοδείες οδηγούσαν τους οπαδούς τους στις διάφορες πόλεις που αγωνίζονταν οι εθνικές τους ομάδες. Νωρίτερα, στις αρχές τις δεκαετίας 1990 ανάλογες πρεσβείες οπαδών σύστησαν η Ολλανδία και το Βέλγιο, ενώ στο Euro του 1996 που διεξήχθη στα γήπεδα της Αγγλίας, η Football Supporters Association ανέλαβε την πρωτοβουλία δημιουργίας πρεσβειών πτήσεων σε μερικές από τις πόλεις υποδοχής με αξιοποίηση προξενικών κονδυλίων. Οι εν λόγω πειραματικές πρακτικές αξιολογήθηκαν θετικά σε μια επιστημονική μελέτη του Πανεπιστημίου της Λιέγης και βάσει αυτής, προτάθηκε η υιοθέτησή τους από την Ολλανδία και το Βέλγιο, που θα αναλάμβαναν τη διοργάνωση των αγώνων για το Euro

2000. Σε αυτές προβλέφθηκε η συμμετοχή και άλλων συμβαλλόμενων φορέων με προληπτικό ρόλο.

Οι πρεσβείες των οπαδών έχουν βασική σκοποθεσία να αποτελέσουν ένα στέρεο «έδαφος» όπου οι ξένοι υποστηρικτές μπορούν να προσφύγουν και να συμβάλλουν θετικά στην υλοποίηση των προληπτικών μέτρων αντιμετώπισης βίαιων συμπεριφορών κατά τη διάρκεια του τουρνουά. Μιλούν στη γλώσσα των οπαδών, είναι εξοικειωμένοι με την πολιτιστική τους κουλτούρα, διαθέτουν τις απαιτούμενες δεξιότητες για να λύσουν τα μεμονωμένα προβλήματα, παρέχουν πληροφορίες σχετικές με τους αγώνες, τη διαμονή, τις μετακινήσεις, τις δραστηριότητες αναψυχής, τα διαδικαστικά ζητήματα παραμονής κ.ά. Στόχος είναι να εξασφαλιστεί μέσω των πρεσβειών, ένας διάυλος επικοινωνίας μεταξύ οπαδών και τοπικών ή εθνικών αρχών, για την ταχύτερη δυνατή διάδοση ενημέρωση των πρώτων για θέματα που τους αφορούν, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το τουρνουά βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη. Αν και η βασική απαίτηση, όσον αφορά στη λειτουργία τους, είναι η αποτελεσματική αντιμετώπιση των οπαδών, ο βαθμός επαγγελματισμού και η αυτονομία της δομής διαφέρουν ανάλογα με τις εθνικές πολιτιστικές τάσεις. Εξάλλου, δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις που οι πρεσβείες αυτές δημιουργούνται από τους ίδιους τους οπαδούς. Ωστόσο, η δομή μιας τέτοιας πρεσβείας θα πρέπει να τηρεί τα υψηλά πρότυπα ποιότητας.

Αναφορικά με το προσωπικό που στελεχώνει τις εν λόγω πρεσβείες οπαδών, είναι αμειβόμενο και εξειδικευμένο, διέπεται από επαγγελματισμό και παρέχει εγγυημένες και ποιοτικές υπηρεσίες. Οι πρεσβείες απαρτίζονται συνήθως από έναν γενικό συντονιστή, ο οποίος έχει κεντρικό ρόλο στις στρατηγικές πρόληψης, έχει γενική εικόνα όλων των εγκαταστάσεων που δημιουργούνται για τη λειτουργία της, βρίσκεται σε μόνιμη και άμεση επαφή με τις τοπικές αρχές, την εθνική μονάδα στήριξης και τους διοργανωτές των αγώνων, από έναν συντονιστή που σχετίζεται άμεσα με την κουλτούρα των οπαδών και είναι γνώστης του νεανικού, του ποδοσφαιρικού και αθλητικού πολιτισμού, από έναν υπάλληλο του τμήματος πρόληψης βίας την πόλης υποδοχής ή μιας δημόσιας υπηρεσίας, από ένα μόνιμο μέλος με εξειδικευμένες διαχειριστικές και οργανωτικές δεξιότητες, από έναν τουλάχιστο δίγλωσσο διερμηνέα, από έναν διπλωμάτη που εκπροσωπεί τις προξενικές αρχές της χώρας προέλευσης των οπαδών, καθώς και από έναν υπάλληλο της διοργανώτριας αρχής των αγώνων.

Σπανιότερα, στις πρεσβείες αυτές συμμετέχουν αστυνομικοί του τμήματος πρόληψης, μέλη του Ερυθρού Σταυρού και εκπρόσωποι τουριστικών γραφείων.

Οι πρεσβείες των οπαδών πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμες και προσιτές, τόσο ως προς τον χρόνο όσο και ως προς τον τόπο. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι σε ένα μέρος που εύκολα μπορούν να φτάσουν οι οπαδοί και να λειτουργεί όσο το δυνατό περισσότερες ώρες της ημέρας. Παράλληλα, θα πρέπει να αποφευχθεί η επιλογή μιας τοποθεσίας που είναι κοντά σε επικίνδυνες περιοχές, που συχνάζουν δηλαδή ομάδες με βίαιες ή εγκληματικές προθέσεις, μιας τοποθεσίας που χαρακτηρίζεται από υπερπληθυσμό ή συχνή κυκλοφοριακή συμφόρηση, μιας τοποθεσίας που απέχει πολύ από τον χώρο διεξαγωγής των αγώνων. Παράλληλα, οι πρεσβείες θα πρέπει να φέρουν διακριτά λογότυπα, κοινά σε όλες τις πόλεις υποδοχής, προκειμένου να αναγνωρίζονται εύκολα και άμεσα από τους ενδιαφερόμενους.

2.2.3 Συνοδείες προσώπων

Οι οπαδοί είναι μια ετερογενής ομάδα που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση. Για τον λόγο αυτό, όσοι εργάζονται στον χώρο της πρόληψης της βίας στα γήπεδα, θα πρέπει να βρίσκονται εκτός του χώρου, να έχουν τη δυνατότητα να κινούνται διακριτικά και να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη σύναψη σχέσεων και συνδέσμων μεταξύ των διάφορων ομάδων οπαδών και των σταθερών κατά τόπους δομών. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι μεγάλος αριθμός οπαδών ταξιδεύει αυτόνομα και δεν επωφελείται από τις παρεχόμενες οργανωμένες διαδρομές. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να προσφέρεται προσωπικό που τους συνοδεύει, προς δική τους διευκόλυνση, αλλά και προς διασφάλισης της έννομης τάξης. Το προσωπικό αυτό είναι οι συνοδοί, που κινούνται με τους οπαδούς σε κάθε περίπτωση και προς κάθε κατεύθυνση. Ουσιαστικά, ο ρόλος που αναλαμβάνουν είναι αυτός του πρεσβευτή των οπαδών, που από τη μια ενισχύουν τη θετική κουλτούρα των οπαδών και από την άλλη μεριμνούν για τα ζητήματα ασφάλειας και πρόληψης των βίαιων συμπεριφορών.

Όπως και στην περίπτωση των πρεσβειών των οπαδών, έτσι και στους συνοδούς, είναι επιβεβλημένη η εξασφάλιση της υψηλότερης δυνατής ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, δεδομένου ότι είναι πιθανό ο αριθμός των συνοδών να είναι σε πλήρη αναντιστοιχία με εκείνον των συνοδευόμενων οπαδών. Κύριος καθήκον τους είναι να

φροντίζουν τους φιλοξενούμενους οπαδούς και να παρέχουν τις κατάλληλες υπηρεσίες, ώστε να βελτιώνεται η παραμονή τους στις πόλεις υποδοχής. Παρέχουν στους οπαδούς πληροφορίες και τους βοηθούν να βρουν τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων τους, φέρνοντάς τους σε επαφή με τις προξενικές αρχές και την εθνική μονάδα υποστήριξης. Επίσης, μεσολαβούν μεταξύ των αστυνομικών αρχών και των οπαδών, διευκολύνοντας τον μεταξύ τους διάλογο, εξουδετερώνουν την ένταση και διευθετούν τις διαφορές, προκειμένου να αποφευχθεί η επέμβαση της αστυνομίας, μεταβιβάζουν πληροφορίες προς κάθε κατεύθυνση και κατά αυτόν τον τρόπο επηρεάζουν θετικά την πορεία των γεγονότων ή τη γενική ατμόσφαιρα γύρω από μια αναμέτρηση ή από μια οπαδική κουλτούρα. Σε κάθε περίπτωση, οι πληροφορίες που διαβιβάζονται πρέπει να είναι πάντα γενικού χαρακτήρα και πρέπει να αποσκοπούν αποκλειστικά στην πρόληψη σοβαρών περιστατικών βίας ή στη διευκόλυνση των οπαδών, έτσι ώστε να αποτραπούν καταστάσεις έντασης. Θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι συνοδοί δεν πρέπει να λειτουργούν ως «αστυνομικοί», γεγονός που θα προκαλούσε αρνητικές συνέπειες και θα βραχυκύκλωνε τις προληπτικές ρυθμίσεις στο σύνολό τους.

Η ομάδα των συνοδών είναι συνήθως ολιγομελής και οργανώνεται από έναν συντονιστή, ο οποίος βρίσκεται σε άμεση επικοινωνία και συνεργασία με τις τοπικές αρχές, καθώς επίσης ενεργεί ως η κατεξοχήν επαφή της ομάδας του. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και ο πιλοτικός οδηγός, ο οποίος προέρχεται από την πόλη ή τη χώρα υποδοχής και συνεργάζεται με την εθνική ομάδα στήριξης, ώστε να διασφαλίζει τις απαιτούμενες πληροφορίες. Οι συνοδοί αυτοί συνήθως προσλαμβάνονται από τους διοργανωτές του πρωταθλήματος ή του τουρνουά, με κριτήρια που καθορίζονται από τις εμπλεκόμενες χώρες και από τις προσωπικές δεξιότητες. Ως επί το πλείστον, επιλέγονται πρόσωπα, που εκτός από το ότι εγγυώνται την επίτευξη των προσδοκώμενων στόχων, έχουν την ίδια εθνοτική ή πολιτιστική καταγωγή με τους οπαδούς. Οι συνοδοί που επιλέγονται, εκπαιδεύονται εβδομάδες πριν από την ανάληψη των καθηκόντων τους, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, μαθαίνουν τα βασικά στοιχεία που αφορούν στην γενική οργάνωση του αγώνα, του πρωταθλήματος ή του τουρνουά, στις αρμοδιότητές τους, στην ιδιαιτερότητα των προσώπων που θα συνοδέψουν, στις ρυθμίσεις αστυνόμευσης, στη νομοθεσία, στους τρόπους επικοινωνίας, στα πρακτικά ζητήματα, καθώς και στις πρακτικές πρόληψης. Το βασικό καθήκον των συνοδών είναι η πρωτογενής πρόληψη των υποστηρικτών και

σε αυτό ακριβώς αποσκοπούν να επιμορφώνονται και να καταρτίζονται. Όσο πιο επαγγελματικές και εξειδικευμένος σύμβουλος είναι ο συνοδός, τόσο καλύτερες ποιοτικά θα είναι οι παρεχόμενες υπηρεσίες του και τόσο χαμηλότερα ποσοστά βίας θα σημειωθούν.

2.2.4 Σχέσεις μεταξύ συλλόγων και οπαδών

Όταν ο αθλητικός ή ποδοσφαιρικός σύλλογος και οι οπαδοί συνάπτουν εταιρική σχέση, πρέπει να λαμβάνουν αμφότεροι υπόψη τα δικαιώματα και τα καθήκοντά τους. Η διαδικασία αυτή διεξάγεται σε στάδια, εκκινώντας από την επαφή και συνεχίζοντας με τον διάλογο και την ανταλλαγή ιδεών. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να εισακούονται οι ανάγκες και οι προσδοκίες και των δύο μερών, και θα πρέπει να επέρχεται η επισημοποίηση της σύνδεσης, έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι κάθε εταίρος θα έχει ένα μόνιμο σημείο αναφοράς. Σε έναν ιδανικό κόσμο, η εν λόγω τυποποίηση περιλαμβάνει ένα συμβόλαιο, μεταξύ των οπαδών και των συλλόγων, στο οποίο ορίζονται οι υποχρεώσεις της λέσχης προς τους οπαδούς, των οπαδών προς τον σύλλογο, και του συλλόγου έναντι των οπαδών. Παραδείγματα ενός τέτοιου συμβολαίου εντοπίζεται στο πλαίσιο της Αγγλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας, καθώς εντάσσεται και στις πρωτοβουλίες που έχει αναπτύξει η Barcelona, και αφορά σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων πρόληψης βάσει της επικοινωνίας και της εταιρικής σχέσης με τις τοπικές αρχές, τους συλλόγους και τα μέσα ενημέρωσης. Σκοπός αυτού του συμβολαίου είναι η αξία του θεμιτού παιχνιδιού στον αθλητισμό.

Οι σύλλογοι θα πρέπει να σέβονται τους οργανωμένους οπαδούς, να ενθαρρύνουν τον τρόπο λειτουργίας τους και να τους αναθέτουν ρόλους, για την ωφέλειά τους. Σωματεία και οπαδοί θα πρέπει να βρίσκονται σε έναν διαρκή διάλογο και σε μια συνεχή διαδικασία ανταλλαγής απόψεων, καθώς είναι πολύ σημαντικό το αίσθημα συμμετοχής στις υποθέσεις που έστω και θεωρητικά, εκλαμβάνονται ως κοινές. Δεδομένου ότι οι οπαδοί επιβάλλεται να διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην πορεία της εξέλιξης του συλλόγου, με μια μάλιστα ευρεία έννοια, η σύμπραξή τους στην διοργάνωση των πρωταθλημάτων και των αγώνων είναι πολύ πιθανό να συμβάλλει θετικά στην ασφάλεια και στον περιορισμό ή ακόμα και στην εξάλειψη της βίας στα γήπεδα. Ως προς αυτό, ένα μέλος της διοίκησης του συλλόγου, θα πρέπει να επιφορτιστεί με τη διατήρηση της σχέσης με τους οπαδούς σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, ώστε να

εξασφαλίζεται ότι οι λέσχες των οπαδών τυγχάνουν της υποστήριξης του συλλόγου και ότι υπάρχει μεταξύ τους ένα ανοιχτός διάυλος διαρκούς και ειλικρινούς επικοινωνίας.

Η δημιουργία μιας αμφίδρομης διαδικασίας στη διαχείριση των σχέσεων οπαδών-συλλόγου, εξαρτάται από τη συγκρότηση και τη λειτουργία μιας σταθερής και μόνιμης δομής, που θα επιλαμβάνεται αποκλειστικά τα ζητήματα που σχετίζονται με το εν λόγω θέμα. Οι σύνδεσμοι των οπαδών είναι μονάδες που ουσιαστικά αποτελούν οργανωτικά μέρη του συλλόγου, που βασίζονται στην υποδομή του και που πολύ συχνά απασχολούν οπαδούς βάσει συμβάσεων εργασίας. Το καθήκον των συνδέσμων αυτών είναι να διαχειρίζονται το σύνολο των υποθέσεων, που σχετίζονται με τις σχέσεις οπαδών-σωματείου, όπως είναι η έκδοση των εισιτηρίων των αγώνων, οι λίστες των προσκλήσεων, η οργάνωση των ταξιδιών για την παρακολούθηση αγώνων εκτός έδρας, καθώς και πληροφορίες για τους νέους κανονισμούς. Οι λέσχες των οπαδών αποτελούν έναν ειδικό σύνδεσμο μεταξύ συλλόγου και οπαδών, δηλαδή για εσωτερικές μονάδες, που είναι ανοικτές στο περιβάλλον και επιτρέπουν την αλληλεπίδραση των δύο εμπλεκόμενων μερών.

2.2.5 Ο ρόλος των συλλόγων στο κοινωνικό περιβάλλον

Οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι, μέσω της προετοιμασίας νέων παικτών και της διαχείρισης ομάδων νέων, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και την καλλιέργειά τους, καθώς δίνουν έμφαση και στην αξία της αθλητικής ηθικής. Παράλληλα με αυτό, θα πρέπει να βρίσκονται σε μια σχέση αέναης αλληλεπίδρασης με το κοινωνικό γίγνεσθαι που τους περιβάλλει, και να καταστήσουν σαφές ότι η αθλητική, ή ειδικά η ποδοσφαιρική ζωή, αποτελεί μια πολύ σημαντική έκφραση της κοινωνικής ζωής. Το ποδόσφαιρο άλλωστε, είναι ένα πολύ σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο, ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας, που επηρεάζει εκατομμύρια ανθρώπους, όλων των ηλικιών και των δύο φύλων. Υπό αυτό το πρίσμα, η σύνδεση των συλλόγων με την κοινωνία δεν θα πρέπει να εξαντλείται στις ημέρες που λαμβάνουν χώρα οι εντός έδρας αγώνες ή που ολοκληρώνεται το πρωτάθλημα ή ένα τουρνουά. Αντίθετα, θα πρέπει να συμβαίνει κάθε μέρα, κάθε μήνα και κάθε χρόνο για πάντα. Οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι έχουν υψηλή συμβολική αξία για την τοπική ή και την εθνική κοινωνία, και για αυτό είναι εύκολο να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο στη γειτονιά, την κοινότητα, την πόλη ή την περιφέρεια στην οποία ανήκουν. Μπορούν

επίσης να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στην υποστήριξη ευρύτερων κοινωνικών πολιτικών, να δώσουν το έναυσμα για την προώθηση του αθλητικού πολιτισμού, να στρέψουν τους νέους στην άθληση και να συμβάλλουν στην ηθική ανάταση της τοπικής κοινωνίας.

Με τον ίδιο τρόπο που το αθλητικό σωματείο ή ο ποδοσφαιρικός σύλλογος επιδρά στο γύρω κοινωνικό περιβάλλον, εξίσου καταλυτική για τη λειτουργία της τοπικής κοινότητας είναι η λειτουργία του γηπέδου της ομάδας ή του γηπέδου της πόλης. Οι θεατές που παρευρίσκονται σε αθλητικές εκδηλώσεις είναι οι απλοί άνθρωποι που ζουν και δρουν στη γειτονιά και την πόλη τους, στην καθημερινότητά τους. Το γήπεδο του ποδοσφαίρου είναι ο τόπος, όπου συναντώνται και συνευρίσκονται όλα τα άτομα, ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, και παρέχεται η ευκαιρία σύναψης σχέσης μεταξύ όλων των συνιστωσών της αστικής κοινότητας. Στο πλαίσιο μιας πολιτικής προώθησης του αθλητισμού, που συμβαδίζει με μια στρατηγική για την πόλη, το γήπεδο του ποδοσφαίρου μπορεί να αποτελέσει έναν ζωτικό σύνδεσμο στην αλυσίδα της αστικής διαχείρισης.

2.2.6 Ο ρόλος των τοπικών αρχών

Οι τοπικές αρχές θα πρέπει να συντονίζουν και να υποστηρίζουν δραστηριότητες που αξιοποιούν τον αθλητισμό ως εργαλείο πρόληψης βίαιων συμπεριφορών ή επανένταξης περιθωριοποιημένων ή μειονεκτούντων ατόμων. Ιδίως θα πρέπει να προωθούν δραστηριότητες που εκτελούνται σε σχολεία ή που απευθύνονται σε μαθητές/τριες σχολείων. Στην Αυστρία για παράδειγμα, οργανώνονται κοινωνικές και εκπαιδευτικές εργασίες για τη διδασκαλία των μαθητών/τριών του σχολείου σχετικά με το δίκαιο παιχνίδι, με την ανοχή και του σεβασμού στη διαφορετικότητα, ενημερώνοντάς τους για την ανάγκη καταπολέμησης του ρατσισμού. Την ίδια στιγμή το δίκτυο *Football against Racism in Europe* διεξάγει εθνικές και διεθνείς εκστρατείες κατά του ρατσισμού.

Στο αστικό περιβάλλον, ένα από τα κύρια σημεία εστίασης της δράσης είναι εκείνο που ζουν και δραστηριοποιούνται μειονότητες, και εκεί δίνεται προτεραιότητα στις πολιτικές πρόληψης μέσω του αθλητισμού. Είναι καθοριστικής σημασίας να διευκολύνεται η πρόσβαση σε αθλητικές δραστηριότητες σε τακτική βάση, με την

υπερκέραση των κοινωνικοοικονομικών εμποδίων, σε νέους/ες των ομάδων αυτών. Στο ίδιο πλαίσιο, θα πρέπει να προάγεται και ο ερασιτεχνικός πολιτισμός, καθώς αποτελεί τη βάση όλων των αθλητικών δραστηριοτήτων. Υπό αυτό το πρίσμα, το ενδιαφέρον όλων θα πρέπει να στραφεί και προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς δεν είναι σπάνιες οι φορές που έντονα προβλήματα βίας ξεσπούν σε αυτό το επίπεδο. Θετικά σε αυτό μπορεί να συμβάλλουν και τα μέσα ενημέρωσης, τα οποία είναι κατεξοχήν προσανατολισμένα στην κάλυψη των επαγγελματικών αθλητικών γεγονότων. Εκτός από τις εκστρατείες ευαισθητοποίησης, απαιτείται η στοχοθετημένη δράση μεταξύ των ερασιτεχνικών συλλόγων και του συνόλου των συμμετεχόντων σε αυτούς, καθώς υπάρχει έντονη ανάγκη για αποτελεσματικό συντονισμό αυτής δραστηριότητας σε τοπικό επίπεδο.

Αποτελεσματικά ως προς αυτό μπορεί να συμβάλλουν ειδικές συμβουλευτικές επιτροπές για την πρόληψη της βίας στον αθλητισμό, οι οποίες θα λειτουργούν υπό την αιγίδα των τοπικών αυτοδιοικήσεων και θα απαρτίζονται από μέλη που συμμετέχουν ενεργά στην καθοδήγηση των οπαδών, στη συνδιαλλαγή με την αστυνομία, τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους, τους τοπικούς θεσμούς, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, και στον συντονισμό των δραστηριοτήτων για την επίλυση του προβλήματος της βίας στον αθλητισμό. Μεταξύ άλλων, κύρια αρμοδιότητα των επιτροπών αυτών θα είναι η υποβολή προτάσεων όσον αφορά στην πολιτική πρόληψης που εφαρμόζεται σε τοπικό επίπεδο και η ώθηση σε έργα που εμπλέκουν τους εταίρους, είτε με τη μορφή εκστρατειών ευαισθητοποίησης είτε με πολύ στοχευμένες δράσεις που ανταποκρίνονται σε πραγματικές ανάγκες. Η λειτουργία των συμβουλευτικών επιτροπών θα βασίζεται στην ανταλλαγή εμπειριών, απόψεων και θέσεων.

Οι εν λόγω δράσεις θα πρέπει να στοχεύσουν περισσότερο στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, προκειμένου να συνειδητοποιηθεί ότι δεν αποτελούν προνόμιο μόνο της κυρίαρχης πλειοψηφίας του. Είναι πολύ σημαντικό, οι δραστηριότητες αυτές να οργανωθούν σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές, τους τοπικούς συλλόγους και τους φορείς που έχουν εμπειρία κοινωνικής πρόληψης. Παράλληλα, θα σχεδιάζονται και θα οργανώνονται εναλλακτικές δράσεις για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο εγκατάλειψης ή παραίτησης λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος, από πλευράς των ατόμων που κινδυνεύουν να εμπλακούν σε παραβατικές πράξεις. Εξάλλου, το σχέδιο αυτό, εντάσσεται σε ένα δομημένο πλαίσιο, μέρος μιας εκπαιδευτικής στρατηγικής πολιτικής, που προορίζεται

να αποσπά την προσοχή των νέων από τα δυνητικά τους ενδιαφέροντα, τα οποία ενδεχομένως τους στρέφουν στη βία, τις συγκρούσεις και την παραβατικότητα.

Μέρος Β΄: Εμπειρικό μέρος

Κεφάλαιο 3^ο: Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας

3.1 Γενικά²

Η αθλητική πολιτική στην ελληνική επικράτεια σχεδιάζεται, οργανώνεται και τίθεται σε εφαρμογή από τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, η οποία υπάγεται στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Πολιτισμού και αποσκοπεί στη διοίκηση και στη διαμόρφωση του αθλητικού γίγνεσθαι, με βασικό γνώμονα το εθνικό συμφέρον. Αποστολή της είναι να αναπτύσσει και να υλοποιεί εξειδικευμένες τακτικές δράσεις, επιχειρησιακά προγράμματα, έργα, ενέργειες και δραστηριότητες, να διοικεί και να οργανώνει τις αθλητικές υπηρεσίες, να ασκεί συστηματική παρακολούθηση των πρακτικών τους και της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής τους, να μετρά και να αξιολογεί τον βαθμό ποιότητας και αποδοτικότητάς τους. Στα σχετιζόμενα θέματα με την ασφάλεια των αθλητικών γεγονότων, στο πλαίσιο λειτουργίας της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού, έχει συσταθεί η Διαρκής Επιτροπή για την Αντιμετώπιση της Βίας (ΔΕΑΒ), η οποία απαρτίζεται από τακτικά μέλη και δραστηριοποιείται μέσω της διαρκούς μελέτης του φαινομένου της βίας στα γήπεδα, της εισήγησης προτάσεων για την αντιμετώπισή του, της συνεπικουρίας του έργου των αστυνομικών αρχών και της διοργανώτριας αρχής ενός αθλητικού γεγονότος, της γνωμοδότησης σε ζητήματα εκδήλωσης βίας στο πλαίσιο αθλητικών γεγονότων, του ελέγχου της εφαρμογής των κανονισμών και των νομοθεσιών, που αφορούν στην αθλητική βία.

Η συγκρότηση της ΔΕΑΒ ουσιαστικά αποτελεί απόρροια της αύξησης των κρουσμάτων βίας στον ελληνικό αθλητισμό, τόσο σε ένταση όσο και σε έκταση, η οποία καταγράφεται τις τελευταίες περίπου τέσσερις (4) δεκαετίες. Από πλευράς Ελληνικής Πολιτείας, η πρώτη νομοθετική παρέμβαση έλαβε χώρα με τη ψήφιση του Ν.75/1975 (ΦΕΚ 138/Α/1975, χωρίς όμως ιδιαίτερα αποτελέσματα. Αντίθετα, μετά την επαγγελματικοποίηση του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα με τον Ν.879/1979 (ΦΕΚ

² Για την παρούσα ενότητα, οι πληροφορίες λήφθηκαν από: Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας (ΔΕΑΒ). Ανακτήθηκε στις 28/01/2019 από: <http://gga.gov.gr/anexarthtes-arxes/deab>

56/A/1979, οι περιπτώσεις εκδήλωσης βίαιων συμπεριφορών στα γήπεδα πολλαπλασιάστηκαν. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 κι έπειτα, όλες οι κυβερνήσεις προσπάθησαν να ελέγξουν το φαινόμενο με τη θεσμοθέτηση δεκάδων νομοθεσιών, σχετιζόμενων με τη βία στον αθλητισμό. Ο πιο πρόσφατος, είναι ο Ν.4326/205 (ΦΕΚ 49/A/13-05-2015) *Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της βίας στον Αθλητισμό και άλλες διατάξεις*, ενώ οι παρεμβάσεις της Πολιτείας, όσον αφορά στο ίδιο θέμα, γίνονται βάσει του Ν.2725/1999 (ΦΕΚ 121/A/1999), ο οποίος βρίσκεται τροποποιημένος εν ισχύ ως σήμερα.

Η ΔΕΑΒ συγκροτήθηκε με τον Ν.2725/1999 (ΦΕΚ 121/A/1999), στου οποίου το άρθρο 41Α παρατίθενται όλες οι λεπτομέρειες που αφορούν στο έργο της, στις αρμοδιότητες, στο περιεχόμενο, τη φυσιογνωμία της κ.ά. Σε κάθε περίπτωση, γίνεται ξεκάθαρο ότι η ΔΕΑΒ αποτελεί το κυρίαρχο πολιτειακό όργανο που επιλαμβάνεται το δύσκολο έργο της αντιμετώπισης της βίας στον αθλητισμό. Η ΔΕΑΒ βρίσκεται σε διαρκή συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές, με τους αθλητικούς εισαγγελείς κάθε βαθμού, με τις υπηρεσίες της πολιτείας και κυρίως με τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, με τις ομοσπονδίες, τις διοργανώτριες αρχές, τα σωματεία, τους συλλόγους κ.ά. Η διοίκηση της ΔΕΑΒ αποτελείται από δεκαπέντε (15) άτομα: τέσσερις (4) νομικούς επιστήμονες, δύο (2) στελέχη του αθλητικού χώρου, εννέα (9) μέλη, έναν (1) ανώτερο ή ανώτατο αξιωματικό της Ελληνικής Αστυνομίας, ο οποίος εκπροσωπεί το Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, και έναν (1) εκπρόσωπο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Αστυνομικών Υπαλλήλων. Από αυτούς, ένας ορίζεται Πρόεδρος και ένας ορίζεται Αναπληρωτής Πρόεδρος, με απόφαση του Υφυπουργού Αθλητισμού.

Επικουρικά στο έργο της ΔΕΑΒ, το σώμα των Παρατηρητών συντάσσει εκθέσεις για όσα λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια διεξαγωγής αθλητικών αγώνων ή γεγονότων, με την άμεση συνέργεια όλων των εμπλεκόμενων μερών και φυσικά της αστυνομίας. Το έργο των παρατηρητών θεσμοθετήθηκε με τον Ν.2725/1999, άρθρο 41Α. Οι εν λόγω εκθέσεις των Παρατηρητών, αποστέλλονται από τη ΔΕΑΒ στα δικαιδοτικά όργανα που είναι υπεύθυνα για κάθε άθλημα, ενώ την ίδια στιγμή εξετάζονται και αξιολογούνται από τα μέλη της, σε ειδικές συνεδριάσεις. Τα πορίσματα που προκύπτουν από αυτές, δημοσιοποιούνται και υποβάλλονται στην ηγεσία του Υφυπουργείου Αθλητισμού. Συγκεκριμένα, στην ελληνική επικράτεια, οι

Παρατηρητές παρακολουθούν και καταγράφουν τα τεκταινόμενα σε πέντε (5) ομαδικά αθλήματα: του Ποδοσφαίρου, της Καλαθοσφαίρισης (Μπάσκετ), της Πετοσφαίρισης (Βόλεϊ), της Χειροσφαίρισης (Χάντμπολ) και της Υδατοσφαίρισης (Πόλο). Για κάθε ένα άθλημα από τα ανωτέρω, αρμοδιότητα έχει η ΔΕΑΒ.

3.2 Έκθεση ΔΕΑΒ προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής

Το 2013, η ΔΕΑΒ συνέταξε, απέστειλε και δημοσιοποίησε προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων, μέσω του Αναπληρωτή Προέδρου της Ζήση Μπέλλου, έκθεση για τα προβλήματα Βίας στον Αθλητισμό στην ελληνική επικράτεια. Απώτερος σκοπός της εν λόγω έκθεσης υπήρξε η πληροφόρηση των νέων και παλαιών Βουλευτών για τα προβλήματα της βίας στα γήπεδα, για τα αίτιά της, για τον χρόνο της εμφάνισής της στην Ελλάδα, για τον τρόπο εκδήλωσή της, για τα μέτρα που τέθηκαν σε εφαρμογή για την αντιμετώπισή της, καθώς και για νέες προτάσεις που στοχεύουν στην εξάλειψη του φαινομένου σήμερα. Συγκεκριμένα, η έκθεση περιλαμβάνει τα εξής μέρη: 1. Ιστορικό, 2. Αίτια που προκαλούν τη βία στους αθλητικούς χώρους, 3. Νομοθετικές παρεμβάσεις της Πολιτείας, 4. Επιτροπές για την αντιμετώπιση της βίας, 5. Δ.Ε.Α.Β., 6. Έργο της Δ.Ε.Α.Β., 7. Διεθνής εκπροσώπηση της ΔΕΑΒ, 8. Πρόληψη και αντιμετώπιση ενεργειών βίας, 9. Σώμα Παρατηρητών, 10. Εκθέσεις Παρατηρητών ΔΕΑΒ-Πλήρης εικόνα των αγώνων επαγγελματικού και όχι μόνο αθλητισμού, 11. Σύνταξη σχεδίου κανονισμού λειτουργίας ΔΕΑΒ, 12. Δημιουργία διαφημιστικού spot κατά της βίας, 13. Λέσχες φίλων, 14. Αιτήματα διοργανωτριών και σωματείων για λήψη μέτρων τάξης και ασφάλειας αγώνων, 15. Αιτήματα αστυνομικών υπηρεσιών για αλλαγή ημερομηνιών διεξαγωγής αγώνων, 16. Υποχρεωτική παρουσία εκπροσώπων της ΔΕΑΒ σε συσκέψεις αστυνομικών διευθύνσεων, 17. Άδειες αθλητικών εγκαταστάσεων, 18. Απαντήσεις επί ερωτημάτων βουλευτών στη Βουλή, 19. Αίτημα Παρατηρητή ΔΕΑΒ για καταβολή αποζημίωσης, 20. Προσυνεννοημένοι αγώνες, 21. Υλικές και ηθικές επιβραβεύσεις, 22. Προτάσεις για την αντιμετώπιση της βίας, 23. Εθνικό Γραφείο Πληροφοριών Ποδοσφαίρου, 24. Σχέσεις ΔΕΑΒ-Φορέων (Υφυπουργός-Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού, Υπηρεσίες Γ.Γ. Αθλητισμού, Αστυνομία).

Στο *Ιστορικό*, γίνεται μια σύντομη αναδρομή του φαινομένου της βίας στους αθλητικούς χώρους και επισημαίνεται τόσο η διαχρονικότητά του όσο και η αναγκαιότητα ορθολογικής και αποτελεσματικής διαχείρισής του, καθώς πλήττει ανεπανόρθωτα το αξιακό σύστημα της κοινωνίας και απειλεί άμεσα την ηθική της τάξη. Στην ίδια θεματική ενότητα περιγράφεται το πέρασμα από τις ήπιες μορφές γηπεδικής βίας, που αφορούσαν κυρίως σε λεκτικούς διαπληκτισμούς, στη σύγχρονη της μορφή, που θεωρείται ανεξέλεγκτη και άκρως επικίνδυνη για την κοινωνική αρμονία. Υποστηρίζεται ότι η σοβαρότητα των κρουσμάτων επιθετικότητας, που εκδηλώνονται εντός και εκτός των αγωνιστικών χώρων, με αφορμή κάποιο αθλητικό γεγονός, έχει στρέψει τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων των χωρών, στην αναζήτηση αποτελεσματικών λύσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, εντάσσεται και η δράση της ΔΕΑΒ. Άξια λόγου, είναι η πρόθεση της Επιτροπής να «δια φωτίσει» τους Βουλευτές για τα αίτια που προκαλούν την επιθετική συμπεριφορά του ανθρώπου, η οποία εξαντλείται σε μερικές παραγράφους και συνοψίζεται στην παράθεση της ψυχολογικής και της κοινωνιολογικής άποψης: «ο άνθρωπος είναι φύσει επιθετικό ον, με φυσική ροπή στην καταστροφή και την άσκηση βίας», «ο άνθρωπος είναι φύσει αγαθός, ο οποίος επηρεάζεται αρνητικά από το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον του και βιαιοπραγεί». Το ιστορικό μέρος της Έκθεσης ολοκληρώνεται με την περιγραφή των βίαιων συμπεριφορών που παρατηρούνται κατά τη διεξαγωγή επαγγελματικών και ερασιτεχνικών αγώνων, όπως η εξύβριση, οι υλικές καταστροφές, ο ξυλοδαρμός και οι δολοφονίες.

Στην ενότητα όπου καταγράφονται τα συνηθέστερα αίτια που προκαλούν τη βία στους αθλητικούς χώρους, η Έκθεση αναφέρεται στην α) έλλειψη παιδείας και το χαμηλό κοινωνικό-μορφωτικό υπόβαθρο της οικογένειας, που αφήνουν ανεξέλεγκτο τον «χειμαρρώδη» νεανικό ενθουσιασμό, στον β) μιμητισμό και την υιοθέτηση κακών προτύπων, στην γ) πρόκληση του αισθήματος αδικίας μέσω των λανθασμένων αποφάσεων των αξιωματούχων των αγώνων και της άνισης μεταχείρισης των αγωνιζόμενων, στην δ) άγνοια των κανονισμών του παιχνιδιού, στην ε) αδυναμία αποδοχής της ανωτερότητας των αντιπάλων, στην στ) έλλειψη ήθους από πλευράς παραγόντων και στην από πλευράς τους παρακίνηση των οπαδών για την επιβολή αντιποίνων προς πάσα κατεύθυνση.

Οι συντάκτες της Έκθεσης, δίνουν μεγάλη βαρύτητα στο θέμα του Ήθους όλων των εμπλεκόμενων, είτε είναι παράγοντες των σωματείων και των συλλόγων, είτε είναι αθλητές/τριες, είτε είναι διαιτητές, είτε είναι φορείς της Πολιτείας, είτε είναι εκπρόσωποι των μέσων ενημέρωσης. Στην ίδια ενότητα, επισημαίνεται η μεγάλη ευθύνη των οπαδών, οι οποίοι δρουν ομαδικά, υπό την οργάνωση σε «λέσχες φίλων», οι οποίες αρχικά συγκροτήθηκαν με γνώμονα την κοινή αγάπη για το σύλλογο και στη συνέχεια μετασηματίστηκαν σε πυρήνες περιθωριακών και παραβατικών στοιχείων. Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται και η στάση των Διοικήσεων των ομάδων έναντι των οργανωμένων οπαδών, οι οποίες ουσιαστικά κατηγορούνται ότι στην πλειοψηφία τους, τους στρατολογούν για την πρόκληση επεισοδίων και για την ενίσχυση των αντιπαλοτήτων, που λειτουργούν προς ίδιο όφελος. Δεν παραλείπεται επίσης να γίνει συσχετισμός της αύξησης των κρουσμάτων βίας στα ελληνικά γήπεδα, με την επαγγελματοποίηση του ποδοσφαίρου το 1979, με τη σύσταση των Ενώσεων Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιριών και την ίδρυση των Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιριών.

Όσον αφορά στις *Νομοθετικές παρεμβάσεις της Πολιτείας*, στην Έκθεση αναφέρονται διεξοδικά οι σημαντικότερες συνταγματικές προσπάθειες της Ελληνικής Πολιτείας να αντιμετωπίσει τα αυξανόμενα κρούσματα βίας, ήδη από την εποχή της μεταπολίτευσης, και από την πρώτη, με την ψήφιση του Ν.75/1975, μέχρι την τελευταία (πριν τη σύνταξη της παρούσας έκθεσης) με εκείνη του Ν.4061/2012. Ωστόσο, παραλείπεται να αναφερθεί κατά πόσο αυτές υπήρξαν αποτελεσματικές. Στο ίδιο πλαίσιο, των κρατικών στρατηγικών πολιτικών αντιμετώπισης της βίας, παρατίθενται οι *Επιτροπές* που συγκροτήθηκαν από το 1988 και έπειτα. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε η σύσταση της α) Συντονιστικής Ομάδας Σχεδιασμού (Σ.Ο.Σ.) με τον Ν.33442/28-12-1988, της β) Διαρκούς Επιτροπής Καταπολέμησης της Βίας (Δ.Ε.Κ.Α.Β.) με τις υπ' αριθμ. 24031/21-09-1989 και 17019/14-01-1993 Υπουργικές Αποφάσεις, της γ) Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας (Δ.Ε.Α.Β.) με τον Ν.2725/1999, άρθρο 41Α, (συμπληρώθηκε με τον Ν.4061/2012, άρθρο 41, παράγραφος 2). Επιπρόσθετα, στην ίδια ενότητα, συμπεριλαμβάνεται και η διευκρίνιση που διαχωρίζει την ΔΕΚΑΒ από την ΔΕΑΒ, η οποία εντοπίζεται στην «άμεση καταστολή» της πρώτης και στην «αντιμετώπιση» της δεύτερης.

Στη συνέχεια της Έκθεσης, γίνεται αυτο-παρουσίαση του περιεχομένου της ΔΕΑΒ, του έργου της, της διεθνούς εκπροσώπησής της και του ρόλου της στην πρόληψη και την αντιμετώπιση των ενεργειών βίας. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στη συνταγματική της θεσμοθέτηση με τον Ν.2725/1999, ορίζεται ως κυρίαρχο όργανο της Πολιτείας για τον σκοπό αυτό και επισημαίνονται οι συνεργασίες της με άλλους θεσμούς και φορείς. Επιπρόσθετα προσδιορίζεται το έργο της ως α) διαρκής μελέτη και αναζήτηση των αιτιών του φαινομένου της βίας στα γήπεδα, β) συνεχής πληροφόρηση της κοινής γνώμης, γ) υποβολής εισηγήσεων στους ιθύνοντες για τα αθλητικά ζητήματα, δ) διαχείρισης της προβολής του φαινομένου από τα μέσα ενημέρωσης, ε) ελέγχου εφαρμογής των κανόνων, στ) αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, ζ) προτάσεων τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου, η) συνεργασίας με τους εμπλεκόμενους φορείς, θ) συντονισμού των συζητήσεων που διεξάγονται πριν από τη διεξαγωγή πρωταθλημάτων, αγώνων, τουρνουά κ.ά., ι) σύνταξης βοηθητικών εκθέσεων για την επισήμανση και αξιολόγηση της επικινδυνότητας, ια) οργάνωσης εκπαιδευτικών και κοινωνικών προγραμμάτων ενημέρωσης των νέων, καλλιέργειας του αθλητικού πνεύματος και πρόληψης της βίας, ιβ) γνωμοδότησης μη χορήγησης εισιτηρίων, χρονικής μετάθεσης διεξαγωγής αθλητικών συναντήσεων, ιγ) διεξαγωγής ελέγχων για προσυνηνομημένους αγώνες, ιδ) σύνταξης ετήσιας Έκθεσης σχετική με το φαινόμενο της βίας στα ελληνικά γήπεδα, ιε) εισήγησης επιβράβευσης αθλητών/τριών και συλλόγων για επίδειξη πρότυπης συμπεριφοράς, που συνέβαλε στη μείωση του φαινομένου.

Στο πλαίσιο της αυτο-παρουσίασης του έργου της ΔΕΑΒ, δηλώνεται ότι η εν λόγω Επιτροπή είναι επιφορτισμένη με την εκπροσώπηση της χώρας στο Συμβούλιο της Ευρώπης και ότι τα μέλη που την απαρτίζουν, αναλαμβάνουν τα καθήκοντα ύστερα από απόφαση του Υφυπουργού Αθλητισμού. Παράλληλα, αναφέρεται ότι η ΔΕΑΒ υποβάλει τη γνώμη της κατά τη διαδικασία έκδοσης Προεδρικών Διαταγμάτων, όσον αφορά στην πρόληψη και αντιμετώπιση ενεργειών βίας, και βάσει των οποίων ορίζονται οι α) υποχρεώσεις των διοργανωτριών αρχών, των αθλητικών συλλόγων και σωματείων, των ομοσπονδιών, των ανωνύμων εταιριών, των αθλητών/τριών, των προπονητών/τριών, των διαιτητών, των θεατών και των οργανωμένων οπαδών, η β) αναγκαιότητα οργάνωσης και υλοποίησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η γ) σύσταση σωμάτων τήρησης της τάξης από εθελοντές οπαδούς, τα δ) πρόσθετα μέτρα ασφαλείας όσον αφορά στις μετακινήσεις οπαδών, στον χρόνο και τον τρόπο

προσέλευσης και αποχώρησής των θεατών, στη διάθεση των εισιτηρίων, στην αστυνόμευση των γηπεδικών εγκαταστάσεων και του περιβάλλοντα χώρου.

Από την Έκθεση γνωστοποιείται ότι το έργο της ΔΕΑΒ συνεπικουρείται από το *Σώμα των Παρατηρητών*, το οποίο απαρτίζεται από μέλη, τα οποία χαρακτηρίζονται από τον συντάκτη του κειμένου ως «άριστα», «ανιδιοτελή» και «έντιμα». Σε συνέχεια της καταδήλωσης του υπέρ του δέοντος θετικού τους προφίλ, διαβεβαιώνεται ότι αποδίδουν με κάθε ειλικρίνεια τα όσα λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια ενός αγώνα και ότι η συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και του Σώματος είναι άρτια. Ωστόσο, γνωστοποιείται στους Βουλευτές, ότι ανασταλτικά στο έργο των Παρατηρητών ενεργούν τα αρμόδια όργανα της Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (Ε.Π.Ο.) και της Super League, που συστήνουν ένα άλλο σύνολο Παρατηρητών, χωρίς όμως αυτά να εγγυώνται την τήρηση της τάξης και την αποτροπή των βίαιων συμπεριφορών.

Σημαντικό μέρος της Έκθεσης καταλαμβάνουν οι *εκθέσεις των Παρατηρητών ΔΕΑΒ*, που αποδίδουν την πλήρη εικόνα των αγώνων του επαγγελματικού και όχι μόνο αθλητισμού, στο χρονικό διάστημα 27/02/2013-19/06/2013 και καταγράφουν τα κρούσματα βίας τόσο εντός του εσωτερικού του γηπέδου όσο και έξω από αυτό. Πριν από αυτό, ο συντάκτης ενημερώνει τους Βουλευτές ότι το Σώμα των Παρατηρητών της ΔΕΑΒ καλείται να παρακολουθήσει το σύνολο των αγώνων των αθλημάτων της αρμοδιότητας της Επιτροπής, ακόμα και όταν οι οικονομικοί πόροι του Υφυπουργείου είναι μειωμένοι, να συντάξει εκθέσεις-αναφορές, οι οποίες τίθενται υπό εξέταση σε συσκέψεις με τα μέλη της ΔΕΑΒ, και να συμμετέχει σε διεθνείς διοργανώσεις, κυρίως της U.E.F.A. Και στην εν λόγω ενότητα, γίνεται αναφορά στην ανασταλτική παρέμβαση των οργάνων της ΕΠΟ και της Super League, καθώς και στον βαθμό δυσκολίας να επιτευχθεί η προσδοκώμενη συνεργασία μεταξύ τους.

Όσον αφορά στις ίδιες τις εκθέσεις, καταγράφονται εξήντα (6) περιπτώσεις άσκησης βίας, δηλαδή εξήντα (60) αγώνες που σημειώθηκαν κρούσματα βίαιης συμπεριφοράς, σε ποδόσφαιρο (48), καλαθοσφαίριση (10), υδατοσφαίριση (1) και πετοσφαίριση (1). Καταγράφονται ποικίλες μορφές βίας, διαφόρων βαθμών σοβαρότητας, όπως είναι 1. ρίψη φωτοβολιδών, καπνογόνων, κροτίδων, βεγγαλικών, πετρών, πυρσών, καθισμάτων, μπουκαλιών, μικροαντικειμένων, πυροτεχνημάτων, μπαλών, χαρτιών, σιδερόβεργων, σιδερένια αιχμηρά κομμάτια από σπασμένα καθίσματα, κιγκλιδώματα, ελάσματα με προεξοχές, διαφημιστικών πινακίδων στον αγωνιστικό χώρο και τις

κερκίδες από τους οπαδούς, 2. είσοδος κουκουλοφόρων με όπλα κάθε είδους σε κερκίδες φιλάθλων, 3. συμπλοκές παικτών, 4. υλικές φθορές και καταστροφές των εγκαταστάσεων του γηπέδου, ασθενοφόρων και οχημάτων εκτός γηπέδου, 5. φθορά τηλεοπτικού εξοπλισμού, 6. εξυβρίσεις και βωμολοχίες, 7. συμπλοκές παραγόντων, 8. απαγόρευση εισόδου στους Παρατηρητές της ΔΕΑΒ από εντεταμένους υπαλλήλους των ΠΑΕ, 9. επιθέσεις στις αστυνομικές αρχές (ΜΑΤ), 10. ξυλοδαρμοί και προπηλακισμοί, 11. επιθέσεις στους διαιτητές των αγώνων, 12. συνθήματα σεξουαλικού περιεχομένου, 13. παραποίηση εθνικού ύμνου, 14. συμπλοκές οπαδών-αστυνομικών, 15. συγκρούσεις οπαδών εκτός γηπέδου-σε δημόσιο χώρο, 16. είσοδος οπαδών στο γήπεδο χωρίς εισιτήριο, 17. αναρτήσεις πανό με υβριστικό-αντιαθλητικό περιεχόμενο, 18. συμπλοκές ΜΑΤ και οπαδών εκτός αγωνιστικού χώρου-σε δημόσιους χώρους, 19. προσαγωγές οπαδών από τις αστυνομικές αρχές, 20. τραυματισμοί παικτών, οπαδών, αστυνομικών, φιλάθλων, θεατών και περαστικών, 21. μετακίνηση οπαδών ενάντια στις απαγορεύσεις των αρχών, 22. μη τήρηση συμφωνίας για τη στελέχωση ιδιωτικής ασφάλειας γηπέδου, και 23. χρήση ακτινών λέιζερ.

Μετά την παράθεση των κρουσμάτων βίας που καταγράφηκαν εντός και εκτός αγωνιστικών χώρων, σε επίπεδο super league και football league, ποδοσφαίρου, καλαθοσφαίρισης, υδατοσφαίρισης και πετοσφαίρισης, ο συντάκτης της Έκθεσης εκφράζει τους προβληματισμούς του για την αποτελεσματικότητα των μέτρων που λαμβάνει η Πολιτεία, τον σκεπτικισμό του για το αν είναι εν τέλει δυνατή η καταπολέμηση του φαινομένου της βίας στα ελληνικά γήπεδα, καθώς και την αναρώτησή του για τις πραγματικές προθέσεις των παραγόντων του επαγγελματικού αθλητισμού. Σε κάθε περίπτωση πάντως παραδέχεται ότι η επιτυχής καταπολέμηση της γηπεδικής βίας θα είναι εφικτή μόνο αν επέλθει η ειλικρινής συστράτευση όλων των εμπλεκόμενων στις αθλητικές υποθέσεις. Σε αυτό το σημείο, συνοψίζονται από πλευράς ΔΕΑΒ οι σημαντικότεροι λόγοι που η βία στα γήπεδα εξακολουθεί να είναι υπαρκτή και δυνατή, παρά τους επίσημους κρατικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς για την πάταξή της: 1. η πρόκληση επεισοδίων στους χώρους των επίσημων φιλάθλων και των παραγόντων, 2. η συνεργασία των διοικήσεων των συλλόγων και των οπαδικών συνδέσμων, 3. η απουσία ελέγχου της αγορανομικής διάταξης για την απαγόρευση πώλησης οινοπνευματωδών ποτών και μπουκαλιών νερού από τα καταστήματα των γηπέδων, 4 η απουσία ελέγχου των χώρων του γηπέδου πριν από την έναρξη των αγώνων για ύπαρξη καπνογόνων, φωτοβολίδων, κροτίδων, αιχμηρών αντικειμένων

κ.ά., 5. απαγόρευση υπεράριθμων θεατών ή φιλάθλων χωρίς εισιτήριο στο γήπεδο, 6. κατάργηση των οπαδικών συνδέσμων και η αντικατάστασή τους από τις Λέσχες Φίλων, στις οποίες θα εγγράφονται και θα συμμετέχουν οι υγιώς σκεπτόμενοι φίλαθλοι, που αγαπούν όχι μόνο τον σύλλογό τους, αλλά και το ίδιο το άθλημα.

Στη συνέχεια της Έκθεσης, ο συντάκτης αναφέρεται στη *δημιουργία ενός διαφημιστικού Spot κατά της βίας στα γήπεδα*, η οποία ιδέα ανέκυψε στο πλαίσιο μιας συνεδρίασης της Επιτροπής, συζητήθηκε, εγκρίθηκε και δρομολογήθηκε. Προτεραιότητα για την υλοποίηση του διαφημιστικού αυτού σχεδίου υπήρξε η εξασφάλιση των απαραίτητων οικονομικών πόρων, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι πρωτοβουλίες που προτείνει η Επιτροπή, πολλές φορές μένουν ατελέσφορες λόγω της έλλειψης χρηματοδότησης. Με την εν λόγω πρόταση, τα μέλη της επιτροπής θεωρούν ότι μια θετική διαφήμιση είναι δυνατό να συμβάλλει στον περιορισμό ή την πάταξη του φαινομένου. Ενισχυτικά ως προς αυτό, μπορεί να λειτουργήσει η διερεύνηση της νομιμότητας της σύστασης και της συγκρότησης των *λεσχών φίλων* των αθλητικών συλλόγων, καθώς και η εξακρίβωση αν πίσω από τη λειτουργία τους κρύβονται οι οπαδικοί σύνδεσμοι. Ο συντάκτης της Έκθεσης κάνει λόγο για κοινοποίηση εγγράφων, τα οποία καταδεικνύουν την ύπαρξη προσώπων που δραστηριοποιούνται με την ιδιότητα των προέδρων λεσχών φίλων παρατύπως και χωρίς να διαθέτουν την άδεια της αρμόδιας αρχής, αλλά ούτε και της επίσημης υποστήριξης της διοίκησης του συλλόγου, του οποίου το όνομα αξιοποιούν προς ίδιο όφελος. Στο κείμενο δηλώνεται ρητώς και κατηγορηματικώς ότι υπάρχει πλήρης ατιμωρησία των προσώπων αυτών, καθώς κανένας από τους αρμόδιους Εισαγγελείς δεν προβαίνει στις απαιτούμενες ενέργειες, αλλά ούτε και οι αστυνομικές υπηρεσίες λαμβάνουν μέτρα για την πάταξη του φαινομένου αυτού, που επιτρέπει να διαιωνίζεται μια χωρίς έλεγχο κατάσταση.

Μέσω της Έκθεσης, καθίσταται σαφές ότι η ΔΕΑΒ αξιολογεί τα *αιτήματα των διοργανωτριών αρχών και των σωματείων για τη λήψη μέτρων τάξης και ασφάλειας αγώνων και εκείνα των αστυνομικών υπηρεσιών για αλλαγή ημερομηνιών διεξαγωγής αγώνων*, τα εισηγείται στην ηγεσία του Υφυπουργείου και στοιχειοθετεί την απόφαση του επικεφαλής της Πολιτείας για τα αθλητικά θέματα. Αυτό σημαίνει ότι η Επιτροπή λαμβάνει τα αιτήματα που υποβάλλουν οι διοργανωτές και οι σύλλογοι, για τον σχεδιασμό, την οργάνωση και την υλοποίηση πρακτικών ενίσχυσης των μέτρων για την αποφυγή βίαιων επεισοδίων και συγκρούσεων μεταξύ οπαδών, παικτών,

παραγόντων κ.ά. και τα κοινοποιεί στις αστυνομικές αρχές, προκειμένου να τα λάβουν υπόψη και να τα συμπεριλάβουν στις δικές τους στρατηγικές. Κατά ανάλογο τρόπο, η Επιτροπή λαμβάνει τα αιτήματα της αστυνομίας, όσον αφορά στην επικινδυνότητα της διεξαγωγής ορισμένων αναμετρήσεων, η οποία εξαρτάται από τη χρονική συγκυρία και από ειδικές συνθήκες. Τα αιτήματα αυτά σχετίζονται συνήθως με μετακινήσεις οπαδών, με τις ώρες έναρξης των αγώνων, με τη διάθεση των εισιτηρίων στους οπαδούς της φιλοξενούμενης ομάδας, καθώς και με την ταξινόμησή τους στις κερκίδες του γηπέδου. Αφού τα ανωτέρω αιτήματα εξεταστούν προσεκτικά και διεξοδικά από τα μέλη της ΔΕΑΒ, προωθούνται στον Υφυπουργό, ο οποίος θα λάβει και την τελική απόφαση. Εκτός όμως από τη μεταβίβαση των αιτημάτων, η ΔΕΑΒ υποχρεούνται να παρίσταται, μέσω ενός μέλους της, σε προγραμματισμένες συσκέψεις για τη λήψη μέτρων τάξης και ασφάλειας, οι οποίες αποφασίζονται από την αρμόδια αστυνομική διεύθυνση, στη δικαιοδοσία της οποίας εντάσσεται γεωγραφικά το γήπεδο που θα διεξαχθεί ο αγώνας με τη μεγάλη επικινδυνότητα. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή μη παράστασης, προβλέπεται η επιβολή νομικών κυρώσεων.

Στην Έκθεση, ο συντάκτης επισημαίνει το τυπικό της εφαρμογής του νόμου που αφορά στην παροχή αδειών λειτουργίας αθλητικών εγκαταστάσεων, το οποίο ουσιαστικά περιορίζεται μόνο στην εξασφάλιση από τον χρήστη του γηπέδου (γηπεδούχος) της άδειας από την Πολιτεία, που του επιτρέπει να το χρησιμοποιήσει για να διεξαχθεί η αναμέτρηση. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν επικεντρώνεται στην ουσία του ζητήματος, που είναι πρωτίστως η διενέργεια των απαραίτητων ελέγχων για την καταλληλότητα και για την ασφάλεια της αθλητικής εγκατάστασης, όχι μόνο για τους αθλητές, αλλά και για τους θεατές. Το πρόβλημα ως προς την αξιολόγηση της στατικότητας του γηπέδου, του συστήματος πυρασφάλειας που (αν) διαθέτει, των εξόδων κινδύνων στην περίπτωση άμεσης εκκένωσης, της εύκολης προσβασιμότητας, του εξοπλισμού, των παρεχόμενων μέσων κ.ά. έγκειται στην αδυναμία συγκρότησης ειδικών επιτροπών ελέγχου καταλληλότητας ή στην αδυναμία τους ολοκληρώσουν τις εκτιμήσεις τους λόγω εξωτερικών παρεμβάσεων και εμποδίων. Σε κάθε περίπτωση, ο συντάκτης της Έκθεσης είναι κατηγορηματικός ως προς τη δυσκολία της Πολιτείας να θέσει σε εφαρμογή της διατάξεις του Ν. 4049/2-02-2012, άρθρο 22, που αναφέρονται με σαφήνεια στις απαραίτητες ενέργειες και παρεμβάσεις για την ασφαλή λειτουργία των αθλητικών εγκαταστάσεων. Εκτός από τις τεχνικές και πρακτικές δυσκολίες, αναγνωρίζει τα προβλήματα χρηματοδότησης του Υφυπουργείου Αθλητισμού, των

Περιφερειών και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στους οποίους συνήθως ανήκει η δικαιοδοσία των γηπέδων, αλλά και των αθλητικών συλλόγων, των οποίων τα γήπεδα είναι ιδιόκτητα, για την κάλυψη των αναγκών και για τη διενέργεια των απαραίτητων ελέγχων από εξειδικευμένα συνεργεία.

Παράλληλα με τα θέματα που τέθηκαν «επί τάπητος» από την ΔΕΑΒ στην Έκθεση προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής, είναι και εκείνα των *προσυνεννοημένων αγώνων* και των *ηθικών και υλικών επιβραβεύσεων*. Όσον αφορά στο πρώτο, γνωστοποιείται ότι η ΔΕΑΒ προβλέπεται να αναπτύσσει συνεργασίες με τις αστυνομικές αρχές για την αντιμετώπιση και πάταξη του φαινομένου των *προσυνεννοημένων αγώνων*, αν και όπως δηλώνεται από τον Αναπληρωτή της Πρόεδρο κο Μπέλλο, τα μέλη της δεν διαθέτουν την απαραίτητη εξειδίκευση για να διαχειριστούν την παράνομη και εγκληματική αυτή δραστηριότητα. Αντίθετα, κοινή πεποίθηση των μελών της Επιτροπής είναι ότι το εν λόγω ζήτημα μπορεί να επιλυθεί μόνο σε επίπεδο αστυνομίας και παγκόσμιων ή ευρωπαϊκών θεσμών. Αναφορικά με το θέμα των επιβραβεύσεων, η ΔΕΑΒ έχει εισηγηθεί προς την ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, στο τέλος κάθε αγωνιστικής περιόδου να επιβραβεύονται ηθικά και υλικά διοργανώτριες αρχές, σωματείων, αθλητών/τριών, που επέδειξαν πρότυπη αθλητική συμπεριφορά και συνέβαλαν σε κάποιο βαθμό και έμπρακτα στην καταπολέμηση του φαινομένου της βίας στα γήπεδα. Η ανωτέρω πρακτικής της επιβράβευσης είναι δυνατό να λειτουργήσει παρωθητικά και στους υπόλοιπους εμπλεκόμενους και έτσι να βελτιωθεί η κατάσταση στα ελληνικά γήπεδα, όσον αφορά στα κρούσματα εκδήλωσης βίαιων συμπεριφορών.

Το σημαντικότερο τμήμα της Έκθεσης, το οποίο αφορά άμεσα στη θεματική της παρούσας εργασίας, είναι οι *προτάσεις για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα*. Αφού αρχικά επισημαίνονται οι προσπάθειες της ΔΕΑΒ, που ορίστηκε με την υπ' αριθμ.48771/07-11-2008 Υπουργική Απόφαση, να συντάξει προτάσεις καταπολέμησης του φαινομένου της γηπεδικής βίας, τις οποίες αργότερα υπέβαλε στον τότε Υφυπουργό Αθλητισμού, ο συντάκτης γνωστοποιεί στους Βουλευτές ότι αυτές παρέμειναν σε εκκρεμότητα. Ωστόσο, η «σημερινή» ΔΕΑΒ τις επαναφέρει και τις προτείνει εκ νέου, εφόσον τις αξιολογεί ως επίκαιρες και διαχρονικές. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται:

1. Η πλήρης εφαρμογή της νομοθεσίας και των κανονισμών, σχετικών με πράξεις βίας στους αγωνιστικούς χώρους, χωρίς εξαιρέσεις ή εξωτερικές παρεμβάσεις.
2. Ο διορισμός τακτικών δικαστών στα πειθαρχικά όργανα, τα οποία θα εκδικάζουν τις υποθέσεις χωρίς αναστολές ή καθυστερήσεις, θα εκδίδουν αποφάσεις α΄ και β΄ βαθμού άμεσα, χωρίς να αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης ή υπόνοιες σκοπιμότητας.
3. Η συνεργασία μεταξύ των πειθαρχικών οργάνων και της Επιτροπής Φιλάθλου Πνεύματος, μέσω της οποίας θα εξασφαλιστεί η ταχεία ενημέρωση για αδικήματα που εμπíπτουν στη δικαιοδοσία αμφότερων των φορέων.
4. Η ενημέρωση των φιλάθλων για τα προβλήματα της γηπεδικής βίας, με οργάνωση και υλοποίηση εκστρατείας πληροφόρησης σε μέρη που συνήθως δραστηριοποιούνται οι νέοι, όπως σχολεία, πανεπιστήμια, τεχνικές σχολές, Λέσχες Φίλων κ.ά.
5. Το δικαίωμα της διακοπής των αγώνων από πρωτοβουλία των αθλητών και των προπονητών τους, σε περιπτώσεις άσκησης σωματικής ή λεκτικής βίας.
6. Η απαρέγκλιτη τήρηση των νομοθεσιών και των κανονισμών από τους διαιτητές και τους αξιωματούχους των αγώνων, η οποία συνεπάγεται την αναγραφή όλων των περιστατικών βίας στα φύλλα αγώνων και στις εκθέσεις των παρατηρητών διαιτησίας, καθώς την άμεση λήψη αποφάσεων όσον αφορά στην έκβαση μιας αναμέτρησης, που σημειώνονται κατ' επανάληψη ευρείας έκτασης επεισόδια.
7. Η υποχρεωτική παρουσία όλων των εμπλεκόμενων στις συσκέψεις που συγκαλούνται από τις αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές για τη λήψη μέτρων ασφαλείας και τάξης πριν από τη διεξαγωγή αγώνων, και η εφαρμογή των ποινικών κυρώσεων ή ευθυνών σε όσους απουσιάζουν.
8. Η βελτίωση και ο διαρκής έλεγχος της ασφάλειας και της καταλληλότητας των αθλητικών εγκαταστάσεων.
9. Η εφαρμογή της νομοθεσίας περί ιδρύσεως των Λεσχών Φίλων, στο πλαίσιο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των σωματείων ή των ανωνύμων εταιριών, καθώς και η επιβολή της αναγκαστικής εφαρμογής της.
10. Η άρση της απαγόρευσης παρακολούθησης των αγώνων από φιλάθλους των φιλοξενούμενων οργάνων, αφού εγγυηθεί η ασφάλεια όλων.

11. Η συνεργασία Πολιτείας και ιδιοκτητών των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης για την αποφυγή δημοσιευμάτων που πυροδοτούν τη βία προς ίδιο εμπορικό κέρδος, καθώς και η κινητοποίηση των επίσημων οργάνων των δημοσιογράφων προς αυτή την κατεύθυνση.
12. Η ανάπτυξη πρωτοβουλιών και ο σχεδιασμός και η υλοποίηση στρατηγικών διαφύλαξης και ανάδειξης του αθλητικού «προϊόντος» από τους παράγοντες των συλλόγων και τις διοικήσεις των ανωνύμων εταιριών.
13. Η επιλογή και η αξιοποίηση κατάλληλα εκπαιδευμένων υπαλλήλων security στους αγώνες από τα ίδια τα σωματεία, οι οποίοι θα δύνανται, λόγω κατάρτισης, να διαχειριστούν τις συγκρουσιακές καταστάσεις, να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τους οπαδούς που συμπεριφέρονται βίαια και θα εκτελούν τα καθήκοντά τους, ανεξαρτήτως των ομαδικών τους προτιμήσεων.
14. Η σύνταξη και η εφαρμογή ενός ενιαίου κανονισμού ασφαλείας αθλητικών εκδηλώσεων.
15. Η ταχεία και άμεση έκδοση αμερόληπτων αποφάσεων για περιπτώσεις βίαιων γεγονότων εντός και εκτός αθλητικών χώρων από την Επιτροπή Επαγγελματικού Αθλητισμού, έτσι ώστε να μην εκφράζονται, δικαιολογημένα, παράπονα περί άνισης μεταχείρισης των ομάδων.
16. Η ομαλή συνεργασία των Επιτροπών Δεοντολογίας των Πρωταθλημάτων, η διατήρηση ενός πολιτισμένου κλίματος μεταξύ τους και η αποφυγή δημόσιων αντεγκλήσεων, διαπληκτισμών και φραστικών επεισοδίων, που δυναμιτίζουν το κλίμα μεταξύ των οπαδών.
17. Το δικαίωμα άμεσης παρέμβασης και άσκησης ποινικών διώξεων από το Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο και τον Αθλητικό Εισαγγελέα σε φυσικά πρόσωπα, σχετιζόμενα με τον αθλητισμό, τα οποία με τοποθετήσεις και δηλώσεις τους στα μέσα ενημέρωσης διεγείρουν το οπαδικό αίσθημα και εντείνουν το κλίμα αντιπαράθεσης και έντασης.
18. Η ανάληψη του μεριδίου ευθύνης από όλους τους εμπλεκόμενους στη διαδικασία διοργάνωσης ενός αγώνα ή ενός πρωταθλήματος ή ενός τουρνουά, η σύναψη συναινετικών συνεργασιών και η καλλιέργεια ενός κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των

διοργανωτριών αρχών, των αρμόδιων φορέων, των συλλόγων, των παραγόντων και των αστυνομικών αρχών.

19. Η εγκατάσταση και η επέκταση συστημάτων παρακολούθησης και ηλεκτρονικού ονομαστικού εισιτηρίου για τους φιλάθλους σε όλες τις αθλητικές εγκαταστάσεις, στις οποίες διεξάγονται αγώνες ποδοσφαίρου (Super League και Football League), καλαθοσφαίρισης (Basket League 1 και Basket League 2), πετοσφαίρισης (Volley League A1), χειροσφαίρισης (Α1 Εθνική Κατηγορία) και υδατοσφαίρισης (Α1 Εθνική Κατηγορία). Τα προτεινόμενα ηλεκτρονικά συστήματα εποπτείας των γηπέδων αφορούν στην τοποθέτηση καμερών εσωτερικά και εξωτερικά αυτών, οι οποίες θα διασυνδέονται με τα R/T Κέντρα Επιχειρήσεων της Ελληνικής Αστυνομίας για την χορήγηση οπτικού υλικού για επιχειρησιακή εκμετάλλευση. Η αξιοποίηση του ηλεκτρονικού ονομαστικού εισιτηρίου, είναι δυνατό να λειτουργήσει από τη μια αποτρεπτικά στην εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών από πλευράς φιλάθλων και από την άλλη να παρέχει αποδεικτικά στοιχεία για την εκδίκαση υποθέσεων γηπεδικής βίας.

20. Η δημοσιοποίηση και η προβολή από τα μέσα ενημέρωσης των συλλήψεων και της επιβολής ποινών για διάπραξη αδικημάτων αθλητικής νομοθεσίας, χωρίς τη γνωστοποίηση των προσωπικών δεδομένων των δραστών, έτσι ώστε να συνειδητοποιηθεί από την πλειοψηφία των φιλάθλων, και όχι μόνο, ότι είναι εύκολο να εντοπιστούν, να συλληφθούν και να παραπεμφθούν στη δικαιοσύνη, όταν εκδηλώνουν παραβατική και βίαιη συμπεριφορά εντός και εκτός των αγωνιστικών χώρων.

Ο αποσπασματικός χαρακτήρας των ανωτέρω προτεινόμενων μέτρων, δυσχεραίνει την προσπάθεια κατηγοριοποίησης ή ομαδοποίησής τους. Συγκεκριμένα, οι 20 προτάσεις μπορούν με μεγάλη ελαστικότητα να ταξινομηθούν σε αυτές που αφορούν στη νομοθεσία και την εφαρμογή των προβλεπόμενων κανόνων, στη δεοντολογία γύρω από την κάλυψη αθλητικών γεγονότων ή γεγονότων βίας στα γήπεδα, στη διαχείριση και τον έλεγχο των οπαδικών συνδέσμων-λεσχών, στις πρωτοβουλίες των διοικούντων των αθλητικών σωματίων, στη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών, καθώς και στην αστυνόμευση-έλεγχο των αθλητικών εγκαταστάσεων και των θεατών.

Ως προς την πρώτη κατηγορία, μπορούν να συμπεριληφθούν οι προτάσεις 1, 2, 3, 5, 6, 14 και 15, οι οποίες βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με τη δικαστική και τη νομοθετική

αντιμετώπιση των περιστατικών βίας στους αθλητικούς χώρους. Αυτό σημαίνει ότι περίπου το 1/3 των προτεινόμενων μέτρων αφορούν στην ποινικοποίηση του φαινομένου και δίνουν έμφαση στην επιβολή κυρώσεων μετά την εκδήλωσή του. Το ζήτημα της πρόληψης σε αυτό το σημείο, προκύπτει μόνο έμμεσα και μάλλον μέσω του εκφοβισμού των δραστών για τις επικείμενες τιμωρίες που ενδεχομένως θα επιβληθούν σε βάρος τους.

Στη δεύτερη κατηγορία, η οποία σχετίζεται με τον ρόλο των ΜΜΕ και τη δεοντολογία γύρω από τα περιστατικά γηπεδικής βίας, εντάσσονται οι προτάσεις 11, 16, 17 και 20. Αυτές, ουσιαστικά επισημαίνουν την αναγκαιότητα τήρησης μιας υπεύθυνης στάσης από πλευράς ιθυνόντων για τα ζητήματα ενημέρωσης και επικοινωνίας σε επίπεδο πολιτείας, οι οποίοι καλούνται να ασκούν ελέγχους και να επιβάλλουν ποινές σε όσους παραβαίνουν τους κανόνες δεοντολογίας και μεροληπτούν υπέρ ιδιοτελών συμφερόντων, σε βάρος του αθλήματος και του ευ αγωνίζεσθαι.

Μόλις τρεις προτάσεις (4, 9 και 10) αναφέρονται στους οπαδικούς σχηματισμούς, και συγκεκριμένα στον τρόπο οργάνωσης των λεσχών τους, στις μετακινήσεις τους και στην ενημέρωσή τους. Στην τέταρτη κατηγορία, που αφορά στον ρόλο των διοικούντων των ποδοσφαιρικών (κι όχι μόνο) συλλόγων, συγκαταλέγονται οι προτάσεις 12 και 13, οι οποίες σχετίζονται με τη διαφύλαξη του «εμπορικού» προϊόντος, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι παράγοντες των αθλητικών ομάδων είναι περισσότερο επιχειρηματίες, παρά υγιείς φίλαθλοι.

Στις δύο τελευταίες κατηγορίες, δηλαδή σε αυτή της συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων μερών και σε εκείνη της αστυνόμευσης και της άσκησης ελέγχων στις εγκαταστάσεις και τους θεατές, συγκαταλέγονται οι προτάσεις 7, 18 και 8, 19 αντίστοιχα. Αν και στην πρώτη θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν περισσότερες προτάσεις, εφόσον εμπεριέχουν ή εννοούν τους όρους «σύμπραξη», «συνεργασία» και «συστράτευση», επιλέχθηκαν εκείνες που αναφέρονται στην κοινή ανάληψη ευθυνών, στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και στην παρουσία όλων στις συσκέψεις. Στη δεύτερη, περιλαμβάνονται οι προτάσεις που κάνουν λόγο για έλεγχο των γηπεδικών εγκαταστάσεων πριν από τη διεξαγωγή των αγώνων και για τοποθέτηση κλειστών κυκλωμάτων ασφαλείας, που θα μεταβιβάζουν πληροφοριακά δεδομένα για τα τεκταινόμενα εντός των γηπέδων στις αστυνομικές αρχές.

Μετά την καταγραφή των προτεινόμενων μέτρων, η ΔΕΑΒ, μέσω του Αναπληρωτή της Προέδρου, αναφέρεται στη λειτουργία του *Εθνικού Γραφείου Πληροφοριών Ποδοσφαίρου* και ενημερώνει τους Βουλευτές ότι είναι επιφορτισμένο με την ανταλλαγή πληροφοριών και την ενίσχυση της αστυνομικής συνεργασίας σε διεθνές επίπεδο. Κατά την προετοιμασία για τη διεξαγωγή διεθνών αγώνων, το εν λόγω Γραφείο συλλέγει, επεξεργάζεται, αξιολογεί και αξιοποιεί τα πληροφοριακά δεδομένα που λαμβάνει από τις Υποδιευθύνσεις Αντιμετώπισης Αθλητικής Βίας, που λειτουργούν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, λαμβάνει μέτρα τάξης και ασφάλειας, βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με αντίστοιχες υπηρεσίες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συμμετέχει σε στρατηγικές συλλογικής δράσης σε επίπεδο Ευρωζώνης. Στο πλαίσιο της αναφοράς αυτής, η ΔΕΑΒ δηλώνει ότι κρίνεται επιβεβλημένη η σύσταση και συγκρότηση τμημάτων Πρόληψης Αντιμετώπισης Αθλητικής Βίας σε όλη την ελληνική επικράτεια, όπου υπάρχουν έδρες των αστυνομικών διευθύνσεων.

Στο τέλος της Έκθεσης, γίνεται η αποτίμηση του έργου της ΔΕΑΒ καθώς και της συνεργασίας της με άλλους φορείς, όπως είναι ο *Υφυπουργός Αθλητισμού*, ο *Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού*, οι *Υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας* και η *αστυνομία*. Από τη μια, υποστηρίζεται ότι ΔΕΑΒ έφερε σε πέρας με επιτυχία τα καθήκοντά της, για το χρονικό διάστημα που επιτέλεσε το έργο της, ότι είχε άριστη συνεργασία με την ηγεσία του Υφυπουργείου και με τη Γενική Γραμματεία, καθώς και ότι η σύμπραξή της με τις αστυνομικές αρχές κρίνεται επιτυχής, αν και δεν έλειψαν οι περιπτώσεις καθυστερημένων ή μη προσκλήσεων σε συσκέψεις για τη λήψη μέτρων τάξης και ασφάλειας πριν τη διεξαγωγή αγώνων, ή μη κοινοποίησης των πρακτικών τους. Από την άλλη, επισημαίνεται η αδυναμία συνεργασίας των μελών της ΔΕΑΒ με την Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία και τη Super League, καθώς και η κατά παράβαση της νομοθεσίας και η κατ' εξακολούθηση εξαίρεση της Επιτροπής από τους ποδοσφαιρικούς αγώνες της Super και της Football League.

Κεφάλαιο 4^ο: Συζήτηση-Συμπεράσματα-Προτάσεις

Από την ανάλυση που προηγήθηκε σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, καταδείχθηκε ότι η βία που προκαλείται από τους οπαδούς στο πλαίσιο αθλητικών διοργανώσεων, δεν είναι νέο φαινόμενο. Οι διαταραχές και η βίαιη συμπεριφορά των θεατών, παραδοσιακά συνδέονται με τον αθλητισμό, ήδη από τα πρώτα χρόνια του εκμοντερνισμού του. Ωστόσο, ο τύπος της συνειδητής, οργανωμένης και μη αυθόρμητης άσκησης βίας, που εκδηλώνεται ως κοινή συμπεριφορά κοινωνικών υποομάδων, που υποστηρίζουν συγκεκριμένα αθλητικά σωματεία, είναι σήμερα συνώνυμη με την έννοια του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού και υπάρχει διάχυτη τις τελευταίες περίπου πέντε (5) δεκαετίες. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της γηπεδικής βίας είναι η καθολικότητά της, η οποία δεν αφορά μόνο στα αθλητικά σωματεία ενός κράτους ή σε αυτά που εντάσσονται σε διεθνείς ενώσεις, αλλά οφείλεται στο ότι κρούσματά της σημειώνονται οπουδήποτε υπάρχει αθλητισμός και οπουδήποτε οι άνθρωποι ενασχολούνται με τα σπορ, είτε σε επαγγελματικό είτε σε ερασιτεχνικό επίπεδο.

Όπως επισημαίνεται και στην Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής, η Ελλάδα και ο ελληνικός αθλητισμός δεν αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα που ορίζει τη γηπεδική βία ως παγκόσμιας εμβέλειας, πολυδιάστατο φαινόμενο. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν και το ποδόσφαιρο επαγγελματοποιήθηκε, η ιδέα του χουλιγκανισμού βρήκε πρόσφορο έδαφος μεταξύ των τάξεων των Ελλήνων οπαδών και εκ τότε παραμένει ανοικτή πληγή της ελληνικής κοινωνίας, η οποία φαίνεται να υπολείπεται σε πολιτική βούληση, ως προς την αποτελεσματική διαχείριση και αντιμετώπισή του, συγκριτικά με τους ευρωπαϊούς εταίρους. Οι παθογένειες της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της χώρας είναι πολλές, γεγονός που δεν αφήνει πολλά περιθώρια βελτίωσης και ως προς το ζήτημα της βίας στα γήπεδα. Το γεγονός αυτό καθίσταται σαφές, ήδη από μια πρώτη ανάγνωση των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν και καταγράφονται στο παρόν πόνημα. Από τη μια υπάρχουν τα δεδομένα που προκύπτουν από την ανάλυση της Έκθεσης της ΔΕΑΒ και από την άλλη, υπάρχει η αξιολόγηση και η εκτίμηση των προσεγγίσεων που προτείνει η ίδια η Επιτροπή για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Η τελευταία, λαμβάνει χώρα σε παραλληλισμό με τα όσα προτείνονται από το Συμβούλιο της Ευρώπης, και συγκεκριμένα από το *Sport Department of the Directorate of Youth and Sport*.

Στην Έκθεση της ΔΕΑΒ δεν δίνεται μεγάλη έμφαση στον παράγοντα «οπαδός-χούλιγκαν», ως κατεξοχήν πηγή πρόκλησης βίαιων συμβάντων σε γηπεδικούς και εξωγηπεδικούς χώρους. Φυσικά, δεν υπονοείται ότι οι οργανωμένοι υποστηρικτές των ομάδων δεν φέρουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης για τη συντήρηση του φαινομένου της βίας στην Ελλάδα, ωστόσο, επισημαίνεται πλειστάκις ο καταλυτικός ρόλος των παραγόντων και των διοικήσεων των ανωνύμων εταιριών, η ανασταλτική λειτουργία της αθλητικής δικαιοσύνης, η αρνητική δημοσιογραφική κάλυψη των περιπτώσεων βίας και η έκνομη δράση των ιθυνόντων των διοργανωτριών αρχών. Σε γενικές γραμμές, ο αναγνώστης της Έκθεσης διαμορφώνει την πεποίθηση ότι στον ελληνικό αθλητισμό, και κυρίως στο ελληνικό ποδόσφαιρο, υπάρχει έντονο πρόβλημα παραβατικότητας όσον αφορά στις νομοθεσίες και τους κανονισμούς, από το σύνολο των εμπλεκόμενων παραγόντων και των οργάνων των αρχών που διοργανώνουν τα πρωταθλήματα και τα τουρνουά σε εγχώριο επίπεδο. Το οξύμωρο είναι ότι στις εξήντα (60) καταγεγραμμένες αναμετρήσεις που σημειώθηκαν βίαια περιστατικά, η συντριπτική πλειοψηφία αφορά σε πράξεις οπαδών και όχι παραγόντων. Ωστόσο, στις προτάσεις για την πάταξη του φαινομένου της γηπεδικής βίας, μια (1) μόλις από τις είκοσι (20) αφορά στους οργανωμένους οπαδούς και σε δράσεις που ενδεχομένως θα επιδράσουν θετικά ως προς την αποφυγή βίαιης εκτόνωσης των συναισθημάτων τους σε αθλητικούς χώρους.

Σε αντίθεση με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης αναφορικά με το φαινόμενο του χούλιγκανισμού, τα οποία είναι σαφώς προσανατολισμένα στα οπαδικά κινήματα και τις υποκουλτούρες τους, οι τοποθετήσεις της ΔΕΑΒ αποτυπώνουν μια διαφορετική πραγματικότητα, όσον αφορά στην πηγή του προβλήματος. Ουσιαστικά, επικεντρώνονται στις μη αγαθές προθέσεις και στη μη διάθεση ανάληψης του τιμήματος της αντιπαράθεσης με τους οργανωμένους οπαδούς και με το «σύστημα», των επικεφαλής των συλλόγων και των ανώνυμων εταιριών. Το εν λόγω «σύστημα» περιλαμβάνει πιθανώς όσους εμπλέκονται με τις αθλητικές υποθέσεις, οι οποίοι επιδιώκουν τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης προς ίδιο όφελος. Το γενικότερο, περιρρέον πνεύμα «παρανομίας», «παραβατικότητας» και «διαφθοράς» που διαπνέει την Έκθεση της ΔΕΑΒ, έρχεται σε πλήρη αντιδιαστολή με το κείμενο τους Συμβουλίου της Ευρώπης και γενικώς με τη διεθνή βιβλιογραφία, που εστιάζουν στις πρακτικές αντιμετώπισης των κρουσμάτων βίας στους ίδιους τους φυσικούς

αυτουργούς, χωρίς φυσικά να αγνοούν τους ηθικούς, που εντοπίζονται σε επίπεδο κοινωνίας, οικονομίας, πολιτικής και πολιτισμού.

Υπό το πρίσμα ότι η έκθεση της ΔΕΑΒ δεν ξεφεύγει από τα παραδεδομένα των προηγούμενων ετών, όσον αφορά στην ορθή διαχείριση της γηπεδικής βίας, θα πρέπει να θεωρείται αναμενόμενο, η αναποτελεσματικότητά της και η αδυναμία της να προσθέσει κάτι νέο στο ζήτημα της αντιμετώπισης του χουλιγκανισμού στα ελληνικά γήπεδα. Η προσέγγιση των εμπλεκόμενων, ανεξαρτήτως σε ποιο «στρατόπεδο» εντάσσονται, ως εν ενεργεία ή εν δυνάμει «ένοχοι» για την επιδείνωση του προβλήματος, δεν βοηθά την κατάσταση, καθώς η στρατηγική πολιτική που σχεδιάζεται, οργανώνεται και τίθεται σε εφαρμογή θυμίζει περισσότερο κυνήγι «μαγισσών», παρά ρεαλιστική προσέγγιση του ζητήματος στην ουσία του. Αν και εφόσον γίνει αποδεκτό ότι ηθικοί αυτουργοί των περιστατικών βίας στα γήπεδα είναι οι διοικούντες, που αποσκοπούν στην επίτευξη των ιδιοτελών συμφερόντων τους, οι ιθύνοντες των μέσων ενημέρωσης, που προσεταιρίζουν τους επιχειρηματίες-επενδυτές που είναι επικεφαλής των ομάδων προς ίδιο όφελος, καθώς και η δυσκολία των δικαστικών αρχών να επιτελέσουν το έργο τους, το μόνο που απομένει στην Πολιτεία είναι να στραφεί προς τους φυσικούς αυτουργούς, δηλαδή τους οπαδούς. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να δώσει πολύ μεγάλη βαρύτητα στην εκπαίδευσή τους, ώστε να μην παρασύρονται από εκείνους που «κινούν» τα νήματα και τους εκμεταλλεύονται. Όσο πιο εκπαιδευμένοι και συνειδητοποιημένοι είναι οι οπαδοί στο να ανθίστανται στις προκλήσεις που τους οδηγούν στην εκδήλωση επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών, τόσο μικρότερες είναι οι πιθανότητες να γενικεύεται και να εντείνεται το φαινόμενο του χουλιγκανισμού. Λαμβάνοντας υπόψη ότι είναι πολύ δύσκολο να εκλείψουν τα οικονομικά συμφέροντα που σχετίζονται με τον επαγγελματικό αθλητισμό, η ΔΕΑΒ θα μπορούσε να προτείνει λύσεις που αφορούν όλους εκείνους που δεν αποβλέπουν στο να «κερδίσουν» κάτι από την ενασχόλησή τους με έναν σύλλογο ή ένα άθλημα, από τη θέση του θεατή. Παρ' όλα αυτά, δεν εντοπίζεται καμία καταγεγραμμένη αναφορά στη θεσμοθέτηση μιας εκπαιδευτικής στρατηγικής, γεγονός που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις προσπάθειες που οργανώνονται σε διεθνές επίπεδο, όσον αφορά στην αντιμετώπιση του φαινομένου της γηπεδικής βίας. Θα έπρεπε να δοθεί μεγάλη έμφαση στην αλλαγή νοοτροπίας των απλών ανθρώπων όσον αφορά στη συμπεριφορά τους εντός και εκτός των αγωνιστικών χώρων, παρά στην αλλαγή του δικανικού κώδικα, στην στρατηγική πάταξης των κρουσμάτων βίας από πλευράς ελληνικής

αστυνομίας ή τη διαφοροποίηση του τρόπου που εκμεταλλεύονται οι επιχειρηματίες την εμπλοκή τους με αθλητικά σωματεία ή με συνδέσμους φιλάθλων. Τα τελευταία έχουν θιγεί πολλάκις στο παρελθόν, με τα αποτελέσματα να παραμένουν ως έχουν και σε πολλές περιπτώσεις να επιδεινώνονται.

Οι προτάσεις της ΔΕΑΒ για την αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας στα ελληνικά γήπεδα προάγουν τις έννοιες της αστυνόμευσης, της απονομής κυρώσεων και της διεξαγωγής συλλήψεων, της δικαιοσύνης, της ίσης μεταχείρισης, της απαρέγκλιτης εφαρμογής των νομοθεσιών και των κανονισμών, της συναινετικής συνεργασίας των εμπλεκόμενων επίσημων φορέων εξαιρουμένων των οπαδών, της παρέμβασης των εισαγγελικών αρχών, της διακοπής των αγώνων, της τήρησης των καθηκόντων των διαιτητών, των αξιωματούχων και των παρατηρητών, του διορισμού δικαστών, της δράσης των πειθαρχικών οργάνων. Από τα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι οι προτεινόμενες πρακτικές αντιμετώπισης της γηπεδικής βίας απευθύνονται κυρίως σε παραβάτες, των οποίων η δράση μπορεί και πρέπει να τεθεί υπό έλεγχο μέσω συλλήψεων, ποινών, κυρώσεων, εκδικάσεων και γιατί όχι, φυλάκισης. Αυτό σημαίνει, ότι η ΔΕΑΔ δεν αποσκοπεί στην πρόληψη εκδήλωσης βίαιων συμπεριφορών, εστιάζοντας στα αίτιά τους, που ενδεχομένως σχετίζονται με τις επικρατούσες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και εργασιακές συνθήκες που βιώνουν οι νέοι, αλλά στην αντιμετώπισή τους. Ουσιαστικά, δεν μπορεί να γίνει λόγος για αποτροπή των κρουσμάτων βίας στα γήπεδα, μέσω υιοθέτησης μέτρων πρόληψης, αλλά μέσω της υλοποίησης πολιτικών δίωξης και τιμωρίας.

Στην Έκθεση της ΔΕΑΒ, αν και ως αυτουργοί της βίας στα γήπεδα «φωτογραφίζονται» οι παράγοντες και οι αξιωματούχοι των διοργανωτριών αρχών, οι πρακτικές αντιμετώπισης στοχεύουν στους οπαδούς και αποσκοπούν στον παραδειγματισμό τόσο των εν ενεργεία δραστών όσο και των εν δυνάμει. Σε καμία περίπτωση, δεν γίνεται λόγος για εκπαίδευση των οπαδών ή των φιλάθλων, για τη σύσταση συμβουλευτικών ομάδων επιφορτισμένων για την καθοδήγησή τους και όχι για την αστυνόμευση ή την τιμωρία τους, για την ανάδειξη του θετικού ρόλου των συλλόγων στις τοπικές κοινότητες ή και για τον σχεδιασμό, την οργάνωση και την υλοποίηση εναλλακτικών και δημιουργικών τρόπων καταπολέμησης της βίας στον αθλητισμό σε επίπεδο πρόληψης. Αντίθετα, διαπιστώνεται η αναπαραγωγή παρωχημένων πρακτικών, οι οποίες, παρ' ότι έμειναν ανεφάρμοστες σύμφωνα με δήλωση του συντάκτη της

Έκθεσης και Αναπληρωτή Προέδρου της ΔΕΑΒ, επαναπροσεγγίστηκαν, ενδεχομένως με την ίδια τύχη. Η αίσθηση που καλλιεργείται ύστερα από τη μελέτη των θέσεων της Επιτροπής είναι η έλλειψη επαγγελματισμού στο πρόβλημα της αντιμετώπισης της βίας, η αδυναμία συμμόρφωσης με τις υποδείξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη επιχειρησιακών προσπαθειών πάταξης της κρουσμάτων βίας, μέσω «τυποποιημένων» προσεγγίσεων από όλα τα κράτη-μέλη, και η έλλειψη εθνικού συντονισμού.

Η επικέντρωση του προβλήματος της βίας στα γήπεδα στο γενικότερο τρόπο λειτουργίας του ελληνικού αθλητισμού, με την έννοια του ολικού «συστήματος», δεν αφήνει πολλά περιθώρια παρέμβασης στους ίδιους τους οπαδούς. Από τη στιγμή, που υπάρχει διάχυτη στην ελληνική κοινή γνώμη η πεποίθηση περί διαφθοράς των παραγόντων, των διοικήσεων, των αξιωματούχων, των μέσων ενημέρωσης, ακόμα και των δικαστικών αρχών, των σχετιζόμενων με τις αθλητικές υποθέσεις, το ενδιαφέρον της Επιτροπής και όλων εκείνων που πραγματικά επιθυμούν να αλλάξουν κάτι προς το καλύτερο, θα πρέπει να στραφεί στους φιλάθλους, τους υποστηρικτές και τους οργανωμένους οπαδούς. Ουσιαστικά, στην Ελλάδα, δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή κάποια στρατηγική πρόληψης εστιασμένη σε αυτούς που πραγματικά απευθύνεται ο αθλητισμός, μέσω της οργάνωσης εκπαιδευτικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, από εξειδικευμένο προσωπικό στη διαχείριση ανάλογων καταστάσεων. Ωστόσο, αυτό απαιτεί την αλλαγή στάσης της Πολιτείας απέναντι στους φιλάθλους, στους οποίους θα πρέπει να αναγνωριστεί η δυνατότητα ότι μπορούν να αλλάξουν και ότι μπορούν να συμβάλλουν στην αποτελεσματική μείωση των περιπτώσεων άσκησης βίας στο πλαίσιο αθλητικών διοργανώσεων.

Είναι καταλυτικής σημασίας η αλλαγή νοοτροπίας των οπαδών και η απέκδυσή τους από την υποκουλτούρα του χουλιγκανισμού, ως τρόπου ζωής και δράσης στην καθημερινότητα. Αν δεν γίνουν οι κατάλληλες προσπάθειες ως προς αυτό, η κατάσταση δεν είναι δυνατό να διαφοροποιηθεί, καθώς πάντα θα υπάρχουν οι παράγοντες και οι ιθύνοντες που θα επιδιώκουν να τους εκμεταλλευτούν προς ικανοποίηση των προσωπικών τους σκοπιμοτήτων, πάντα θα υπάρχουν «παραθυράκια» στη δικαιοσύνη, που θα καθιστούν εφικτές τις παράτυπες και παράνομες δραστηριότητες και συμπεριφορές, πάντα θα υπάρχουν κενά στις πολιτικές που εφαρμόζουν η Πολιτεία και η Αστυνομία ως προς την τήρηση της τάξης, της

ασφάλειας και του fair play. Μέσα από την υιοθέτηση προληπτικών πρακτικών αντιμετώπισης των φαινομένων βίας που στοχεύουν στους φιλάθλους, είναι η εφικτή η μετάδοση του αθλητικού ιδεώδους, των ηθικών αξιών που πρεσβεύει το ευ αγωνίζεσθαι, του σεβασμού του «άλλου» και της ανοχής της διαφορετικότητας. Θωρακισμένος ο οπαδός, ο φίλαθλος, ο υποστηρικτής, ο απλός άνθρωπος με τις ιδέες αυτές, συγκεντρώνει πολύ λιγότερες πιθανότητες να παρασυρθεί σε βίαιες και παραβατικές πράξεις και συμπεριφορές, να ασπαστεί τα στοιχεία μιας κουλτούρας που ζημιώνει τους γύρω του, την κοινωνία στην οποία ζει και δραστηριοποιείται, και κατ' επέκταση τον ίδιο του τον εαυτό. Υπό αυτό πρίσμα, οι προτάσεις της ΔΕΑΒ κρίνονται μάλλον αναποτελεσματικές, καθώς ακολουθούν την πεπατημένη των προηγούμενων αποτυχημένων και άκρως αναποτελεσματικών στρατηγικών αντιμετώπισης των κρουσμάτων γηπεδικής βίας.

Η ανωτέρω διαπίστωση της ερευνήτριας, σε καμία περίπτωση, δεν είναι αφοριστική για τις προθέσεις και τον στρατηγικό σχεδιασμό της ΔΕΑΒ, αλλά ούτε και εκλαμβάνει ως πανάκεια την υφιστάμενη κατάσταση που επικρατεί στα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης. Εξάλλου, καμία χώρα δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι έχει εξαλείψει στο έπακρο το φαινόμενο της γηπεδικής βίας ή ότι το έχει καταφέρει σε κάθε επίπεδο, σε κάθε άθλημα και μόνο με την υλοποίηση εναλλακτικών και «ευγενών» πρακτικών, όπως είναι τα εκπαιδευτικά και κοινωνικά προγράμματα. Σαφώς και είναι επιβεβλημένη η τήρηση της τάξης και της ασφάλειας με τη σύμπραξη της αστυνομίας, σαφώς και πρέπει να υποβάλλονται ποινικές κυρώσεις σε όσους παραβαίνουν τους νόμους και τους κανονισμούς περί βίαιης συμπεριφοράς, σαφώς και θα πρέπει να στελεχώνονται ειδικά δικαστήρια με τακτικά πειθαρχικά όργανα για την εκδίκαση υποθέσεων βίας, σαφώς και θα πρέπει να δημοσιοποιούνται συλλήψεις και διώξεις οπαδών-χούλιγκανς. Ωστόσο, καμία κρατική αρχή και κανένας πολιτειακός φορέας δεν θα πρέπει να εστιάζει αποκλειστικά προς αυτή την κατεύθυνση, αντιμετωπίζοντας τους οπαδούς εκ των προτέρων ως εγκληματίες. Αντίθετα, θα πρέπει να αναγνωρίζει σε αυτούς ελαφρυντικά, να τους παράσχει τις ευκαιρίες να απεμπλακούν από τη βίαιη συμπεριφορά και εν τέλει να τους θέσει στην υπηρεσία του αθλήματος και όχι κάποιου συγκεκριμένου συλλόγου ή παράγοντα.

Σημαντικά θα συμβάλλει στην καταπολέμηση των φαινομένων της γηπεδικής βίας η επικέντρωση της Πολιτείας στον σχεδιασμό, στην οργάνωση και την υλοποίηση

στρατηγικών ασφάλειας, μέσω των οποίων διασφαλίζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι αξίες της δημοκρατίας. Οι εν λόγω στρατηγικές αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των δυνητικών και πραγματικών απειλών και κινδύνων που θίγουν την κοινωνία και τα άτομα ως προσωπικότητες, μέσω της δημιουργίας ενός ασφαλούς πεδίου. Για την πραγμάτωση του στρατηγικού σχεδίου ασφαλείας, οι μέχρι πρότινος αυστηρά ιεραρχημένοι και εθνοκεντρικοί μηχανισμοί θα πρέπει να μετασηματιστούν σε ρευστές, ευέλικτες και οριζόντιες δομές. Είναι αναγκαίο να πάψει να ισχύει η διάκριση ανάμεσα στις αποφάσεις των δημόσιων ή ιδιωτικών αρχών, των εθνικών ή διεθνών οργανισμών, και να συσταθούν ετερογενείς θεσμοί, οι οποίοι θα μετέχουν σε ένα υπερεθνικό σύστημα κρατικών και ιδιωτικών φορέων. Οι δράσεις που οργανώνονται πριν από σημαντικές ή μη αθλητικές εκδηλώσεις, μεταξύ των οποίων και ποδοσφαιρικών αγώνων, έχουν αποτρεπτικό και προληπτικό χαρακτήρα, και επεκτείνονται στον χωροχρόνο. Αυτό σημαίνει ότι δεν πρέπει να περιορίζονται στο πλαίσιο μιας περιοχής ή μιας χρονικής συγκυρίας, αλλά να διαχέονται σε όλη την επικράτεια, να υπερβαίνουν τα γεωγραφικά σύνορα της χώρας, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο. Οι πρακτικές αυτές αφορούν σε εντοπισμό πιθανών δραστών, σε αστυνομικές επιχειρήσεις, σε τεχνικές παρακολούθησης, σε ανταλλαγές αρχείων υπόπτων μεταξύ πόλεων ή κρατών, σε γραφειοκρατικές διαδικασίες κ.ά. (Μαστρογιαννάκης, 2018)

Στο ίδιο πλαίσιο ασφάλειας, οι στρατηγικές κρίνεται σκόπιμο να συνδυάζονται με ρητορική, προκειμένου να επιτευχθεί η νομιμοποίησή τους και έτσι να γίνουν κοινό κτήμα. Αυτό σημαίνει ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι, οι αθλητικοί παράγοντες, οι αστυνομικές αρχές, οι κρατικοί λειτουργοί, τα σώματα ασφάλειας και καταστολής, οι εκπρόσωποι ιδιωτικών εταιριών κ.ά. θα επιδοθούν στον ορισμό-προσδιορισμό της απειλής και του κινδύνου, καθώς επίσης και στην κατασκευή ενός καταστροφικού σεναρίου άσκησης βίας. Παράλληλα, οι ανωτέρω θεσμοί, φορείς και οργανισμοί καλούνται να αξιοποιήσουν την τεχνογνωσία τους, να προτείνουν λύσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των απειλών, λαμβάνοντας υπόψη τις επικρατούσες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτιστικές και αθλητικές συνθήκες. Η σφαιρική αντιμετώπιση των κινδύνων στον αθλητισμό και το ποδόσφαιρο, είναι δυνατό να λειτουργήσει ωφελμιστικά στην πάταξη και στην ορθή διαχείριση των πληθυσμών με αντικοινωνικές και αποκλίνουσες συμπεριφορές, και έτσι να διαμορφωθεί ένα ασφαλές περιβάλλον (Μαστρογιαννάκης, 2018).

Οι πολλαπλές διαστάσεις του φαινομένου της βίας στον αθλητισμό αποτελούν από μόνες τους έναν σημαντικό περιορισμό για τη διεξαγωγή μιας έρευνας επ' αυτού. Η έκταση μιας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας αποδεικνύεται πολύ μικρή για την κάλυψη όλων των πτυχών του πολυσχιδούς αυτού κοινωνικού φαινομένου. Για τον λόγο αυτό, η ερευνήτρια έκρινε σκόπιμο να επικεντρωθεί στη γηπεδική βία, ως απόρροια της συμπεριφοράς του ατόμου, που βιώνει συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες, που αναπτύσσεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον και που διέπεται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Σε αυτό το πλαίσιο εντάχθηκε η προβληματική περί χουλιγκανισμού και έγινε μια προσπάθεια να προσεγγιστεί από την πλευρά του ατόμου-χούλιγκαν, κι όχι από την πλευρά των παραγόντων, του συστήματος, των αξιωματούχων, των αρχών, των μέσων ενημέρωσης κ.ά. Η εξαίρεση της εξέτασης και των άλλων οπτικών του ζητήματος, αποτελεί αναμφισβήτητα μειονέκτημα της παρούσας μελέτης, αλλά αφήνει σημαντικά περιθώρια επεκτασιμότητάς της.

Βιβλιογραφία

Abbink, J. (1999). Violence, ritual, and reproduction: Culture and context in Surma dueling, *Ethnology*, 38, (3), 227-242

Alabarces, P. (2002). Aguante and repression: Football, politics and violence in Argentina. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (23-36), Dublin: University College Dublin Press

Alabarces, P., Conde, M. & Dorado, C. (eds), (2005). *Hinchadas*, Buenos Aires: Prometeo

Alegi, P. (2004). Like cows driven to a dip: The 2001 Ellis Park stadium disaster in South Africa, *Soccer and Society*, 5, (2), 233-247

Andersson, T. & Radmann, A. (1998). Fans in Scandinavia. In: A. Brown (ed.), *Fanatics! Power, identity and fandom in football*, (141-157), London & New York: Routledge

Archetti, E.P. & Romero, A.G. (1994). Death and violence in Argentinian football. In: R. Giulianotti, N. Bonney & M. Hepworth (eds), *Football, violence and social identity*, (37-72), London: Routledge

Armstrong, G. & Harris, R. (1991). Football hooligans: Theory and evidence, *Sociological Review*, 39, (3), 427-458

Armstrong, G. (1998). *Football hooligans: Knowing the score*, Oxford and New York: Berg.

Armstrong, G. (2002). Talking up the game: Football and the reconstruction of Liberia, West Africa, *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 9, 471-494

Artells, J.J. (1972). *Barça, Barça, Barça*, Barcelona: Laia

Astrinakis, A.E. (2002). Subcultures of hard-core fans in West Attica: An analysis of some central research findings. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington &

A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (88-105), Dublin: University College Dublin Press

Atyeo, D. (1979). *Blood and guts: Violence in sports*, New York: Paddington.

Βαφέας, Ν. & Κοταρίδης, Ν. (2015). Το φαινόμενο της ποδοσφαιρικής βίας στην Ελλάδα (1974-2004): Μια ποσοτική κοινωνιολογική διερεύνηση. Στο: Ζαϊμάκης, Γ. & Φουρναράκη, Ε. (επιμ.), *Κοινωνία και Αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές, ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Bairner, A. (2002). The dog that didn't bark? Football hooliganism in Ireland. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (118-130), Dublin: University College Dublin Press

Bandyopadhyay, K. (2005). In search of a football ground in twentieth century urban Bengal, *Soccer and Society*, 6, (1), 69-78

Beiu, A. (2005). Football related violence in Romania. In: J. Aquesolo Vegas (ed.), *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*, Sevilla: CESH

Ben-Porat, A. (2001). «Biladi, Biladi»: Ethnic and nationalistic conflict in the soccer stadium in Israel, *Soccer and Society*, 2, (1), 19-38

Blok, A. (2000). The enigma of senseless violence. In: G. Aijmer & J. Abbink (eds), *Meanings of violence: A cross cultural perspective*, (23-38), Oxford and New York: Berg

Bodin, D., Robène, L. & Héas, S. (2005). *Sport and violence in Europe*, Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Burnett, C. (2002). The «black cat» of South African soccer and the Chiefs-Pirates conflict. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (174-189), Dublin: University College Dublin Press

Carrabine, E., Cox, P., M. & South, N. (2002). *Crime in modern Britain*, Oxford: Oxford University Press

- Clarke, J. (1976). The skinheads and the magical recovery of community. In: S. Hall & T. Jefferson (eds), *Resistance through rituals: Youth subcultures in post-war Britain*, (99-102), London: Hutchinson
- Clarke, J. (1978). Football and working class fans: Tradition and change. In: R. Ingham (ed.), *Football hooliganism: The wider context*, (37-60), London: Interaction
- Coakley, J.J. (1978). *Sport in society: Issues and controversies*, St. Louis: The C.V.Mosby Company
- Cohen, P. (1972). Sub-cultural conflict and working-class community, *Working Papers in Cultural Studies*, 2, Birmingham: Centre for Contemporary Cultural Studies
- Colovic, I. (2002). *The politics of symbol in Serbia*, London: Hurst & Co
- Connell, R.W. (2000). *The men and the boys*, Cambridge: Polity
- Courakis, N. (1998). Football violence: Not only a British problem, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6, (2), 293-302
- De Biasi, R. (1998). The policing of hooliganism in Italy. In: D. Della Porta & H. Reiter (eds), *Policing protest: The control of mass demonstrations in Western democracies*, (213-227), Minneapolis and London: University of Minnesota Press
- Dimeo, P. (2001). Team loyalty splits the city in two: Football, ethnicity and rivalry in Calcutta. In: G. Armstrong & R. Giulianotti (eds), *Fear and loathing in world football*, (105-118), Oxford and New York: Berg
- Downes, D. (1982). The language of violence. In: P. Marsh & A. Campbell (eds), *Aggression and violence*, Oxford: Blackwell
- Duke, V. & Crolley, L. (1996). Football spectator behaviour in Argentina: A case of separate evolution, *Sociological Review*, 44, 272-293
- Duke, V. & Crolley, L. (2001). Fútbol, politicians and the people: Populism and politics in Argentina, *International Journal of the History of Sport*, 18, (3), 93-116
- Duke, V. & Slepíčka, P. (2002). Bohemian rhapsody: Football supporters in the Czech Republic. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds),

Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon, (49-61), Dublin: University College Dublin Press

Dunning, E., Maguire, J., Murphy, P. & Williams, J. (1981). If you think you're hard enough, *New Society*, 57, (980), 342-344

Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1986). Spectator violence at football matches: Towards a sociological explanation, *British Journal of Sociology*, 37, (2), 221-244

Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1988). *The roots of football hooliganism: An historical and sociological study*, London: Routledge & Kegan Paul

Dunning, E. (1994). The social roots of football hooliganism: A reply to the critics of the «Leicester school». In: R. Giulianotti, N. Bonney & M. Hepworth (eds), *Football, violence and social identity*, (128-157), London: Routledge

Dunning, E. (1999). *Sport matters: Sociological studies of sport, violence and civilization*, London and New York: Routledge

Dunning, E. (2000). Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8, (2), 141-162

Dunning, E., Murphy, P., Waddington, I. & Astrinakis, A.E. (eds) (2002). *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, Dublin: University College Dublin Press

Dwertmann, H. & Rigauer, B. (2002). Football hooliganism in Germany: A developmental sociological study. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (75-87), Dublin: University College Dublin Press

Edensor, T., & Augustin, F. (2001). Football, ethnicity and identity in Mauritius: Soccer in a rainbow nation. In: G. Armstrong & R. Giulianotti (eds), *Fear and loathing in world football*, (91-103), Oxford and New York: Berg

Elias, N. (1971). The genesis of sport as a sociological problem. In: E. Dunning (ed.), *The sociology of sport: A selection of readings*, (88-115), London: Frank Cass

Elias, N. & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process*, Oxford: Blackwell

Campbell, B. & Dawson, A.L. (2001). Indecent exposures, Men, masculinity and violence, In: M. Perryman (ed.), *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*, (62-76), Edinburgh and London: Mainstream

Foer, F. (2004). *How soccer explains the world*, New York: Harper Collins

Free, M. & Hughson, J. (2003). Settling accounts with hooligans: Gender blindness in football supporter subculture research, *Men and Masculinities*, 6, (2), 136-155

Frosdick, S. & Marsh, P. (2005). *Football hooliganism*, Cullompton: Willan

Giulianotti, R. & Armstrong, G. (2002). Avenues of contestation: Football hooligans running and ruling urban spaces, *Social Anthropology*, 10, (2), 211-238

Giulianotti, R. (1999). *Football: A sociology of the global game*, Cambridge: Polity.

Giulianotti, R. (1999α). Hooligans and carnival fans: Scottish football supporter cultures. In: G. Armstrong & R. Giulianotti (eds), *Football cultures and identities*, (29-40), London: Macmillan Press

Giulianotti, R. (2001). A different kind of carnival. In: M. Perryman (ed.), *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*, (141-154), Edinburgh & London: Mainstream

Goldstein, J.H. (ed.) (1983). *Sports violence*, New York: Springer-Verlag

Gooptu, S. (2005). Celluloid soccer: The peculiarities of soccer in Bengali cinema, *International Journal of the History of Sport*, 22, (4), 689-698

Guttman, A. (1986). *Sports spectators*, New York: Columbia University Press

Hall, S. (1978). The treatment of “football hooliganism in the press. In: R. Ingham (ed.), *Football hooliganism: The wider context*, (15-36), London: Interaction

Hare, G. (2003). *Football in France: A cultural history*, Oxford & New York: Berg

Harrison, P. (1974). Soccer’s tribal wars, *New Society*, 29, (622), 602-604

Harsányi, L. (2005). *Report on hooliganism, racism, anti-Semitism and intolerance in Slovak football*, Bratislava: Ludia proti rasizmu

Hay, R. (2001). Those bloody Croatians: Croatian soccer teams, ethnicity and violence in Australia, 1950-99. In: G. Armstrong & R. Giulianotti (eds), *Fear and loathing in world football*, (77-90), Oxford and New York: Berg

Holt, R. (1990). *Sport and the British: A modern history*, Oxford & New York: Oxford University Press

Horak, R. (1991). Things change: Trends in Austrian football hooliganism from 1977-1990, *Sociological Review*, 39, (3), 531-548

Hua, T. (2004). Football «hooligans» and football supporters culture in China. In: W. Manzenreiter & J. Horne (eds), *Football goes east: Business, culture and the people's game in China, Japan and South Korea*, (87-101), London: Routledge

Hughson, J. (2002). Australian soccer's «ethnic» tribes: A new case for the carnivalesque. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (37-48), Dublin: University College Dublin Press

Ignatieff, M. (1998). *The warrior's honor: Ethnic war and the modern conscience*, New York: Henry Holt

Junger-Tas, J. (1996). Youth and violence in Europe, *Studies on Crime and Crime Prevention*, (5), (1), 31-58

Kerr, J.H. (2005). *Rethinking aggression and violence in sport*, London & New York: Routledge.

King, M. & Knight, M. (1999). *Hoolifan: 30 years of hurt*, Edinburgh and London: Mainstream

King, J. (1997). *The football factory*, London: Vintage.

King, A. (2001). Violent pasts: Collective memory and football hooliganism, *Sociological Review*, 49, (4), 568-585

King, A. (2002). *The end of the terraces: The transformation of English football in the 1990s*, London & New York: Leicester University Press

Madzimbamuto, F.D. (2003). A hospital response to a soccer stadium stampede in Zimbabwe, *Emergency Medicine Journal*, 20, (6), 556-559

Majumdar, B. & Bandyopadhyay, K. (2005). Ghati-Bangal on the Maidan: Subregionalism, club rivalry and fan culture in Indian football, *Soccer and Society*, 6, (2), 210-22

Marivoet, S. (2002). Violent disturbances in Portuguese football. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (158-173), Dublin: University College Dublin Press

Marsh, P. (1978). *Aggro: The illusion of violence*, London: Dent

Μαστρογιαννάκης, Δ. (2018). Μηχανισμοί ασφαλείας και αθλητικές εκδηλώσεις. Μια πρώτη προσπάθεια χαρτογράφησης, Ομιλία στο 24^ο Πανελλήνιο Μεταπτυχιακό Εντατικό Σεμινάριο-Συνέδριο *Ζητήματα Μεθοδολογίας της Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, 2-4 Νοεμβρίου, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Mignon, P. (2001). Le Francais feel-good factor. In: M. Perryman (ed.), *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*, (165-178), Edinburgh and London: Mainstream

Mignon, P. (2002). Another side to French exceptionalism: Football without hooligans?. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (62-74), Dublin: University College Dublin Press

Mosely, P. (1995). *Ethnic involvement in Australian soccer: A history 1950-1990*, Canberra: Australian Sports Commission

Mosely, P. (1997). Soccer. In: P. Mosely, R. Cashman, J. O'Hara & H. Weatherburn (eds), *Sporting immigrants: Sport and ethnicity in Australia*, (155-173), Crow's Nest: Walla Walla Press

Murphy, P., Williams, J. & Dunning, E. (1990). *Football on trial: Spectator violence and development in the football world*, London: Routledge

Murray, B. (2000) [1984]. *The Old Firm: Sectarianism, sport and society in Scotland*, Edinburgh: John Donald

O'Neill, M. (2005). *Policing football: Social interaction and negotiated disorder*, Basingstoke & New York: Palgrave

Panfichi, A. & Thieroldt, J. (2002). Barras bravas: Representation and crowd violence in Peruvian football. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (143-157), Dublin: University College Dublin Press

Pearson, G. (1983). *Hooligan: A history of respectable fears*, London: Macmillan.

Pearson, G. (1998). The English disease? Socio-legal constructions of football hooliganism, *Youth and Policy*, 60, (1,) 1-15

Peiser, B. & Minten, J. (2003). Soccer violence. In: T. Reilly & A.M. Williams (eds), *Science and Soccer*, (230-241), 2nd ed., London & New York: Routledge

Pintér, O. & van Gestel, J. (2002). Football's fighting fans: The Hungarian case. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (106-117), Dublin: University College Dublin Press

Redhead, S. (2007). Those Absent From The Stadium Are Always Right: Accelerated Culture, Sport Media and Theory at the Speed of Light, *Journal of Sport and Social Issues*, 31, (3)

Roversi, A. & Balestri, C. (2002). Italian ultras today: Change or decline?. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (131-142), Dublin: University College Dublin Press

Schinkel, W. (2004). The will to violence, *Theoretical Criminology*, 8, 1, 5-31

Shimizu, S. (2001). The study of supporter cultures, *Japan Journal of Sport Sociology*, 9, 24-35

Spaaij, R.F.J. & Viñas, C. (2005). Passion, politics and violence: A socio- historical analysis of Spanish ultras, *Soccer and Society*, 6, (1), 79-96

Spaaij, R.F.J. (2005). The prevention of football hooliganism: A transnational perspective. In: J. Aquesolo Vegas (ed.), *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*, (1-10), Sevilla: CESH

Stevenson, T.B. & Alaug, A.K. (2001). Competition and cooperation: Football rivalries in Yemen. In: G. Armstrong & R. Giulianotti (eds), *Fear and loathing in world football*, (173-186), Oxford and New York: Berg

Takahashi, Y. (2002). Soccer spectators and fans in Japan. In: E. Dunning, P. Murphy, I. Waddington & A.E. Astrinakis (eds), *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*, (190-200). Dublin: University College Dublin Press

Taylor, I. (1971). Football mad: A speculative sociology of football hooliganism. In: E. Dunning (ed.), *The sociology of sport: A selection of readings*, (352-377), London: Frank Cass

Taylor, I. (1991). English football in the 1990s: Taking Hillsborough seriously?. In: J. Williams & S. Wagg (eds), *British football and social change: Getting into Europe*, (3-2), Leicester & London: Leicester University Press

Vamplew, W. (1992). Sports crowd disorder: An Australian survey. In: J. O'Hara (ed.), *Crowd violence at Australian Sport*, (79-111), Campbelltown: Australian Society for Sports History

Vamplew, W. (1994). Violence in Australian soccer: The ethnic contribution. In: J. O'Hara (ed.), *Ethnicity and soccer in Australia*, (1-15), Campbelltown: Australian Society for Sports History

Vamplew, W. (1994α). Wogball: Ethnicity and violence in Australian soccer. In: R. Giulianotti & J. Williams (eds), *Game without frontiers: Football, identity and modernity*, (207-233), Aldershot: Arena

Vrcan, S. & D. Lalic (1999). From ends to trenches, and back: Football in the former Yugoslavia. In: G. Armstrong & R. Giulianotti (eds), *Football cultures and identities*, (176-185), London: Macmillan Press

Wann, D.L., Melnick, M.J., Russell, G.W. & Pease, D.G. (2001). *Sport fans: The psychology and social impact of spectators*, New York & London: Routledge

Warren, I. (1993). *Violence in sport: some theoretical and practical issues in the Australian context*, Paper presented at the Second National Conference on Violence, Australian Institute of Criminology, Canberra

Warren, I. (1995). Soccer subcultures in Australia. In: C. Guerra & R. White (eds), *Ethnic minority youth in Australia: Challenges and myths*, (121-131), Hobart: NCYS

Williams, J., Dunning, E. & Murphy, P. (1984). Come on, you whites, *New Society*, 68, (1122), 310-311

Williams, J., Dunning, E. & Murphy, P. (1986). The rise of the English soccer hooligan, *Youth and Society*, 17, (4), 362-380

Williams, J. (1991). Having an away day: English football spectators and the hooligan debate. In: J. Williams & S. Wagg (eds), *British football and social change: Getting into Europe*, (160-184), Leicester and London: Leicester University Press

Williams, J. (2001). The costs of safety in risk societies, *The Journal of Forensic Psychiatry*, 12, (1), 1-7

Young, K. (2000). Sport and violence. In: J. Coakley & E. Dunning (eds), *Handbook of sports studies*, (382-407), London: Sage

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.